

Menneskerettigheter 1999

Årsrapport om norsk innsats for menneskerettighetene

UTENRIKSDEPARTEMENTET

Forord

Menneskerettighetene gjelder alle. De gjelder kvinner og menn, barn og gamle, i Norge og i utlandet. De gjelder uansett hvilken hudfarge du har, hvor du bor og hvilken religion du bekjenner deg til. Hvem du er glad i, om du er funksjonshemmet eller om du er asylsøker spiller ingen rolle.

Jeg vil med dette presentere Årsrapporten om norsk innsats for menneskerettighetene 1999. Rapporten gir en oversikt over hvilke felter Norge har engasjert seg på for å fremme respekt for og etterlevelse av menneskerettighetene under fjoråret – både nasjonalt og internasjonalt.

Menneskerettighetene er et sett forpliktelser om hvilke standarder og normer som til en hver tid skal etterleves. Det er det enkelte menneske som er gitt rettighetene og det er staten som har påtatt seg å oppfylle og respektere disse. Menneskerettighetene er nedfelt i rettslig bindende konvensjoner, som Norge og en rekke andre stater er forpliktet til å følge opp.

Norge ønsker å bidra til fremme av respekten for menneskerettighetene internasjonalt. Økt respekt for menneskerettighetene bidrar til utvikling og fredsbygging. Vår internasjonale innsats for menneskerettighetene - gjennom internasjonale fora som FN eller i direkte dialog og samarbeid med andre land - er et uttrykk for vår respekt for menneskeverdet og for vår solidaritet med mennesker i andre land og regioner.

Regjeringen har valgt å bygge videre på Stortingsmelding 21 (1999-2000): "Menneskeverd i sentrum. Handlingsplan for menneskerettigheter". Vi må ivareta den brede enigheten om hovedlinjene i vår menneskerettighetspolitikk. Årsrapporten redegjør for vår innsats i fjor, men den forteller derigjennom også en del om hva regjeringen vil legge vekt på når det gjelder fremme av menneskerettighetene i årene som kommer. Vi ønsker å føre en aktiv menneskerettighetspolitikk. Årsrapportene vil i tiden framover være en målestokk på om vi lykkes.

Thorbjørn Jagland
Utenriksminister

3 Forord

MENNESKERETTIGHETENE I NORGE

8	Sammendrag
9	Menneskerettsloven og handlingsplan
10	Rapport fra ombudene
10	- Sivilombudsmannen
10	- Barneombudet
11	- Likestillingsombudet
11	- Ombudsmannen for Forsvaret og Ombudsmannen for sivile vernepliktige
12	- Senter mot etnisk diskriminering
13	Høring av Norges 4. rapport til FNs menneskerettskomité
13	Tiltak i handlingsplanen
13	- Norsk tilslutning til MR-konvensjoner og tilbaketrekning av forbehold
14	- Forberedelse av lovgivning som reiser MR-spørsmål
14	- Revisjon av sentral lovgivning innen justissektoren
14	- Evaluering av gjeldende regelverk på forsvarers områder
14	- Kontaktpersoner for menneskerettigheter
15	- Adgang til å gjenoppta saken etter at den er prøvd for et konvensjonsorgan
15	- Behandling av begjæringer om gjenopp-takelse av straffesaker
15	- Behovet for rettshjelp
15	- Representasjon i domstolene
16	- Utprøving av eldreombud og omsorgsombud

16	Informasjon, undervisning og utdanning
16	- Kunnskapsformidling om menneskerettighetene i utdanning og opplæring
17	- Nytt valgfag i videregående opplæring
17	- Kompetanseutvikling for lærere
17	- Kunnskapsgrunnlaget om menneskerettighetene
18	- Informasjon og holdningsskapende arbeid
18	- Styrking av Forsvarets kunnskaper om menneskerettigheter
18	- Diverse kurs i statsforvaltningen
19	Særskilte satsingsorganer
19	- Diskriminering og rasisme
22	- Det samepolitiske feltet
25	- Nasjonale minoriteter
26	- Språklige minoriteter
27	- Asyl og utlendingsrett
28	- Varetekt og tidsforløp i straffesaker
29	- Sosial- og helseomsorg
34	- Norges rapport etter Den europeiske sosialpakt
35	- Funksjonshemmede
36	- Barn
38	- Kvinner
39	- Familieliv
40	- Homofile og lesbiske
40	- Religions- og livssynsfrihet
40	- Ytringsfrihet
41	- Bioteknologiske spørsmål

NORSK INNSATS FOR MENNESKERETTIGHETENE INTERNASJONALT

44	Innledning
45	Samarbeidet med likesinnede land
45	Forhandlingsprosesser
45	- Tilleggsprotokoll til FNs kvinnekonvensjon om individuell klageadgang
46	- ILO-konvensjon nr.182 om de verste former for barnearbeid
46	- Tilleggsprotokoll til FNs barnekonvensjon om barn i væpnet konflikt
47	- Tilleggsprotokoll til Barnekonvensjonen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi
47	- Tilleggsprotokoll til FNs torturkonvensjon
48	- Tilleggsprotokoll til Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen om ikke-diskriminering
48	- FN-erklæring om urfolks rettigheter
49	- Tilleggsprotokoll til FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter
49	- Tilleggsprotokoll om handel med mennesker, til en FN-konvensjon om grenseoverskridende organisert kriminalitet
49	- Grunnleggende humanitære standarder
49	Multilaterale mekanismer og kontrollordninger
49	- FNs menneskerettighetskommisjon

52	- FNs høykommissær for menneskerettigheter
52	- Overvåkningsorganene
53	- Europarådet
54	- OSSE
56	- Østersjørådet
57	- Barentssamarbeidet
57	- Internasjonalt urfolksarbeid
58	Aktører i det internasjonale menneskerettighetsarbeidet
58	- NORDEM
58	- MR-fondet
58	- Stiftelsen Menneskerettighetshuset
59	- Støtte til frivillige organisasjoner
59	Menneskerettighetsdialoger
60	- Kina
61	- Tyrkia
62	- Cuba
63	- Nye dialoger
63	- Effektivisering av MR-dialoger
64	Menneskerettigheter og utvikling
64	- Retningslinjer
64	- Rettighetsbasert utvikling og kanaler for styrking av menneskerettighetsdimensjonen i utviklingssamarbeidet
66	- Enkelte satsningsområder og eksempler på tiltak
69	- Kompetanse
70	Rettighetsbasert humanitær bistand
70	Næringsliv og menneskerettigheter
71	- KOMpakt
71	- Frivillige retningslinjer for multinasjonale selskaper i OECD
72	- Arbeidsstandarder i ILO og WTO
74	Særskilte satsingsområder
74	- Barn
76	- Dødsstraff
76	- Kvinner
77	- Rasisme
77	- Religions- og livssynsfrihet
77	- Tortur
78	Norsk menneskerettighetsinnsats i enkelte land
78	- Afrika sør for Sahara
82	- Asia og Oceania
87	- Amerika
88	- Europa
90	- Nord-Afrika og Midtøsten

95 STATISTIKK

104 Kilder til mer informasjon

MENNESKERETTIGHETER I

Sammendrag

Årsrapporten om norsk innsats for menneskerettighetene 1999 følger opp den første årsrapporten om norsk innsats for menneskerettighetene, fra 1998. For å få med statistisk materiale for hele 1999, ble det besluttet å utgi årsrapporten etter første halvår 2000. Det er lagt opp til at årsrapportene skal brukes som rapporteringsverktøy for handlingsplanen for menneskerettigheter (St.meld. nr. 21 (1999-2000)), og årsrapporten følger derfor disposisjonen for handlingsplanen. Handlingsplanen ble framlagt i desember 1999 og gjelder for fem år framover. Det sier seg derfor selv at denne årsrapporten i liten grad vil følge opp tiltakene i handlingsplanen, men mye var imidlertid påbegynt under utarbeidelsen av handlingsplanen – og kan derfor omtales i årsrapporten for 1999. Det legges opp til at årsrapporten vil bli en viktig oppfølgingsmekanisme for handlingsplanen, og gi anledning til innsyn i hvordan planen følges opp i praktisk gjennomføring.

Årsrapporten er delt i to deler – en nasjonal og en internasjonal. I den nasjonale delen gis det en oversikt over det arbeidet som har pågått i offentlig regi i Norge i siste år for å fremme etterlevelsen av menneskerettighetsforpliktelsene. Når det gjelder en oversikt over hva disse forpliktelsene består i vises det til årsrapporten for 1998. Denne årsrapporten tar for seg viktige tiltak på justissektoren og hva gjelder informasjon, undervisning og utdanning. De særskilte satsingsområdene fra handlingsplanen gjennomgås også. Rapporteringen kommer fra departementene. I tillegg er de ombudene som er mest berørt av Norges menneskerettighetsforpliktelser, samt Senter mot etnisk diskriminering, invitert til å bidra til årsrapporten.

Årsrapportens internasjonale del handler om Norges arbeid for menneskerettighetene internasjonalt. Det kan være i form av å bidra til regelutvikling gjennom multilaterale fora, i form av det direkte samarbeidet med andre land om ulike menneskerettighetsspørsmål og i form av økonomisk støtte til menneskerettighetstiltak. Menneskerettigheter og utvikling er gitt egen plass – det samme er en gjennomgang av Norges menneskerettighetsinnsats i forhold til enkeltland. Årsrapporten tar også for seg regjeringens særskilte satsingsområder internasjonalt for menneskerettighetene.

Årsrapporten om norsk innsats for menneskerettighetene skal kunne brukes som et referanseverktøy for alle som er opptatt av menneskerettighetenes stilling nasjonalt og internasjonalt. Rapporten inneholder også et vedlegg med statistikk og en oversikt over organisasjoner med engasjement på menneskerettighetsfeltet.

(Menneskerettigheter er i den videre tekst ofte forkortet til MR.)

MENNESKERETTIGHETSLOV OG HANDLINGSPLAN

Handlingsplanen for menneskerettigheter ble lagt fram for Stortinget 17. desember 1999. Den er en oppfølging av en anbefaling fra Verdenskonferansen for menneskerettigheter i 1993. Norge er et av de første vestlige land som har laget en slik plan. Den norske handlingsplanen har en helhetlig tilnærming både ved at den omfatter såvel nasjonale som internasjonale tiltak for å styrke menneskerettighetene og ved at den tar for seg begge sett rettigheter: de politiske og sivile, og de økonomiske, sosiale og kulturelle. Handlingsplanen inneholder tiltak for å bedre situasjonen både i Norge og internasjonalt og har i alt 325 tiltak, nokså jevnt fordelt mellom den nasjonale og den internasjonale delen. Handlingsplanen har blitt møtt med stor interesse og positive reaksjoner internasjonalt. Den er oversatt til engelsk.

Blant viktige tiltak som gjelder Norge er forslag om innarbeiding i norsk lov av fire sentrale menneskerettighetskonvensjoner: Barnekonvensjonen og Kvinnekonvensjonen - som justiskomiteen i sin innstilling i forbindelse med behandlingen av menneskerettsloven ba regjeringen om å inkorporere - samt Torturkonvensjonen og Konvensjonen mot rasediskriminering. Videre foreslås det en egen lov mot etnisk diskriminering. Det foreslås også å gi Institutt for menneskerettigheter rollen som nasjonal, uavhengig menneskerettighetsinstitusjon. Planen inneholder videre en særlig satsing på informasjon, undervisning og utdanning om menneskerettigheter i Norge bl.a. som svar på en anmodning i ovennevnte innstilling fra justiskomiteen. Det annonseres også at et kompetansesenter for urfolksrettigheter vil bli opprettet i Finnmark eller Tromsø. Blant viktige tiltak internasjonalt er støtte til ordningen med fristed for forfulgte forfattere, styrking av menneskerettighetsdialogene med Kina, Tyrkia og Cuba og etablering av dialog med Indonesia og Vietnam, etablering av et pilotprosjekt vedrørende næringslivets praktiske etterlevelse av menneskerettighetene og styrking av menneskerettighetsdimensjonen i utviklingssamarbeidet.

Tiltakene i den *nasjonale* delen av handlingsplanen er konsentrert om følgende satsingsområder: diskriminering og rasisme, det samepolitiske felt, nasjonale minoriteter, asyl- og utlendingsrett, varetekt og tidsforløpet i straffesaker, sosial- og helseomsorg, funksjonshemmede, barn, kvinner, familieliv, homofile og lesbiske, religions- og trosfrihet, ytringsfrihet, voksenopplæring, kriminalitetsofrenes stilling og bioteknologiske spørsmål.

Det internasjonale menneskerettighetsarbeidet har fokus på noen *utsatte grupper* – barn, internt fordrevne, funksjonshemmede, kvinner, menneskerettighetsforkjempere, minoriteter og urfolk, lesbiske og homofile; og noen *spesifikke temaer* – dødsstraff, tortur, grunnleggende humanitære standarder, diskriminering og rasisme, religions- og livssynsfrihet, retten til utvikling, retten til utdanning, rettssikkerhetsstandarder, ytringsfrihet og arbeidsstandarder.

Arbeidet med handlingsplanen har vært samordnet av Utenriksdepartementet. Alle fagdepartementene har medvirket i utformingen av planen og vil være ansvarlig for gjennomføringen på sine respektive områder. Videre har det norske menneskerettismiljøet gitt verdifulle innspill.

Det er lagt til grunn at tiltakene i handlingsplanen skal finansieres innenfor departementenes rammer og at eventuelle forslag om tilleggsbevilgninger må fremmes og behandles innenfor den ordinære budsjettprosessen.

RAPPORT FRA OMBUDENE

Sivilombudsmannen

Sivilombudsmannen, Stortingets ombud for forvaltningen, ser det som viktig å kunne bidra til å fremme gjennomføringen av menneskerettighetene både i norsk forvaltningspraksis og internasjonalt. Gjennom arbeidet med enkelt-saker, der menneskerettighetsspørsmål blir reist, bidrar Sivilombudsman-nen til å spre kjennskap til og forståelse for betydningen av Norges interna-sjonale menneskerettighetsforpliktelser. Stortingets kontroll- og konstitu-sjonskomité har uttalt seg positivt om Sivilombudsmannens utstrakte infor-masjonsvirksomhet innenlands og utenlands, da dette bidrar positivt til å øke kunnskapene om Sivilombudsmannens viktige rolle både nasjonalt og i andre land.

Sivilombudsmannen ser det også som viktig å bidra med informasjon til land som ønsker å utbygge sitt menneskerettighetsvern. I løpet av året mottar Sivilombudsmannen en rekke delegasjoner og personer og informerer om demokrati og menneskerettigheter. I juni 1999 var Sivilombudsmannen vert-skap for en delegasjon fra Ministry of Supervision i Kina, som ønsket å skaffe seg kunnskap om den norske ombudsmannsordningen og andre norske tilsyns- og kontrollinstitusjoner. I løpet av 1999 har ombudsmannen også mottatt delegasjoner fra Mongolia, Taiwan og Slovakia. I tillegg har Sivilombudsmannen deltatt på møter og konferanser i utlandet, og på den måten bidratt til å spre kjennskap om en demokratisk institusjon som i mange land kan gjøre en viktig innsats for menneskerettighetene.

Barneombudet

Barneombudets mandat, «å ivareta barns interesser i samfunnet», framgår av Lov om barneombud som pålegger Ombudet å følge med i om norsk rett og forvaltningspraksis samsvarer med de forpliktelser Norge har både etter nasjonalt regelverk og FNs konvensjon om barnets rettigheter. Barne-ombudets arbeid fokuserer på behovet for særskilt satsning på barne-perspektivet i alle beslutningsprosesser som angår enkeltbarn, samt opp-vekstforhold for aldersgruppen mellom 0 og 18 år generelt. Utgangspunktet er at barns rettigheter er et nødvendig grunnlag for menneskerettighetene, men at de ikke blir ivaretatt fullt ut gjennom arbeidet med menneskerettig-hetene alene.

Barn og unges henvendelser til Barneombudet handler stadig mer om urett-ferdighet, avklaring av rettigheter og forslag til hva som bør endres for å bedre deres livssituasjon. Som talsperson for barn og unge søker Barne-ombudet å inkludere deres kunnskap i politisk og praktisk handling.

Statusrapporten *Barns Beste* ble utgitt 1. september 1999 og fokuserer på livsområder der barns interesser og rettigheter taper i møte med voksne rettigheter innen bl.a. strafferetten, skolen, helsevesenet, barnevernet og ved foreldres samlivsbrudd.

Barneombudet har videre deltatt i relevant internasjonalt samarbeid om barn og bidratt med kunnskap om norske erfaringer og problemstillinger. Det har vært nært samarbeid i 1999 mellom de nordiske barneombud om ulike perspektiver ved begrepet «*Barnets beste*» i FNs barnekonvensjon. Rapporten fra dette fellesnordiske arbeidet foreligger på engelsk og norsk.

Det er tatt initiativ til at barns individuelle rettigheter må styrkes på alle samfunnsområder. Barneombudet har gjennom høringsuttalelser og innspill til stortingsrepresentanter påpekt manglende henvisning til FNs barnekonvensjon i opplæringsloven.

I 1999 ble det også utarbeidet, overlevert og fulgt opp *supplerende rapport til FNs barnekomité i Genève*.

Ombudet har også i 1999 fulgt opp arbeidet i ENOC (European Network for Ombudsmen for Children) og bistått andre land ved opprettelse av barneombudsordninger.

Likestillingsombudet

Grunnlaget for Likestillingsombudets arbeid er lov av 9. juni 1978 nr. 45 om likestilling mellom kjønnene. Likestillingsloven tolkes i lys av FNs Konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering av kvinner (CEDAW-konvensjonen), som Norge har ratifisert.

Håndheving av likestillingsloven innebærer behandling av enkeltsaker og veiledning og informasjon om lovens bestemmelser. I 1999 behandlet Likestillingsombudet 241 skriftlige klager over forhold som hevdes å være i strid med likestillingsloven. Videre ble det gitt veiledning til publikum, og Ombudet holdt en rekke foredrag om emnet.

Likestillingsombudet ga i 1999 ut fire nummer av nyhetsbulletinen «Nytt om likestilling», det ble utgitt informasjonsmateriale på engelsk om likestilling i Norge og en engelsk kortversjon av Likestillingsombudets årsrapport.

I 1999 hadde Ombudet besøk fra Kina, Mongolia, Japan, Tyrkia og Kambodsja og holdt også foredrag for en delegasjon fra Sør-Afrika. Likestillingsombudet deltok også i den norske delegasjonen til FNs Kvinnekommisjon og har deltatt på ulike konferanser i utlandet, inkludert i Tyrkia, Island, Kina og ved OSSEs tilleggsmøte om likestilling i Wien. Likestillingsombudet satt i 1999 som medlem av EUs «Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men» og i CEDAW-komiteen.

Ombudsmannen for Forsvaret og Ombudsmannen for sivile vernepliktige

Ombudsmannsordningen er et tiltak for å sikre individets rettigheter i forhold til Forsvarets myndigheter og til Justisdepartementet som forvaltningsmyndighet for sivile vernepliktige. Ombudsmannen behandler, i ombudsmannsnemnden, saker av generell interesse, avgir rådgivende uttalelser til Stortinget, statsrådene og Forsvarssjefen vedrørende det tjenestepliktige personell samt behandler klager fra enkeltmennesker.

De siste år har Ombudsmannen for Forsvaret særlig funnet grunn til å påpeke behovet for bedre legedekning i Forsvaret og har anbefalt at det innføres særskilte rekrutteringstiltak for å besette Forsvarets legestillinger i Nord-Norge.

Ombudsmannen har også ansett voksenopplæringstilbudene i Forsvaret som et menneskerettighetsanliggende og har anbefalt overfor Stortinget at

disse tilbudene opprettholdes og videreutvikles i samarbeid med det sivile skolesystem og yrkeslivet generelt.

Senter mot etnisk diskriminering

Senter mot etnisk diskriminering ble opprettet ved Kgl.res. 11. september 1998 som et offentlig kontor. Senterets hovedmål er å sikre individets vern mot diskriminering. Senteret har tre ulike oppgaver:

Det skal yte rettshjelp til personer som mener seg utsatt for etnisk diskriminering, dokumentere hva slags diskriminering og hvor diskriminering forekommer i Norge, samt fremme forslag til tiltak som forhindrer diskriminering i samfunnet.

I følge senterets mandat defineres etnisk diskriminering som negativ forskjellsbehandling på grunnlag av trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse. Arbeidet er forankret i FNs rasediskrimineringskonvensjon - en konvensjon Norge har ratifisert.

Senteret arbeider med å styrke den enkeltes vern mot brudd på deres individuelle menneskerettigheter ved å yte rettshjelp. I 1999 behandlet Senter mot etnisk diskriminering 179 enkelthenvendelser. Rettshjelpsvirksomheten gir førstehånds opplysninger om hvordan diskrimineringen arter seg på ulike områder. Diskriminering på arbeidsmarkedet er det området der senteret fikk flest henvendelser (26 prosent). Sakene gjaldt bl.a. trakassering på arbeidsplassen og diskriminering ved rekruttering, forfremmelse eller oppsigelse. En annen stor gruppe gjaldt forholdet mellom politiet og minoriteter (18 prosent). En del av sakene handler om unødig maktbruk, rasistisk språkbruk og at innvandrere regnes som mindre troverdige enn etniske nordmenn. Senteret fikk også henvendelser som gjaldt diskriminering på sosial- og trygdeområdet (14,5 prosent), på boligmarkedet (4 prosent), i skolen (7 prosent) og i forhold til forvaltning av utlendingsloven (12 prosent).

Resultatene av rettshjelpsarbeidet i 1999 varierer fra sak til sak, fra klient til klient. I halvparten av de ovennevnte 179 tilfellene har senteret dekket klientenes behov for informasjon om deres rettigheter og plikter. I ca. 40 tilfeller har arbeidet ført til en økonomisk kompensasjon, moralsk oppreisning, omgjøring av vedtak, endring av motpartens praksis eller en beklagelse. Tolv saker er dessuten brakt inn for rettsapparatet.

Senter mot etnisk diskriminering har ansvar for å dokumentere art og omfang av diskriminering i Norge. Minoritetsorganisasjoner og faginstanser som har direkte kontakt med personer med minoritetsbakgrunn gir senteret opplysninger om problemområder som krever særskilt oppfølging. Senteret innhenter også informasjon fra avisutklipp, radio og TV.

Senter mot etnisk diskriminering har i 1999 erfart hvordan dagens regelverk fungerer i praksis. Det viser at det ikke gir ofrene gode muligheter til å reagere dersom de utsettes for etnisk diskriminering på utesteder, på arbeidsmarkedet eller på boligmarkedet og gir dermed ikke et reelt vern mot etnisk diskriminering. Senteret vil på bakgrunn av sitt erfarings- og kunnskapsgrunnlag være en premissleverandør i det pågående arbeidet med lov mot etnisk diskriminering.

HØRING AV NORGES 4. RAPPORT TIL FNs MENNESKERETTIGHETSKOMITÉ

Norge ble den 19. oktober 1999 eksaminert av FNs menneskerettighetskomité vedrørende Norges 4. rapport om gjennomføringen av forpliktelsene etter FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter.

Komiteen ga generelt uttrykk for at Norge holder et høyt nivå når det gjelder å sikre menneskerettighetene. Norge fikk ros for en detaljert rapport der det tas selvkritikk på flere punkter.

Menneskerettighetskomiteen stilte en lang rekke spørsmål, bl.a. om menneskerettsloven, minoriteter og samer, varetektstidens lengde og bruk av restriksjoner overfor varetektsfengslede og bruk av tvang overfor psykisk utviklingshemmede og overfor psykiatriske pasienter. Komiteen ønsket også informasjon om kristendoms- og livssynsfaget, ytringsfrihet, rasisme og asyl- og flyktningepolitikk, barns rett til å få vite sitt biologiske opphav og om avhør av barn i saker som gjelder seksuelt misbruk.

I rapporten fra eksaminasjonen framhever Menneskerettighetskomiteen flere positive aspekter, bl.a. Stortingets vedtak av menneskerettsloven og utarbeidelse av handlingsplanen for menneskerettigheter samt årsrapporter om Norges innsats for menneskerettighetene. Tiltak for å sikre kjønnsbalanse i ulike yrkesgrupper og for å få ned arbeidsledigheten blant innvandrere hilses velkommen. Forbedrede rutiner for avhør av barn som har vært seksuelt misbrukt nevnes også som positivt. Komiteen mener dessuten at det er visse positive utviklingstrekk når det gjelder beskyttelsen av menneskerettighetene i forhold til samene, bl.a. at Sametingets stilling er styrket.

I rapporten gir komiteen også anbefalinger vedrørende enkelte forhold som den finner negative. Det påpekes bl.a. at varetektstiden i enkelte tilfeller er svært lang, og komiteen anbefaler at det foretas en vurdering av påtalemyndighetens oppfølging i saker om brudd på rasismebestemmelsene i straffeloven § 135 (a) og § 349 (a). Norge oppfordres videre til å trekke tilbake den delvise reservasjonen til artikkel 14 nr. 5 (anke over skyldspørsmålet). Komiteen mener dessuten at bestemmelsen i Grunnloven § 2, 2. ledd om at foreldre som er medlemmer av statskirken er forpliktet til å oppdra sine barn i den evangelisk-lutherske lære, er i strid med retten til religionsfrihet. Når det gjelder urfolksspørsmål, mener komiteen bl.a. at samers tradisjonelle leveveier ikke synes å ha tilstrekkelig vern i forhold til konkurrerende offentlig og privat bruk av landområder.

TILTAK I HANDLINGSPLANEN

Norsk tilslutning til MR-konvensjoner og tilbaketrekning av forbehold

Norge undertegnet tilleggsprotokollen til FNs kvinnekonvensjon så snart protokollen ble åpnet for undertegning, den 10. desember 1999. Tilleggsprotokollen inneholder en individuell klageadgang for eventuelle brudd på konvensjonens bestemmelser. Det er igangsatt arbeid med sikte på norsk ratifikasjon av denne tilleggsprotokollen samt av ILO-konvensjon nr. 182 om de verste former for barnearbeid, Den reviderte europeiske sosialpakten og Den europeiske konvensjon om utøvelse av barns rettigheter.

Arbeidet med vurdering av Norges forbehold til menneskerettighetskonvensjoner for å undersøke hvorvidt det vil kunne være aktuelt å trekke enkelte av disse tilbake, helt eller delvis, ble ikke igangsatt i 1999.

Forberedelse av lovgivning som reiser MR-spørsmål

For å sikre at nye lover ikke strider mot menneskerettighetene, er det viktig at forholdet til menneskerettighetene blir tilstrekkelig utredet ved forberedelsen av lovforslag. I mai 1998 ble det nedsatt et utvalg som skulle vurdere endringer av utredningsinstruksen. I 1999 ble et utkast til ny utredningsinstruks forelagt departementene. Utkastet inneholdt et forslag om at forholdet til menneskerettighetene skal utredes der dette er relevant.

En ny utredningsinstruks, som pålegger utreder å vurdere forholdet til menneskerettighetene, ble vedtatt ved Kgl.res. av 18. februar 2000, og trådte i kraft 1. mars 2000.

Revisjon av sentral lovgivning innen justissektoren

Justisdepartementet har utarbeidet utkast til ny Kriminalomsorgslov som ble sendt på høring 14. mars 2000. I forbindelse med Handlingsplanens tiltak om å foreslå nye regler på sivilprosessens område avventes innstilling fra Tvistemålslovutvalget 1. juli 2000. Handlingsplanen inneholder også tiltak om å organisere en gjennomgåelse av straffeprosessloven for å vurdere behov for endringer i lys av menneskerettighetsforpliktelsene. Det er foreløpig ikke bestemt noen plan for oppfølging av dette tiltaket.

Evaluering av gjeldende regelverk på forsvarrets områder

Det ble i 1999 nedsatt en arbeidsgruppe for menneskerettigheter i Forsvaret, bestående av representanter for Forsvarsdepartementet, Forsvarets overkommando og Generaladvokaten for blant annet å vurdere relevant regelverk på Forsvarets område og hvordan dette utøves i praksis. Særlig sentralt her er regelverket rundt militær arrest, og bruken av dette.

Arbeidsgruppen har i denne forbindelse besluttet å foreta en vurdering av alle sider av militær arrest, herunder å se på så vel sentrale bestemmelser som lokale arrestinstrukser, vurdere om reglene etterleves i praksis samt vurdere de lokaler som benyttes.

Kontaktpersoner for menneskerettigheter

Det er etablert en ordning med kontaktpersoner for menneskerettighets-spørsmål i hvert departement. Kontaktpersonene koordinerer departementenes arbeid med menneskerettighetsspørsmål. Ordningen bidrar til å sikre kontinuitet og institusjonell hukommelse i menneskerettighetsspørsmål. Kontaktpersonene er en integrert del av det løpende arbeidet i hvert enkelt departement. Det er derfor ikke opprettet egne stillinger som kontaktpersoner, men utpekt personer som har denne funksjonen i tillegg til vanlige arbeidsoppgaver.

Adgang til å gjenoppta saken etter at den er prøvd for et konvensjonsorgan

Forslag om å endre adgangen til gjenopptakelse når tidligere behandling var i strid med saksbehandlingskrav etter folkeretten, har vært på høring. Justisdepartementet tar sikte på å følge opp høringen med en odelstingsproposisjon høsten 2000.

Behandling av begjæringer om gjenopptakelse av straffesaker

Forslag til endringer om hvilken domstol som skal behandle begjæringer om gjenopptakelse av straffesaker, ble sendt på høring med frist 1. september 1996. Et nytt notat med forslag om særlig klagerett etter dansk mønster ble sendt på høring med frist 1. juli 1999. I lys av høringsinstansenes uttalelse besluttet Justisdepartementet å utrede nærmere et særskilt behandlingsorgan etter britisk mønster. Som ledd i utredningsarbeidet besøkte representanter fra Justisdepartementets lovavdeling the Criminal Cases Review Commission i Birmingham og hadde samtaler med representanter for Home Office i desember 1999. Justisdepartementet tar sikte på å sende utredningen på høring sommeren 2000.

Behovet for rettshjelp

Når krenkelser av menneskerettighetene påberopes, vil det i langt de fleste saker være det offentlige som er motpart. Justisdepartementet har derfor i St.meld. nr. 25 (1999-2000) Om fri rettshjelp foreslått at man utreder en mulig lovfesting av adgangen til fri sakførsel i sivile saker hvor det påberopes brudd på menneskerettighetene. Videre foreslås det at den eksisterende adgangen til å få rettshjelp til å fremme klager overfor internasjonale klageorganer fastsettes og synliggjøres ved regler i lovs form. Dette vil også kunne gjelde klager som har sitt utspring i en straffesak.

Justisdepartementet har i samarbeid med Sosial- og helsedepartementet opprettet to prøveprosjekter med henblikk på å styrke arbeidet med veiledning og informasjon knyttet til funksjonshemmedes rettigheter. Prosjektene er bl.a. et ledd i den norske oppfølgingen av FNs standardregler for funksjonshemmede som ble iverksatt etter at handlingsplanen for funksjonshemmede (St.meld. nr. 34 1996-97) viste at det var stor avstand mellom FNs standardregler og den norske politikken på området. Det ene prosjektet er forankret i Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, det andre prøveprosjektet i Norges Handikapforbund. Målet for begge prøveprosjektene er å gi funksjonshemmede veiledning om sine rettigheter, og å samle informasjon om funksjonshemmedes rettshjelpsbehov.

Representasjon i domstolene

Justisdepartementet har iverksatt utredningsarbeid om lekdommerordningen, inkludert en nærmere vurdering av bruk av personer med ulik etnisk bakgrunn som lekdommere. Arbeidet vil pågå til 2003.

Utpøving av eldreombud og omsorgsombud

Med bakgrunn i vedtak i Stortinget der forslag om etablering av nasjonalt eldreombud ble behandlet, er det igangsatt et utviklingsprogram med utpøving av eldreombud og omsorgsombud. Ombudenes primære oppgave er å bistå personer med behov for hjelp fra helse- og sosialtjenestene og/eller deres pårørende i klagesaker som angår denne sektoren, undersøke forholdene de finner utilfredsstillende, og hjelpe til med å utforme klagesaker som deretter sendes rette klageinstans. De kan på eget initiativ ta opp enkeltsaker til behandling og skal opplyse om forhold som kan svekke enkeltpersoners sak i kommunen. Ombudet kan også drive oppsøkende virksomhet.

Regjeringen skal prøve ut ordningen med kommunale eldreombud og omsorgsombud i perioden 1999-2002. Det er i denne sammenheng etablert et samarbeid med Kommunenes Sentralforbund. Forsøket vil gi grunnlag for å vurdere erfaringer med ulike ordninger med ombud på en systematisk måte, og skal gi svar på om det er behov for en fast ordning med ombud og eventuelt hvilke modeller som fungerer best.

INFORMASJON, UNDERVISNING OG UTDANNING

I forbindelse med vedtak av menneskerettighetsloven i april 1999, ba Stortinget Regjeringen utarbeide en «overordna handlingsplan for informasjon, undervisning og utdanning for å verne og fremje menneskerettane i Noreg». Det ble besluttet at tiltak for informasjon, undervisning og utdanning skulle få en sentral plass i Handlingsplanen for menneskerettigheter som var under utarbeidelse.

Kunnskapsformidling om menneskerettighetene i utdanning og opplæring

Kunnskapsformidling om menneskerettighetene i utdanningssystemet finner sted innenfor rammen av eksisterende lover og planverk. Utdanningssystemet i Norge, herunder lov- og regelverket på området, har vært gjenstand for omfattende reformer på 1990-tallet. Dette har bidratt til å løfte fram menneskerettighetsperspektivet i planverkene for de ulike nivåer i utdanningen. Gjennom reform '97 er det for eksempel utarbeidet nye læreplanverk for den 10-årige grunnskolen. Fra og med skoleåret 1999-2000 er læreplanverkene innført i alle klassetrinn. Menneskerettigheter inngår som et viktig kunnskapsområde i disse læreplanverkene. Som ledd i reformen er det også utgitt nye lærebøker i alle fag.

Den nye opplæringslova (lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa) som trådte i kraft 1. august 1999, omtaler ikke menneskerettighetene eksplisitt, men slår likevel fast at «opplæringa skal fremje menneskeleg likeverd og likestilling, åndsfridom og toleranse, økologisk forståing og internasjonalt medansvar». Opplæringslova er iverksatt med virkning fra skoleåret 1999-2000.

Som ledd i reformene i skoleverket er det også utarbeidet reviderte rammeplaner og forskrifter for lærerutdanningene. Rammeplanene har en felles innledende del der menneskerettslige prinsipper omtales som en naturlig del

av det verdigrunnlaget lærerutdanningen skal bygge på. Rammeplanene med tilhørende forskrifter er fastsatt av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet med virkning fra 1. august 1999.

Nytt valgfag i videregående opplæring

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet har i 1999 arbeidet med planer for innføring av nytt valgfagskurs i videregående opplæring i demokrati og menneskerettigheter. Forslag til fagplan for det nye valgfagskurset er utarbeidet av Thorolf Raftos Stiftelse for Menneskets Rettigheter, og forslaget ble sendt på høring høsten 1999.

Det er i 1999 også utarbeidet en læreplan i nord-sør-kunnskap, et nytt nasjonalt valgfag i videregående opplæring. Også dette valgfaget vil være et verdifullt supplement til andre fag i videregående opplæring med menneskerettighetsspørsmål. Valgfaget om nord-sør-kunnskap vil særlig ta for seg spørsmål med tilknytning til utviklings-, ressurs- og verdispørsmål. Begge valgfag vil bli tilbudt fra og med skoleåret 2000-2001.

Kompetanseutvikling for lærere

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet legger vekt på at menneskerettighetene skal inngå som ett av flere felles satsingsområder for etter- og videreutdanning av lærere i grunnskolen og videregående opplæring og fagpersonalet i lærerutdanningen. Viktige føringer om dette er gitt i departementets prioriteringer for etter- og videreutdanning i 2000 som ble fastsatt allerede i mai 1999, og danner utgangspunkt for institusjonenes planlegging av videreutdanningstiltak. Ved årsskiftet 1999/2000 forelå det således en rekke konkrete planer for etterutdanningstiltak på menneskerettighetsområdet i regi av Statens lærerkurs, som støttes økonomisk av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

Kunnskapsgrunnlaget om menneskerettighetene

Forskningsprogram om menneskerettigheter i Norge

Fram til i dag har det ikke eksistert noen fullgod oversikt over igangværende forskning om menneskerettighetene i Norge. Høsten 1999 bestilte derfor Utenriksdepartementet en tilstandsrapport fra Norges forskningsråd. Rapporten gir en god oversikt over norske miljøer som arbeider med forskning om menneskerettigheter i Norge og den kompetanse som finnes i ulike fagmiljøer. Rapporten viser at det utføres mye god menneskerettighetsforskning selv om denne ikke alltid har menneskerettighetene som uttrykt tema. Rapporten identifiserer også spørsmål og tema som hittil er mangelfullt dekket innenfor forskningen. Den munner ut i en anbefaling om utarbeidelse av et tverrfaglig forskningsprogram om menneskerettigheter i Norge.

Institutt for menneskerettigheter

St.meld. nr. 21 (1999-2000) tar til orde for en gradvis økning av grunnbevilgningen til Institutt for menneskerettigheter fra og med 2000, og for at instituttet, etter en nærmere vurdering av instituttets framtidige oppgaver og organisering mellom berørte departementer og fagmiljøer, gis status som nasjonal institusjon for menneskerettigheter i 2001. Dette er foreløpig fulgt opp ved en økning av grunnbevilgningen til instituttet på 0,5 mill. kroner i statsbudsjettet for 2000.

Informasjon og holdningsskapende arbeid

Verdiorientert og holdningsskapende arbeid inngår som sentrale oppgaver i all undervisningsvirksomhet. Slikt arbeid er ikke alltid direkte relatert til menneskerettighetene, men bidrar indirekte til å bygge opp respekten for menneskerettighetene og å synliggjøre de verdier menneskerettighetene bygger på. I tilknytning til markeringen av 50-års jubileet for Verdenserklæringen om menneskerettighetene i 1998 ble det utarbeidet en omfattende undervisningsmappe om menneskerettighetsspørsmål. Undervisningsmappen har vært tatt vel i mot, og blitt mye brukt i menneskerettighetsundervisningen i skolene skoleåret 1998-1999.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet har i 1999 gitt kroner 250.000 i støtte til konferansen Higher Education for Peace som arrangeres i Tromsø 4.-6. mai 2000 i et samarbeid mellom Universitetet i Tromsø, Høgskolen i Tromsø og den norske UNESCO-kommisjonen. Konferansen vil bl.a. fokusere på menneskerettigheter i fredsutdanning, og arrangeres som en oppfølging av UNESCOs verdenskonferanse for høgre utdanning i Paris i 1998.

Styrking av Forsvarets kunnskaper om menneskerettigheter

En arbeidsgruppe bestående av representanter for Forsvarsdepartementet, Forsvarets overkommando og Generaladvokaten er nedsatt bl.a. for å vurdere opplæringstiltak for militært personell, for å forebygge brudd på og fremme menneskerettighetene.

Diverse kurs i statsforvaltningen

MR-seminar for statsforvaltningen

Som et første skritt i arbeidet med å bevisstgjøre ansatte i statsforvaltningen om deres ansvar for å verne om menneskerettighetene i egen sektor, arrangerte Statskonsult et seminar i februar 2000 over temaet «Vern om menneskerettigheter – hvordan kan statsforvaltningen bidra?» Seminarets hovedfokus var å belyse de forpliktelsene Norge har og hvordan disse er gjennomført i Norge. Mer enn 40 ansatte fra et bredt spektrum av forvaltningen deltok på seminaret.

Kurs om MR for alle ansatte i Justisdepartementet

Behovet for kurs er kartlagt.

Videreføring av ordningen med kurs om flyktningerett for UDIs ansatte

To ansatte har nylig tatt eksamen i menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo. Ansatte i Utlendingsdirektoratet kan søke om å få delta på kurs også i 2000. Området er prioritert.

Egne MR-kurs for Justisdepartementets utlendingsavdeling

Første kurs ble avholdt høsten 1999. Kurset ble arrangert av Justisdepartementets utlendingsavdeling. Regjeringsadvokaten og lovavdelingen holdt foredrag, og var ansvarlig for det faglige innhold. Kurset var en suksess og det vil bli arrangert på nytt høsten 2000. Det vurderes å tilby kurset til Utlendingsdirektoratet.

Gjennomføre opplæringsprogram for ansatte som behandler asylsøknader

Utlendingsdirektoratet startet slike kurs i mars 2000.

SÆRSKILTE SATSINGSOMRÅDER

Diskriminering og rasisme

Partene til FN's konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering av 21. desember 1965, deriblant Norge, har påtatt seg å føre en politikk som avskaffer rasediskriminering i alle former. I tillegg er det flere andre internasjonale bestemmelser som forplikter Norge til å motarbeide og eliminere diskriminering. Rasisme og diskriminering forekommer allikevel og det er derfor nødvendig å ha en aktiv og kontinuerlig innsats for å bekjempe dette, dersom alle skal ha like rettigheter, muligheter og plikter til å bruke sine ressurser og delta i samfunnet. Regjeringen har i løpet av 1999 satt i verk følgende tiltak:

Handlingsplan mot rasisme og diskriminering

I 1998 framla den daværende regjeringen Handlingsplan mot rasisme og diskriminering (1998-2001). Planen omhandler tiltak rettet mot rettsapparatet, arbeidsmarkedet, boligmarkedet, skoleverket, nøkkelsektorer i forvaltningen, grunn- og videreutdanningen for et utvalg av yrkesgrupper og aktiviteter i lokalmiljøene. Ved utgangen av 1999 var mesteparten av tiltakene i planen igangsatt. Planen angir hvem som er ansvarlig for de enkelte tiltakene. Kommunal- og regionaldepartementet har et overordnet ansvar for å følge opp planen.

Skolen

Det jevne og langsiktige arbeidet for å bekjempe diskriminerende og rasistiske holdninger er viktig, og regjeringens handlingsplan mot rasisme og diskriminering har tiltak rettet mot grunnskolen og den videregående skole som viktige satsingsområder. Skolen skal fremme like muligheter for alle og arbeide aktivt mot rasisme og diskriminering. De nye læreplanene for lærerutdanningen som ble fastsatt av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet med virkning fra 1. august 1999, legger bl.a. vekt på at det pedagogiske arbeidet i et flerkulturelt samfunn medfører nye utfordringer for lærere og ledere på alle nivåer i utdanningssystemet. Migrasjonspolitik, arbeid mot rasisme og diskriminering i et flerkulturelt skolemiljø og samfunn er derfor temaer som inngår i en obligatorisk del av den nye rammeplanen.

Lokalsamfunnsarbeid og holdningsskapende tiltak

Utlendingsdirektoratet videreførte i 1999 samarbeidet med frivillige organisasjoner og fagbevegelsen om holdningsskapende tiltak.

«Tverrfaglig veiledningstjeneste» ble opprettet i 1996 som en rådgivnings- og veiledningstjeneste i lokalt arbeid mot rasisme og fremmedfiendlighet. UDI økte ressursene i 1999 for å følge opp Veiledningstjenesten med ny brosjyre og bedret markedsføring. Det tas sikte på å gjøre brosjyren mer tilgjengelig for lokalsamfunn med statlige mottak. Mot utgangen av 1999 fikk UDI et økt antall henvendelser om lokalsamfunnsarbeid og Veiledningstjenesten fra andre land som ønsket å etablere en tilsvarende tjeneste, bl.a. fra Tyskland og fra Sverige.

Utlendingsdirektoratet ga i 1999 ut en håndbok i holdningsskapende lokalsamfunnsarbeid basert på UDI-støttede tiltak. Boken, som har vært etterspurt, skal bidra til å øke kunnskapene om metoder og virkemidler i arbeidet mot rasisme og diskriminering på lokalplanet.

Utlendingsdirektoratet og Barne- og familiedepartementet har samarbeidet om prosjektet «EXIT» som ble avsluttet i 1999. Rapport, idéhefte og resultatvurderinger vil foreligge 1. halvår 2000. Prosjektet hadde som mål dels å hindre rekruttering til rasistiske grupper, og dels å hjelpe ungdom med å trekke seg ut av slike grupper.

Som en videreføring av Ungdomskampanjen mot rasisme gir Utlendingsdirektoratet og Barne- og familiedepartementet støtte til Landsrådet for norske barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU) for prosjektet Idébanken. Idébanken lagrer erfaringer fra prosjekter og tiltak mot rasisme og diskriminering for informasjon og videreformidling. Formålet er å styrke det flerkulturelle barne- og ungdomsarbeidet gjennom støtte til lokale tiltak.

Deltakelse og dialog

Det er et mål for staten å øke samfunnsdeltakelse blant personer med innvandrerbakgrunn og videreutvikle dialogen mellom personer med innvandrerbakgrunn og myndighetene.

Utlendingsdirektoratet gir støtte til lokale innvandrersorganisasjoner og frivillige tiltak som bidrar til mangfold, dialog og samhandling i lokalsamfunn. Målsettingen er bl.a. å fremme toleranse mellom ulike grupper av befolkningen gjennom lokale frivillige aktiviteter. I 1999 ble det fordelt i underkant av 8 mill kroner til fylkeskommunene for videreformidling til lokale innvandrersorganisasjoner. 2,5 mill. kroner ble fordelt til frivillige tiltak.

Det gis også tilskudd til landsdekkende organisasjoner som gjennom sin generelle virksomhet og konkrete aktiviteter bidrar til reell likestilling mellom innvandrere og nordmenn, aktiv samfunnsdeltakelse og selvhjelpenhet. De landsdekkende organisasjonene spiller en sentral rolle i å formidle innvandrerbefolkningens synspunkter og behov overfor myndighetene og offentligheten. I 1999 ble det bevilget 7 mill. kroner til dette formålet, fordelt på 8 organisasjoner. Statskonsult fikk i 1999 i oppdrag å evaluere tilskuddsordningen til landsdekkende organisasjoner. Rapporten forelå i februar 2000. På bakgrunn av rapporten vil departementet vurdere en videreutvikling av ordningen.

Kontaktutvalget mellom innvandrere og myndighetene (KIM) er et forum for å sikre dialog mellom personer med innvandrerbakgrunn og myndighetene. Fra år 2000 er KIM et eget kapittel på statsbudsjettet.

Valgdeltakelsen blant utenlandske statsborgere har vært lav sammenlignet med befolkningen ellers, og er synkende. Ved kommunestyrevalget i 1999 deltok 36 prosent av alle utenlandske statsborgere med stemmerett, mens hele 46 prosent stemte ved lokalvalget i 1983. I likhet med foregående år, ble det i forkant av valget i 1999 iverksatt informasjonstiltak rettet spesielt mot stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn, i regi av Utlendingsdirektoratet. Det ble også gitt økonomisk støtte til kampanjer i regi av innvandrernes egne organisasjoner, med det formål å mobilisere til økt valgdeltakelse.

Kunnskapsutvikling

Kunnskapsutvikling er også blant virkemidlene i arbeidet mot rasisme og diskriminering. Byggforsk utga våren 1999 fire rapporter, finansiert av Kommunal- og regionaldepartementet, hvorav en omhandlet diskriminering på boligmarkedet og en omhandlet dialog og konflikthåndtering i bomiljøer.

Kommunal- og regionaldepartementet har videre tatt initiativ til pilotprosjektet «Likestilling i rettssystemet – om rettssikkerheten til personer som ikke behersker norsk».

Rapportering

Norges 15. rapport til FNs rasediskrimineringskomité ble overlevert i oktober 1999. Her omtales blant annet regjeringens handlingsplan mot rasisme samt opprettelsen av Senter mot etnisk diskriminering.

Ny lov om stønad for nyankomne innvandrere

Arbeidsledigheten blant innvandrere er vesentlig høyere og sysselsettingen lavere sammenliknet med befolkningen for øvrig, selv etter flere års botid i Norge. Sosialhjelp har i mange tilfeller blitt en form for langvarig inntektssikring. Det er et mål å styrke og tydeliggjøre forbindelsen mellom det nyankomne innvandrere mottar i offentlige stønader, og deres aktive deltakelse i kvalifiseringsprogram.

Det ble i statsråd 19. november 1999 oppnevnt et utvalg som fikk i oppdrag å utrede og lage forslag til lovgivning om stønad for nyankomne innvandrere. I mandatet er lovutvalget blant annet bedt om å vurdere personkretsen som bør omfattes av en slik lov, det rettssikkerhetsmessige aspektet, bruken av gjensidig forpliktende avtale mellom kommunen og den enkelte som et rettslig grunnlag for utbetaling av økonomiske ytelser og spørsmålet om ytelsesnivå. I mandatet er det lagt til grunn at lovgivningen på dette området ikke skal svekke det kommunale selvstyret.

Etablering av Senter mot etnisk diskriminering

Senter mot etnisk diskriminering ble offisielt åpnet 10. februar 1999 for en prøveperiode fram til utgangen av 2002. Senterets virksomhet i 1999 omtales foran. Senteret er underlagt en løpende evaluering i prøveperioden. Evalueringen gjennomføres av Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) og Institutt for rettssosiologi ved Universitetet i Oslo. Evalueringen vil danne grunnlaget for beslutningen om senteret skal videreføres etter utløpet av prøveperioden.

Arbeidsmarkedspolitikken

Arbeidsledigheten blant innvandrere var ved utgangen av november 1999 på 6,6 prosent, mens den var på 2,4 prosent for hele befolkningen.

For å redusere ledigheten blant innvandrere har arbeidsmarkedsetaten først og fremst lagt vekt på formidling til ordinært arbeid. Overfor langtidsledige innvandrere har arbeidsmarkedsetaten benyttet individuelle handlingsplaner. Innvandrere utgjorde ved utgangen av november 1999 om lag 30 prosent av alle deltakere på ordinære arbeidsmarkedstiltak.

Arbeidsmarkedsetaten har samarbeidet med Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO), Handelens- og servicenæringens Hovedorganisasjon (HSH) og Landsorganisasjonen i Norge (LO) om en fadderordning for å bedre innvandrernes muligheter på arbeidsmarkedet i hele landet. Arbeidsmarkedsetaten har gjennom opplæring bl.a. tatt sikte på å gi sine ansatte økt innsikt i og kunnskap om innvandreres forutsetninger, behov og muligheter i forhold til det norske arbeidsmarkedet.

Arbeids- og administrasjonsdepartementet la i juli 1998 fram «Handlingsplan for rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn til statlig sektor –

1998-2001». Målet er å øke rekrutteringen av personer med innvandrerbakgrunn til statlig sektor gjennom å utvikle holdninger og styrke kompetansen hos tilsettingsmyndighetene, redusere hindringer i dagens regelverk og utvide rekrutteringsgrunnlaget til statlig sektor gjennom kvalifisering og erfaring. Planen ble revidert høsten 1999 og noen av tiltaksområdene ble forsterket.

Det har i 1999 også vært arbeidet med gjennomføring og implementering av tiltakene i Forsvarets handlingsplan for rekruttering og bedre integrering av personer med innvandrerbakgrunn i Forsvaret.

Det samepolitiske feltet

Grunnlaget for norske myndigheters politikk overfor den samiske befolkningen er nedfelt i Grunnloven § 110 a og i sameloven. Videre har Norge sluttet seg til flere internasjonale konvensjoner som har betydning for samene. ILO-konvensjon nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater er foreløpig det eneste internasjonale, rettslig bindende instrumentet som direkte retter seg mot vern av urfolk, men Europarådets språkcharter, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og FNs barnekonvensjon er også viktige i forhold til samene.

Nasjonal politikk og tiltak overfor samene

Et viktig prinsipp i norsk lovgivning, som regulerer myndighetenes forpliktelser overfor den samiske befolkning, er samenes aktive rolle i saker som berører samiske interesser. Dette samsvarer også med bestemmelser i ILO-konvensjon nr. 169.

Dette innebærer følgende hovedforpliktelser for myndighetene:

- Legge til rette for, gjennom lovgivning og tiltak, at samene selv skal være den aktive parten i å sikre og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv.
- Avsette tilstrekkelige midler til Sametinget slik at de selv kan foreta prioriteringer i forhold som angår det samiske folk.
- Fastsette rutiner for samarbeid mellom Regjeringen og Sametinget når det gjelder utformingen av norsk samepolitikk, Sametingets budsjett og utviklingen av generelle politikkområder som vil sette rammer for det samiske samfunnet.

Det legges hvert fjerde år fram en melding til Stortinget om hovedprinsippene i statens samepolitikk. I tillegg legges det hvert år fram en stortingsmelding om Sametingets virksomhet, der Sametingets årsmelding i sin helhet inngår som et kapittel. Den årlige meldingen er et viktig dokument i kontakten mellom Sametinget og regjeringen, fordi regjeringen i meldingen gir en respons på saker som Sametinget tar opp i sin årsmelding.

Sametinget er regjeringens viktigste premissleverandør i samepolitikken, og det legges vekt på at Sametinget kommer inn i politikktutformingen så tidlig som mulig i prosessen. Dette skjer blant annet i møter mellom politisk ledelse i departementene og Sametinget. Det er også kontakt på administrativt plan mellom fagdepartementene og Sametinget om oppfølging av samiske spørsmål på de ulike politikkområdene. Statssekretæren for samiske saker i Kommunal- og regionaldepartementet har, blant annet gjennom møter med Sametinget og tilstedeværelse under Sametingets samlinger, hatt løpende kontakt med Sametingets politiske ledelse. Et stats-

sekretærutvalg for samiske spørsmål har i 1999 hatt flere møter for å koordinere departementenes arbeid med samepolitiske saker.

Nye budsjettprosedyrer

Fra 1999 fikk Sametinget en friere budsjettmessig stilling ved at Sametinget får overført hele sin bevilgning på én budsjettpost. Det er etablert faste møter mellom Sametinget, Kommunal- og regionaldepartementet og fagdepartementene på politisk nivå, hvor Sametinget legger fram sine prioriteringer for neste års budsjett.

Likestilling

I 1999 ble det satset særskilt på å styrke samiske kvinners stilling innenfor reindriften. Det ble bevilget 1 mill. kr til dette formålet som administreres av Reindriftsforvaltningen i Alta, der det er ansatt en kvinnekonsulent, finansiert av Landbruksdepartementet. Viktige målsettinger er å finne løsninger som kan sikre kvinner et selvstendig inntektsgrunnlag i reindriften, og å få gjennomført en yrkesmessig likestilling mellom kvinner og menn i næringen.

Samisk språk

Det ble høsten 1999 satt i gang en undersøkelse om hvordan befolkningen ser på den tospråklige servicen i etater med nær publikumskontakt i distrikter med samisk språk. Undersøkelsen er støttet av flere departementer. Resultatene fra undersøkelsen vil kunne gi indikasjoner på hvor ressursene bør settes inn i arbeidet med informasjon og språk i offentlig sektor.

Opplæringsloven med forskrifter

Den nye opplæringslovens kapittel 6 omhandler samisk opplæring. Den individuelle retten til opplæring i og på samisk for elever i samiske distrikt blir videreført. Det samme gjelder kommunenes rett til å fatte vedtak om at samisk skal være obligatorisk fag i skolen. Med hjemmel i loven har departementet gitt forskrifter om fritak fra opplæring i norsk sidemål for elever som får opplæring i samisk både i grunnskolen og videregående opplæring.

Utenfor samisk distrikt gir opplæringsloven samiske elever individuell rett til å få opplæring i samisk både i grunnskolen og i den videregående opplæring. Uavhengig av samisk bakgrunn har en gruppe på minimum 10 elever som ønsker opplæring i og på samisk, rett til å få det så lenge det er minst seks elever igjen i gruppen.

Bl.a. på grunn av den individuelle retten til språkopplæring har Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet gitt forskrift om alternative former for opplæring i samisk og finsk når opplæringen ikke kan gis av lærerne ved skolen. Fjernundervisning, intensiv undervisning og spesielle leirskoleopphold er nevnt som eksempler.

Alternative opplæringsformer

Det er igangsatt arbeid med å utvikle IKT-basert fjernundervisning i samisk språk for sørsamiske elever, bruke ambulerende lærere og utprøve språkbud i praksis som alternativ til internatskolene. Andre små samiske miljøer, som det lulesamiske, vil bli knyttet til dette arbeidet. Det er også igangsatt utvikling av landsdekkende IKT-basert undervisning av samiske elever i samisk språk.

Overføring av ansvar og ressurser til Sametinget

Etter ikrafttreddelsen av den nye opplæringsloven er det Sametinget som er

gitt myndighet til å fastsette innholdet i læreplanen i samisk språk i grunnskolen og i den videregående opplæring, og dessuten fastsette læreplaner i særskilte samiske fag for den videregående opplæring etter omfangs- og ressursrammer gitt av departementet. Dessuten skal Sametinget utarbeide forslag til læreplaner i andre fag i samisk distrikt.

De nye oppgavene Sametinget har fått i forhold til samisk opplæring har gjort det nødvendig å tilføre Sametinget administrativ kapasitet og pedagogisk fagkompetanse. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet overførte derfor sekretariatet for Samisk utdanningsråd til Sametinget 1. januar 2000. Fra samme tidspunkt ble Samisk utdanningsråd nedlagt som departementalt råd.

Sametinget skal bl.a. videreføre arbeidet med:

- informasjon, kompetanseutvikling, lage veiledninger og andre utviklings tiltak i tilknytning til iverksetting av L97 – Det samiske læreplanverket av 1997
- å utvikle, kvalitetssikre og produsere samiske læremidler tilpasset de nye læreplanene i grunnskolen og for den videregående opplæring
- å gi faglige råd og støtte til lærere som underviser samiske elever i barnehage, grunnskole og i videregående opplæring i og utenfor det samiske kjerneområdet
- handlingsplaner for spesialpedagogiske læremidler, samisk del, i samarbeid med Nasjonalt læremiddelsenter.

Staten yter en rekke tilskudd til skoleeiere for å bidra med finansiering av opplæringstiltak for samene på grunnskolenivå og i videregående opplæring, og til kvalifisering av lærere i samisk språk.

Lærerutdanningen

Stortinget sluttet seg i Innst.S. nr. 285 (1996-97) til framlegg i St.meld. nr. 48 (1996-97 Om lærerutdanning) om å ta initiativ til en egen utredning om samisk lærerutdanning som inkluderer alle de tre samiske språkgruppene. I oppfølgingen av dette er det nedsatt en arbeidsgruppe som høsten 1999 la fram sin rapport. Gruppen har bestått av representanter med bakgrunn fra ulike språkområder, utdanningsnivå, studentorganisasjoner og Samisk utdanningsråd i tillegg til representanter fra Sverige og Finland. Gruppens mandat var blant annet å kartlegge både utdanningsbehovet for samiske lærere og rekrutteringsgrunnlaget av samiske søkere til høyere utdanning. Videre skulle det redegjøres for Norden og Russland som rekrutteringsområder for samisk lærerutdanning. Mangler og behov er analysert og gruppen har kommet med tilrådinger for å styrke samisk lærerutdanning inkludert FOU-arbeid.

Utredninger er utgitt som NOU 2000:3 og sendt ut på høring til berørte instanser.

Samiske rettigheter til land og vann

Regjeringen oppnevnte i 1980 Samerettsutvalget med mandat blant annet til å utrede og fremme forslag om samenes rettigheter til land og vann i sine tradisjonelle bosettingsområder. Utvalgets andre hovedutredning ble lagt fram i januar 1997 (NOU 1997:4 Naturgrunnlaget for samisk kultur). Utredningen inneholder blant annet forslag om ny forvaltningsordning for grunn- og naturressurser i Finnmark og nye saksbehandlingsregler for natur-

inngrep i Finnmark og andre samiske bruksområder. Utvalget foreslår videre å legge forvaltningen av de fleste fornybare ressurser i Finnmark til kommuner og bygder. Innstillingen har vært på en omfattende høring, som ble avsluttet høsten 1999.

Departementene satte i 1999 i gang arbeidet med oppfølging av innstillingen med sikte på å foreslå ny lovgivning om grunnforvaltning i Finnmark fylke i løpet av neste stortingsperiode (2001-2005). Justisdepartementet har hovedansvar for oppfølgingsarbeidet, men andre departementer deltar aktivt i arbeidet.

Samerettsutvalgets arbeid skal videreføres for områdene sør for Finnmark fylke. Justisdepartementet arbeider med å utforme mandat og oppnevne medlemmer til et nytt utvalg.

Nordisk samesamarbeid

En arbeidsgruppe bestående av representanter fra departementene i Norge, Sverige og Finland samt de tre lands sameting har utredet behov og grunnlag for en nordisk samekonvensjon. Arbeidsgruppen avga sin rapport i juni 1998. I rapporten konstaterer en samlet arbeidsgruppe at arbeidet med en nordisk samekonvensjon er viktig og at det bør føres videre.

De nordiske samarbeidsministrene har besluttet å etablere et uformelt ministersamarbeid om samiske spørsmål innen Nordisk Ministerråd. Det videre arbeidet med sikte på en nordisk samekonvensjon vil bli en viktig sak for det nye samarbeidsforumet. Forumet vil ha nær kontakt med sametingene i de nordiske landene.

Nasjonale minoriteter

Artikkel 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter har vært sentral i det internasjonale minoritetsvernet. Her heter det: «I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk». Også OSSE har vært en pådriver i forhold til beskyttelse av minoriteter, hvilket har kommet klart til uttrykk i flere politiske erklæringer. Det generelle menneskerettighetsvernet, såvel som vernet av sårbare grupper som for eksempel barn, gjelder «enhver», det vil si også alle som tilhører ulike minoritetsgrupper.

Det har de senere år blitt utarbeidet folkerettslige instrumenter for å gi spesielle, antatt sårbare grupper et ytterligere vern. Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter av 1. februar 1995 er den første juridisk bindende multilaterale overenskomst om beskyttelse av nasjonale minoriteter i sin alminnelighet. Norge ratifiserte denne rammekonvensjonen den 17. mars 1999, og konvensjonen trådte i kraft for Norge 1. juli 1999. I forbindelse med ratifikasjonen ble det slått fast at samer, kvener, romanifolket (tatere/de reisende), rom (sigøynere), skogfinner og jøder oppfyller kriteriene for å være nasjonale minoriteter, og således omfattes av bestemmelsene i konvensjonen. Sametinget har imidlertid uttalt at samene ikke ser seg tjent med å omfattes av konvensjonen, da samenes rettigheter etter ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater går lenger enn de rettigheter som følger av rammekonvensjonen.

Ratifisering av Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter og opprettelse av en egen tilskuddsordning for nasjonale minoriteter har bidratt til større bevissthet hos myndighetene om de nasjonale minoritetenes kulturelle og samfunnsmessige behov. De nasjonale minoritetene har oppnådd økt synliggjøring og anerkjennelse i den offentlige debatt, og økt mobilisering i egne rekker.

Tilskudd til nasjonale minoriteter

Kommunal- og regionaldepartementet videreførte i 1999 ordningen med tilskudd til nasjonale minoriteter. Organisasjoner med basis i en nasjonal minoritet kan søke om midler over tilskuddsordningen som kan støtte tiltak som bidrar til aktiv samfunnsdeltakelse, som sikrer alle like muligheter, og som motvirker diskriminering av nasjonale minoriteter.

I 1999 er det bevilget midler til informasjonstiltak, kunnskapsformidling, seminarer, selvhjelpsvirksomhet og en musikkfestival. To organisasjoner (Norske kveners forbund og Romanifolkets landsforening) har mottatt grunnstøtte gjennom tilskuddsordningen. Grunnstøtten skal stimulere og bidra til egenorganisering blant minoritetsgruppene, blant annet for å tilrettelegge for bedre kontakt og dialog mellom gruppene og de offentlige myndighetene. Erfaringene tyder på at tilskuddsordningen er et viktig tiltak for synliggjøring av de nasjonale minoritetsgruppene og for styrking av minoritetsgruppenes aktiviteter.

Samordning av politikken overfor nasjonale minoriteter

Som en oppfølging av Norges ratifikasjon av Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter skal det etableres en helhetlig politikk på området. Kommunal- og regionaldepartementet ble fra 1. januar 1999 tillagt samordningsansvaret for statlig politikk som særlig berører de nasjonale minoritetene i Norge. Prinsippet om departementenes sektoransvar gjelder fortsatt på alle fagområder, f.eks. kultur, utdanning og helse, men Kommunal- og regionaldepartementet skal være et kontaktpunkt inn i sentralforvaltningen for minoritetsgruppene.

Elverum-konferansen

Kommunal- og regionaldepartementet legger stor vekt på å ha en tett dialog med minoritetenes organisasjoner for å sikre at deres synspunkter blir hørt og vurdert seriøst ved utformingen av politikken overfor de nasjonale minoritetene. Departementet arrangerte derfor konferansen «De nasjonale minoritetene og staten – En konferanse for kontakt og dialog» på Elverum 7.–8. oktober 1999. På konferansen var alle minoritetsorganisasjonene representert. Organisasjonene kom med innspill om hvilke ønsker og behov de hadde i forhold til politikkutformingen. Det ble også etablert nye kontakter og nettverk, både mellom minoritetsorganisasjonene og statlige myndigheter og mellom de ulike minoritetsgruppene.

Språklige minoriteter

Elever i Nord-Troms og Finnmark med kvensk-finsk bakgrunn har etter den nye opplæringsloven rett til opplæring i finsk. Staten bidrar til at slik opplæring gis ved å gi berørte kommuner særskilt tilskudd til opplæring og videreutdanning for lærere i finsk. Omfanget av opplæringen i finsk som andrespråk har økt fra 1997-98 til 1998-99.

I skoleåret 1998-99 var noe over 6 prosent av elevene i grunnskolen fra språklige minoriteter. I de store byene er andel fremmedspråklige elever vesentlig større, i Oslo f.eks. 27 prosent av elevkullet. Det gis tilskudd til denne elevgruppen over Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementets budsjett. Dette gjelder både morsmålsopplæring og opplæring i norsk som andrespråk.

Departementet la i desember 1998 fram St.meld. nr. 25 (1998-99) «Morsmålsopplæring i grunnskolen». Meldingen ble drøftet i Stortinget i mars 1999. I meldingen slås det bl.a. fast at morsmålsopplæring og tospråklig undervisning – foruten å bidra til trygghet på eget ståsted – gir grunnlag for en god norskopplæring. Under komitébehandlingen sa et flertall av Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen i Stortinget seg enig i dette.

Asyl og utlendingsrett

Overføring av ansvaret for asylintervju fra politiet til Utlendingsdirektoratet

Etter dagens ordning foretar politiet såvel registrering som avhør av asylsøkere, før asylsaken oversendes videre til Utlendingsdirektoratet for avgjørelse i første instans. For å sikre at alle relevante opplysninger framkommer i asylintervjuet, er det derfor viktig at de som foretar intervju av asylsøkere har gode kunnskaper om de politiske, religiøse og sosiokulturelle forhold i søkerens hjemland. Bl.a. på denne bakgrunn besluttet regjeringen i 1997 at ansvaret for å intervju asylsøkere skal overføres fra politiet til Utlendingsdirektoratet der slik kompetanse er etablert. Overføringen fant sted i 2000. Politiet skal fortsatt ha ansvar for å registrere nyankomne asylsøkere, herunder å foreta en eventuell nærmere undersøkelse vedrørende søkerens identitet og reiserute til landet.

Klagenemnd for utlendingssaker (Utlendingsnemnda)

Etter dagens ordning er det Justisdepartementet som er ansvarlig for klagebehandlingen av Utlendingsdirektoratets avslag i utlendingssaker. Norge er et av få vestlige land som fortsatt har et system med en ren administrativ toinstansbehandling av alle utlendingssaker. I Danmark og Sverige har man for eksempel innført systemer for klagebehandling i nemnd, enten for alle eller for enkelte typer av utlendingssaker. Det antas at slike ordninger bidrar til å styrke utlendingers, og spesielt asylsøkernes rettssikkerhet, idet ordningen åpner for personlig fremmøte for søkeren, og fordi nemnda får en bredere sammensetning enn en ren administrativ ordning. Bl.a. på denne bakgrunn vedtok Stortinget i mars 1999 endringer i utlendingsloven slik at det skal opprettes en uavhengig utlendingsnemnd for behandling av klager på Utlendingsdirektoratets avslag i asyl- og andre utlendingssaker.

Fengsling av utlendinger etter utlendingsloven

Utlendinger som fengsles i medhold av utlendingsloven § 37 sjette ledd på grunn av mistanke om falsk identitet, innsettes i dag i vanlige fengsler. Denne praksisen har vært kritisert med den begrunnelse at slike personer ikke bør bringes sammen med domfelte som er innsatt til soning. Etter endringer ved lov av 30. april 1999 nr. 22 framgår det nå at utlendinger som fengsles i medhold av utlendingslovens § 37 sjette ledd, som hovedregel skal anbringes i utlendingsinternat. Dette skal bli en institusjon utenfor fengselsvesenets anstalter, bemannet med personale med blant annet kunnskap i språk og om andre kulturer. Internatet skal også benyttes til forvaring av

utlendinger som skal forlate landet etter å ha fått et vedtak etter utlendingsloven, der det er fare for unndragelse, jf. utlendingslovens § 41 femte ledd.

Når det gjelder antall fengslinger følges utviklingen nøye. Det er iverksatt tiltak som har medført en nedgang i antall fengslinger i medhold av utlendingslovens § 37 sjette ledd. Statistikken for 1999 viser at kun 26 personer satt fengslet etter utlendingslovens § 37. Kun 3 av disse satt fengslet lenger enn 12 uker, et lavt tall i forhold til at 10160 asylsøkere kom til Norge i 1999.

Asylsøkeres rettigheter

Retten til å søke og å ta imot asyl er omtalt i artikkel 14 i Verdenserklæringen om menneskerettighetene og internasjonalt regulert blant annet gjennom FNs konvensjon om flyktningers stilling av 28. juli 1951, med protokoll. Praktiseringen av utlendingsloven må være human og rettferdig og sikre at Norge tar sin del av ansvaret for mennesker på flukt. Nye retningslinjer for asylkriterier trådte i kraft 15. januar 1998. Det henvises til omtale av disse i årsrapporten for 1998. Det samme gjelder omtale av barn i asylsaker.

Oppmykning av kriteriene for opphold på humanitært grunnlag

Ved retningslinjer av 15. januar 1999 stadfestet Justisdepartementet en oppmykning av praksis for asylsøkere som ikke fyller vilkårene for asyl, ved å myke opp praksis når «sterke menneskelige hensyn» taler for det. Begrepet «sterke menneskelige hensyn» i utlendingsloven § 8 annet ledd favner et vidt spekter, både beskyttelsesgrunner og velferdsgrunner, som søkerens sikkerhetssituasjon i hjemlandet, helsemessige forhold, hensynet til mindreåriges situasjon eller den faktiske tilknytningen til Norge. Endringene innebærer at det blir foretatt en helhetsvurdering av flere ulike typer velferdsgrunner.

Kvoteprogram for overføringsflyktninger

Norge har en helhetlig flyktningepolitikk som går ut på å hjelpe mennesker i deres nærområder. Når det ikke er tilstrekkelig å gi bistand i nærområdene, stiller Norge opp i akutte situasjoner og tar imot flyktninger til Norge. I tillegg til å ta imot spontant ankomne asylsøkere, har vi årlige kvoter for overføringsflyktninger fastsatt i samråd med UNHCR. Kvoten er på 1500 personer. Av kvoten for år 2000 er 50 plasser satt av til høyt profilerte personer, som politikere, organisasjonsledere eller forfattere. Tanken er at disse menneskene i svært sterk grad kan trenge vern, og det kan være aktuelt å hente dem direkte fra hjemlandet til Norge. Det er også satt av midler til 50 plasser som i samråd med UNHCR kan brukes til alternativt gjenbosettingsarbeid.

Varetekt og tidsforløp i straffesaker

I 1999 ble «24-timers regelen» overholdt med kun få brudd. Rundskriv Fst 6/97, som bl.a. inneholdt tiltak og retningslinjer for å avhjelpe skadelige følger av varetektsopphold, er evaluert. Ved brev av 12.04.99 ble fengselsdirektørene orientert om evalueringen. Fengselsstyret anså at mye var gjort for å hindre at innsatte tok skade av lang isolering i forbindelse med varetekt og at man hadde innført ordninger for å aktivisere de innsatte. Fengselsstyret anbefalte at fengselsvesenets ansatte skulle være aktive pådrivere overfor politiet for å få til lettelse i restriksjonene. Direktørene er pålagt å holde en viss kapasitet ledig for å kunne ta imot varetektsinnsatte.

Statistikk over bruk av varetekt viser at varetektsinnsatte utgjør en større del av de innsatte totalt, men at gjennomsnittlig sittedid er gått ned de siste årene.

Den europeiske torturovervåkningskomité

Norge er part i Europarådets konvensjon om hindring av tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Alle land som er part i konvensjonen får periodiske besøk av Torturovervåkningskomiteen. Komiteen var på sitt andre periodiske besøk i Norge i september 1999 og besøkte bl.a. fengsler, politidistrikt, asylinternat, psykiatriske institusjoner og institusjoner for barn. Komiteen har utarbeidet en rapport etter besøket som ble sendt norske myndigheter i slutten av mars 2000. Norske myndigheter vil nøye vurdere de anbefalinger som er gitt av komiteen og vil gi et utfyllende svar til komiteen innen fristen på seks måneder.

Sosial- og helseomsorg

Helsetjenesten forvalter store verdier både i økonomisk og etisk forstand. Lovgivningen og de øvrige strukturelle forholdene som ligger til grunn for den offentlige helsetjenesten, har som et overordnet mål å sikre et likeverdig og faglig forsvarlig helsetjenestetilbud til alle i Norge uavhengig av kjønn, alder, sykdomstype, bosted og inntekt. Dette er i samsvar med sentrale menneskerettighetsprinsipper og er derfor lagt til grunn for de omfattende lovreformer som er i ferd med å bli fullført.

Sentrumsregjeringen la i desember 1999 fram en stortingsmelding om verdigrunnlaget for den norske helsetjenesten (St.meld. nr. 26 (1999-2000)). Stortingsmeldingen omhandler blant annet helsetjenestetilbudet i forhold til enkelte grupper av kronisk syke og funksjonshemmede, og vil sikre at menneskerettighetsgrunnlaget for helsetjenestetilbudet blir ivarettatt.

Sentrumsregjeringen har også lagt fram en stortingsmelding om innhold og kvalitet i omsorgstjenestene – Omsorg 2000 (St.meld. nr. 28 (1999-2000)). Stortingsmeldingen fokuserer på verdier og holdninger hos de som arbeider i omsorgstjenestene og foreslår en rekke tiltak for å bedre kvaliteten på omsorgstjenestene. Dette gjelder bl.a. veiledning til kommunene om saksbehandling og internkontrollsystem. Stortingsmeldingen omhandler også ledelse og organisasjonsmodeller.

Bruk av tvang i psykiatrien

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonens artikkel 3 slår fast at ingen må bli utsatt for tortur eller umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Forbudet i artikkel 3 har stor betydning i en menneskerettslig vurdering av forholdene for pasienter under tvungent psykisk helsevern. Etter Den europeiske menneskerettighetsdomstols praksis innebærer umenneskelig behandling eller straff at den person det dreier seg om, blir utsatt for tiltak som fører til urettmessig og sterk fysisk eller psykisk lidelse. Artikkel 3 setter ikke forbud mot ethvert ubehag ved behandling uten eget samtykke, men forbyr å påføre lidelser som ikke kan lindres uten at det begrunnes i helt nødvendige medisinske tiltak.

En ny lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven) ble vedtatt av Stortinget 2. juli 1999. Under arbeidet med denne loven ble det foretatt en vurdering av de enkelte bestemmelsene i forhold til menneskerettighetene, herunder artikkel 3. I tillegg til å sette snevre grenser for adgangen til tvangstiltak, inneholder loven også generelle bestemmelser om blant annet krav til behandling og omsorg i det psykiske helsevernet og om at restriksjoner og tvang skal innskrenkes til det strengt nød-

vendige. Formålet med loven skal være å sikre at etablering og gjennomføring av psykisk helsevern skjer på en forsvarlig måte og i overensstemmelse med grunnleggende rettssikkerhetsprinsipper. Et annet formål er å sikre at de tiltakene som er beskrevet i loven, tar utgangspunkt i pasientens behov og respekten for menneskeverdet. I den nye psykisk helsevernloven reguleres både tiltak som tidligere har vært regulert i forskrifter, og tiltak som tidligere ikke har vært regulert. En innføring av krav om vedtak og klageregler vil medføre økt rettssikkerhet for pasientene.

Sosial- og helsedepartementet arbeider med forskrifter til psykisk helsevernloven. Fem forskrifter ble sendt på høring i desember 1999. Disse er: Forskrift om godkjenning av institusjoner som skal ha ansvaret for tvungent psykisk helsevern, Forskrift om tvungent psykisk helsevern uten døgnoophold i institusjon, Forskrift om undersøkelse og behandling uten eget samtykke, Forskrift om bruk av tvangsmidler i institusjon for døgnoophold innenfor det psykiske helsevernet og Forskrift om den faglige ansvarlige for vedtak. Målsettingen er at forskriftsarbeidet skal ferdigstilles i begynnelsen av 2001.

Det vil i forbindelse med gjennomføringen av den nye loven settes i verk evaluering med hensyn til virkningen av regelverket og forholdet til grunnleggende rettssikkerhetsprinsipper og menneskerettigheter. Det vil også etableres dialog med det faglige miljøet, tjenestene, fylkeskommunene og brukerne, for å skape felles forståelse for innholdet av tvangsreglene i psykiatrien med sikte på å redusere bruken av tvang.

Sosial- og helsedepartementet utarbeider verktøy for sammenlignbar statistikk over bruken av tvang i norsk psykiatri.

Reduksjon av tvang i psykiatrien er et viktig mål. Dette er blant annet også bakgrunnen for den Opptappingsplanen som ble lagt fram våren 1998. (St.prp. nr. 63 (1997-98)) Et viktig tiltak i opptappingsplanen for psykiatrien er å sette kommunene i stand til å ta bedre hånd om og yte hjelp til mennesker med psykiske lidelser. Opptappingsplanen er en erkjennelse av at psykiatrien gjennom mange år har vært en forsømt del av norsk helsevesen. Det er en klar målsetting at de strukturendringene og den ressursøkningen som nå tilføres dette feltet, også vil føre til at behovet for bruk av tvang reduseres. I 1999 ble statlige øremerkede bevilgninger til psykisk helsevern økt med 335 millioner kroner. Opptappingsplanen går over ytterligere 6 år.

Behandling av psykotiske innsatte i fengslene

Forholdene for psykotiske innsatte har vært et tilbakevendende problem for de syke selv og for fengselsvesenet. Problemene har vært et resultat av blant annet lang ventetid for innleggelse i psykiatrisk sykehus og tidlig utskrivning tilbake til anstalten, samt et resultat av at selve soningsmiljøet har en ekstra tyngende virkning.

Sosial- og helsedepartementet har i samarbeid med Justisdepartementet sett på problemene knyttet til innsatte og fengselshelsetjenesten. Gjennom Opptappingsplanen for psykisk helse 1999-2006 vil behandlingstilbudet til innsatte med psykiske lidelser bli vesentlig styrket.

Bruk av tvang ved behandling av rusmiddelmisbrukere

Bruk av tvang ved behandling av rusmiddelmisbrukere er i noen grad

omstridt, og det har over lengre tid pågått et arbeid med å legge forholdene til rette for at bestemmelsene i Lov om sosiale tjenester 13. desember 1991 nr. 81 om slik tvangsbruk skal kunne benyttes i samsvar med lovens forutsetninger. I arbeidet er det lagt stor vekt på hensynet til rusmiddelmissbrukernes rettssikkerhet og forholdet til menneskerettighetene.

På denne bakgrunn har forskrift til lov om sosiale tjenester av 4. desember 1992 nr. 915 kapittel 5 blitt endret med virkning fra 1. januar 2000. Kapittel 5 regulerer beboernes rettigheter og bruk av tvang i institusjoner for omsorg for og behandling av rusmiddelmissbrukere. Blant annet er det gitt forskriftsbestemmelser om urinprøvetaking og tilbakeføring ved rømming. Det er også foretatt enkelte endringer og presiseringer i forhold til tidligere bestemmelser. Samlet sett er formålet med endringene å legge forholdene til rette for at behandling i institusjon med og uten samtykke kan lykkes. Samtidig er det viktig at beboernes rettssikkerhet ivaretas. Reglene er derfor utformet slik at hensynet til rusmiddelmissbrukernes rettssikkerhet, ikke minst hensynet til den personlige integritet, og hensynet til en effektiv behandling er søkt balansert.

Pasientrettigheter

I lov av 2. juli 1999 nr. 63 (pasientrettighetsloven) er det vedtatt rett til nødvendig helsehjelp, rett til vurdering, rett til fornyet vurdering, rett til valg av sykehus og rett til individuell plan. I tillegg er det fastsatt en rekke rettigheter knyttet til behandlingssituasjonen. Loven vil tre i kraft i løpet av år 2000.

Smittevern

Menneskerettighetene er viktige innenfor helse- og velferdsfeltet og de reiser en rekke spørsmål om myndighetenes ansvar når det gjelder individers beskyttelse og selvbestemmelse og behov i forhold til teknologiutvikling, ressurser og fordeling og kollektive behov. Noen typer behandling og omstendighetene rundt fører ofte til en drøftelse av forholdet til menneskerettighetene. Kan teorier om årsaker og virkning/atferd og arvelighet for eksempel føre til krenkende eller stigmatiserende praksis uten at det er grunnlag for dette? Historien har flere eksempler på det og også i dag har vi sett at dette er aktuelle problemstillinger for eksempel når det gjelder hiv/aids og smittevern. Tiltak for å beskytte befolkningen som helhet må ikke sette enkeltmenneskers eller grupper av menneskers liv eller verdighet i fare. Den norske smittevernloven som trådte i kraft 1. januar 1995 bygger på rettssikkerhet for den enkelte samt beskyttelse mot smittsomme sykdommer for den enkelte og for befolkningen.

Hiv/aids

Den norske hiv/aids-politikken er i tråd med International Guidelines on hiv/aids and Human Rights, utarbeidet av WHO. Norsk helselovgivning særbehandler ikke noen pasientgrupper, og skiller dermed heller ikke ut personer med hiv/aids. Smittevernloven har enkelte bestemmelser som gjelder spesielt for personer med allmennfarlige smittsomme sykdommer. Hiv/aids er en blant 20 slike sykdommer. Også annen relevant lovgivning gjelder generelt og ikke spesielt for personer med hiv/aids. Norge møtte utfordringene i forbindelse med hiv/aids-epidemien tidlig på 80-tallet og utviklet over kort tid en god forebyggingspolitikk hvor personer i risikomiljøer og personer med hiv og aids raskt kom med i utforming av politikk og strategi. Menneskerettighetsperspektivet veier tungt i forebyggingspolitikken. De viktigste overordnede målsettingene for å forebygge hiv/aids

har siden midten av 80-tallet vært å gi befolkningen kunnskap om hiv/aids, å forebygge smittefarlig atferd, å forebygge diskriminering og utstøting av personer i risiko og å øke kompetansen hos helsepersonell og annet personell som kommer i kontakt med hiv/aids-problematikken.

I det hiv/aids-forebyggende arbeidet har det vært et utstrakt samarbeid mellom sentrale helsemyndigheter, frivillige organisasjoner, kommuner og enkeltpersoner.

- Spesielt om hiv/aids og etniske minoriteter

Norge har i flere periodiske rapporter til FNs menneskerettighetskomité og FNs rasediskrimineringskomité omtalt «Afrikaner-saken» fra 1996. Bakgrunnen for denne saken var at Helsetilsynet gikk ut med en pressemelding- og konferanse sommeren 1996 og advarte mot ubeskyttet seksuelle forbindelser med afrikanere i Norge. Dette utspillet ble oppfattet som både stigmatiserende og rasistisk blant afrikanere, personer fra andre verdensdeler og blant mange nordmenn. I etterkant av denne saken er det bl.a. lagt vekt på å etablere fora og utarbeide materiell som skal bidra til å sikre dialog om myndighetenes politikk og informasjon om ulike tiltak til berørte med flerkulturell bakgrunn.

Sosial- og helsedepartementet har etablert et Forum for innvandrere og helse som hadde utgangspunkt i hiv/aids-problematikken, men som etter hvert har fått et videre helseperspektiv. Statens institutt for folkehelse har i 1999 fått prosjektmidler til å utarbeide informasjon og kommunikasjon med flerkulturelle om hiv/aids og andre smittsomme sykdommer. Handlingsplan mot hiv/aids-epidemien 1996-2000 (2001) er oversatt til hhv. engelsk, fransk og spansk for å kunne nå så mange språkgrupper i Norge som mulig.

Kriterier for å bli akseptert som blodgiver i Norge

Flere innvandrersorganisasjoner har gjentatte ganger henvendt seg til statlige helsemyndigheter – Sosial- og helsedepartementet, Helsetilsynet og Folkehelsen og blodbankene om kriterier for å bli akseptert som blodgiver i Norge.

Med utgangspunkt i pasientens sikkerhet har en i Norge valgt å utelukke personer fra enkelte områder med annet mønster for smittsomme sykdommer enn Norge har. Dette gjelder både personer som er født i vedkommende område, og personer som har oppholdt seg i dette området mer enn ett år. Dette gjelder etniske nordmenn så vel som personer med annen etnisk bakgrunn. Det gjelder derimot ikke andre generasjons innvandrere med mindre de har oppholdt seg over lengre tid i første generasjons opprinnelsesland.

Ved valg av blodgiver i Norge kan en si at personer kan utelukkes på epidemiologisk grunnlag, men aldri på etnisk grunnlag. Men opphold i høyendemisk område for enkelte sykdommer som kan gi kronisk bærertilstand, gir økt fare for smitte.

Rehabilitering og individuelle planer

Mange av artiklene i konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter stiller krav til myndighetene om å legge til rette for enkeltmenneskers deltakelse og samfunnsaktivitet.

I St.meld. nr. 21 (1998-99) Ansvar og mestring, blir rehabilitering forstått som «tidsavgrensa, planlagde prosessar med klare mål og verkemiddel, der fleire

aktørar samarbeider om å gi nødvendig assistanse til brukaren sin eigen innsats for å oppnå best mogeleg funksjons- og meistringsevne, sjølvstende og deltaking sosialt og i samfunnet». For å kunne sikre dette er det i 1999 startet et arbeid for å forskriftsfeste individuelle planer knyttet til behandling og rehabiliteringsvirksomhet som også skal sikre brukere medvirkning og eierforhold til slike planer. Forskriften blir hjemlet i Lov om spesialisthelsetjenesten og Lov om helsetjenesten i kommunene som forplikter helsetjenestene til å utarbeide individuelle planer for personer med behov for «langvarige og koordinerte» tjenester.

Saksbehandlingstid i trygdesaker

Etter FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, artikkel 9, har alle rett til sosial trygghet, herunder trygdedekning. Alle som bor i Norge og som ikke er spesielt unntatt, er medlemmer av den norske folketrygden og denne er det fremste middel vi har til å skape sosial trygghet og fordeling i Norge.

Sammen med barnetrygden tilfredsstiller folketrygden kravet i FN-konvensjonens artikkel 9 om trygdedekning for alle. Folketrygden er bevart og videreutviklet i perioden årsrapporten gjelder.

Etter Den europeiske sosialpaktens artikkel 12 skal avtalepartene ha et trygdesystem som oppfyller minstestandardene i ILO-konvensjon nr. 102 om minstestandard for sosial sikkerhet og søke å bedre trygdedekningen ut over dette. Norge oppfyller disse standardene, og også kravene i flere ILO-konvensjoner som setter strengere krav, herunder ILO-konvensjon nr. 128 (alders-, uføre- og etterlattepensjoner) og ILO-konvensjon nr. 130 (syketrygd).

Etter Den reviderte europeiske sosialpakten av 3. mai 1996, som det ved Kgl.res. av 15. oktober 1999 er besluttet at man fra norsk side skal undertegne og ratifisere nærmere bestemte deler av, skal avtalepartene etter artikkel 12 ha et trygdesystem som tilfredsstiller minstestandardene i Den europeiske kodeks om sosial sikkerhet og søke å bedre trygdedekningen ut over dette. Norge oppfyller disse standardene, og oppfyller også kravene i flere deler av protokollen til kodeksen som gir bedre dekning. Det er rapportert til Europarådet om oppfyllelsen av standardene fram til 1999.

Sosialpaktens artikkel 12 krever også at det skal arbeides for at trygderettigheter skal kunne erverves, opprettholdes eller gjenerverves ved sammenlegging av trygdetid og ansettelsestid i alle avtaleland. For å sikre enkeltpersoners trygderettigheter har Norge inngått en rekke bi- og multilaterale trygdeavtaler, for eksempel gjennom EØS-avtalen, som sikrer likebehandling og sammenlegging for yrkesaktive som er statsborgere i 18 europeiske land. Norge har også trygdeavtaler med andre land i og utenfor Europa. I 1999 ble det inngått traktatsuksessjonsavtale om trygd med Kroatia.

I Stortingsmelding nr. 50 (1998-99) Utjamningsmeldinga er det gjort rede for fordeling av inntekt og levekår i Norge. Analysene i meldingen viser at det store flertallet i befolkningen har gode levekår og at de har hatt en positiv utvikling i levekår i 1980- og 1990-åra. Samtidig har enkelte grupper fått det verre, og ofte faller lav inntekt sammen med lav utdanning, dårlig helse og relativt dårlige boforhold. Kortversjoner på norsk og engelsk foreligger.

Meldingen inneholder mer enn 40 forslag til tiltak som skal bedre levekårene for de svakest stilte i samfunnet. Enkelte av tiltakene er fremmet i statsbud-

sjettet for 2000, og meldingen skal behandles i sin helhet i Stortinget i løpet av våren 2000. For videre oppfølging av meldingen, er det foreslått å utarbeide en samlet handlingsplan mot fattigdom og marginalisering.

Norges rapport etter Den europeiske sosialpakt

Den europeiske sosialpakt er en internasjonal konvensjon som ble utarbeidet av Europarådet i tidsrommet 1953-1961. Det ble åpnet for undertegning og ratifisering av Den europeiske sosialpakt i 1961, og Norge ratifiserte denne i 1963.

Sosialpakten inneholder 19 artikler med regler og rettslige standarder, bl.a. innenfor områdene arbeidsmarkeds- og arbeidsmiljøpolitikk, helse- og sosialpolitikk, familiepolitikk samt trygdespørsmål. En tilleggsprotokoll fra 1988 med fire nye artikler er også ratifisert av Norge.

Ved årsskiftet 1999/2000 hadde 26 av Europarådets 40 medlemsstater ratifisert Sosialpakten.

Rapportsystemet

Det rapporteres på Sosialpaktens «hard core», artiklene 1, 5, 6, 12, 13, 16 og 19, hvert annet år. De øvrige artiklene, inklusive artiklene i tilleggsprotokollen, er delt i to grupper. Det rapporteres på hver av disse gruppene hvert fjerde år. Rapporteringssystemet er lagt opp slik at det rapporteres hvert år på enkelte av Sosialpaktens artikler. I år 1 rapporteres det på «hard core»-artikler, i år 2 på halvparten av de øvrige artikler, i år 3 igjen på «hard core»-artiklene og i år 4 på den andre halvparten av de øvrige artikler.

Rapportene blir gjennomgått av en uavhengig ekspertkomité (Committee of Social Rights). Denne komiteen avgjør hvorvidt de enkelte land oppfyller Sosialpaktens artikler. Ekspertkomiteens konklusjoner behandles deretter av en regjeringskomité (Governmental Committee) som gir sin tilråding om eventuelle reaksjoner mot det enkelte land til Ministerkomiteen. Ministerkomiteen beslutter deretter om det skal gis en reaksjon ved en rekommendasjon til det enkelte land.

Norge rapporterte på artiklene 1, 5, 6, 12, 13, 16 og 19 i juni 1999. Konklusjonene etter denne rapporten er ennå ikke avgjort, og det vil bli redegjort for disse i neste årsrapport.

Revisjon av Sosialpakten

Sosialpakten ble revidert i begynnelsen av 90-årene. Den reviderte sosialpakten ble lagt ut til ratifisering i 1996 og trådte i kraft i juni 1999. Den reviderte sosialpakt er utformet som et frittstående instrument. Den inneholder substansielle endringer av Sosialpaktens artikler, samt en rekke nye artikler. Den reviderte sosialpakt er bygget opp slik at Sosialpakten av 1962 ligger i bunn, mens alle endringer og tillegg til de opprinnelige artikler i denne, samt artiklene fra tilleggsprotokollen og nye artikler, er føyet inn. Antall artikler er øket fra 19 i Sosialpakten av 1961 til 31 i Den reviderte sosialpakt.

Det er meningen at Den reviderte sosialpakt etterhvert skal erstatte Sosialpakten av 1961. Men Sosialpakten av 1961 vil også i lang tid framover fungere som et eget instrument.

Norge arbeider med ratifiseringen av Den reviderte sosialpakt og vil sannsynligvis ratifisere denne i løpet av første halvår 2000.

Funksjonshemmede

Som et ledd i oppfølgingen av St.meld. nr. 8 (1998-99) Om handlingsplanen for funksjonshemmede 1998-2001, nedsatte regjeringen våren 1999 et offentlig utvalg for å se på funksjonshemmedes rettigheter i en større sammenheng og vurdere ulike strategier og virkemidler for å bedre deltakelse og likestilling for funksjonshemmede i det norske samfunnet. Utvalget vil avgi sin rapport i 2000.

Regjeringen fremmet 29. oktober 1999 en lovproposisjon om endring i loven om sosiale tjenester. Lovendringen innebærer at kommunene får plikt til å etablere ordningen med brukerstyrt og personlig assistent som en alternativ organisering av praktisk og personlig hjelp for sterkt funksjonshemmede som har behov for bistand i dagliglivet, både i og utenfor hjemmet.

Nytt regelverk i lov om sosiale tjenester, kapittel 6 A «Rettigheter for og begrensning og kontroll med bruk av tvang og makt m.v. overfor enkelte personer med psykisk utviklingshemming», ble iverksatt 1. januar 1999. Loven har som mål å bedre rettssikkerheten til en liten gruppe personer med psykisk utviklingshemming som utsetter seg selv eller andre for alvorlig skade. Loven setter strenge krav til forebyggende arbeid, til hvilke situasjoner det kan anvendes tvang, og til saksbehandlingsregler for å sikre grundig utredning og klagemuligheter. Praktiseringen av lovverket er gjenstand for kontinuerlig evaluering.

Regjeringen har satt i gang et større forskningsprosjekt ved Nordlandsforskning, som skal evaluere praktiseringen av lov om sosiale tjenester, og et prosjekt ved Universitetet i Oslo for å framskaffe kunnskap om behandlingsmetoder. Et samarbeidsprosjekt mellom Trondheim kommune og Høgskolen i Sør-Trøndelag samler erfaring om kompetansebygging og holdninger blant personell samt innhold og metoder i vernepleierutdanningen.

Funksjonshemmede studenter

Alle landets universiteter og høyskoler er i 1999 pålagt å utarbeide handlingsplaner for funksjonshemmede studenter. Det er i 1999 også nedsatt en tverrdepartemental arbeidsgruppe som skal se på tilgang til høgre utdanning for funksjonshemmede.

St.meld. nr. 8 (1998-1999) Om handlingsplanen for funksjonshemmede, legger vekt på tiltak med sikte på å bedre funksjonshemmedes utdanningsnivå, bl.a. innenfor videregående opplæring. Den nye opplæringsloven (lov om grunnskolen og den videregående opplæringa) som er iverksatt med virkning for skoleåret 1999-2000, stadfester retten til spesialundervisning for personer med spesielle behov på bakgrunn av sakkyndig vurdering av den enkelte. Opplæringsloven slår bl.a. fast at barn med funksjonshemming har rett til opptak på nærmeste skole, og at hørselshemmede har rett til opplæring i og på tegnspråk. Også på nordiske nivå er søkelyset rettet mot tilgjengelighet for alle til utdanning, innenfor rammen av samarbeidet i Nordisk handikappolitisk råd. For å stimulere arbeidet for å bedre tilgjengeligheten for funksjonshemmede til universiteter og høyskoler i Norden har rådet bl.a. opprettet en tilgjengelighetspris som i 1999 ble tildelt bl.a. Universitetet i Oslo.

Barn

Barn og medier

En internasjonal markering av 10-års jubileet for FNs Barnekonvensjon - et samarbeid mellom Utenriksdepartementet, Barne- og familiedepartementet, UNICEF og Barneombudet - ble holdt i Oslo Rådhus i november 1999. I den forbindelse ble det utarbeidet og lansert en utfordring på medieområdet: «The Oslo Challenge». Barnekonvensjonen gir gjennom flere artikler barn rettigheter i forhold til ytringsfrihet og i forhold til myndighetenes forpliktelser til å legge til rette for at mediene kan utøve sin viktige rolle som kanal for ytringer og som informasjonskanal. Mediene på sin side har en viktig rolle i forhold til å fokusere barns rettigheter, og i forhold til å la barn og unge bruke mediene for å fremme sine rettigheter. Barn har også rett til å bli skjermet mot skadelige og uheldige sider av det mediene formidler. UNICEF vil med støtte bl.a. fra Norge følge opp «The Oslo Challenge» gjennom utarbeidelse av en håndbok som viser konkrete eksempler på medietiltak som styrker barns rettigheter og muligheter. Håndboken vil også inneholde en veiledende manual som landene kan bruke i forbindelse med rapportering av Barnekonvensjonen.

Barn og medvirkning

Som et ledd i arbeidet med å sikre ungdom større deltakelse og innflytelse i samfunnsutviklingen opprettet Barne- og familiedepartementet i 1999 Ungdommens demokratiforum. Forumet består av 16 ungdommer mellom 15 og 26 år fra ulike ungdomsmiljø, organisasjoner og grupper over hele landet. I løpet av funksjonsperioden på to år skal forumet fremme forslag og komme med innspill til barne- og familieministeren om hvordan ungdoms deltakelse og innflytelse i samfunnsutviklingen kan styrkes.

Som ledd i oppfølgingen av FNs barnekonvensjon ble det i 1999 bevilget midler til prosjektet Barn i Fokus. Prosjektet har som hovedmål å sette barns rettigheter på dagsorden. Det skal bl.a. settes i gang en prosess for å styrke barn og unges medvirkning, gi ideer til hvordan denne prosessen kan settes i gang lokalt, og bidra til å øke barn og unges aktivitet og engasjement i egen hverdag. Målgruppen er barn og unge fra barnehagealder til ca. 16 år. Prosjektet ble igangsatt etter initiativ fra en rekke frivillige organisasjoner, og Landsrådet for norske barne- og ungdomsorganisasjoner har prosjektlederansvaret. I 1999 ble det bl.a. produsert en materiellpakke som ble distribuert til samtlige barnehager, skoler og barne- og ungdomsorganisasjoner i hele landet. I forbindelse med markeringen av barnekonvensjonens 10-års jubileum 20. november 1999 ble det arrangert feiring for barn i Spikersuppa i Oslo sentrum med en rekke aktiviteter.

Utviklingsprogram for styrking av oppvekstmiljøet

Som et ledd i arbeidet med å bedre oppvekst- og levekårene for barn og ungdom har regjeringen igangsatt et utviklingsprogram for styrking av oppvekstmiljøet. Programmet startet i 1998 og vil strekke seg over flere år. Målet er å styrke og videreutvikle de lokale oppvekstmiljøene gjennom et bredt samarbeid mellom offentlige og frivillige krefter. Å bedre barn og ungdom sine muligheter til deltakelse, medvirkning og mestring står sentralt. Samtidig skal innsatsen mot vold, mobbing, rus, kriminalitet og rasisme i barne- og ungdomsmiljøene styrkes. 10 kommuner ble valgt ut til å delta i programmet. Det gjennomføres satsinger i skolen, i frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner og i ungdomsgrupper i alle kommunene.

I 1999 ble det utarbeidet et eget rundskriv om satsingen, som ble distribuert til alle landets kommuner. Her understrekes blant annet betydningen av at kommunene gjennom dialog og samarbeid med barn og ungdom, med frivillige organisasjoner og grupper, med foreldre og andre ressurspersoner kommer fram til en strategi eller plan for hvordan en i fellesskap kan bedre oppvekstmiljøet lokalt.

Barnevern

Andelen barn og unge som er omfattet av barneverntiltak utgjør mellom 2 og 3 prosent av den totale befolkning under 18 år. Regjeringen har fulgt opp «Handlingsplanen for barn og unge med alvorlige atferdsproblemer» (fra 1997). I 1999 startet en satsing for å stimulere til nye og familiebaserte behandlingsmetoder for denne gruppen. De aktuelle metodene er «Multi-systemic Training» (MST) for ungdom og «Parent Management Training» for yngre barn. Målsettingen er bl.a. å unngå utilsiktet bruk av institusjon. Samtidig fortsetter det nasjonale foreldreveiledningsprogrammet som tar sikte på å styrke foreldre i deres oppdragerrolle (lansert i 1995). I 1999 ble programmet utvidet til å omfatte foreldre med barn og unge i skolealder, og fagfolk som arbeider med den samme målgruppen. En evaluering av programmet blir ferdigstilt i løpet av våren 2000.

Forskning om barnevern og barnevernloven

I 1999 startet Norges forskningsråd «Velferdsprogrammet – samfunn, familie, oppvekst». I det nye programmet inngår et delforskningsprogram om barnevern (1997-2001), som følger opp et tidligere program om samme tema. Programmet fokuserer på følgende hovedområder:

- Verdier og normative forståelsesrammer for barnevernet
- Barnevernets dilemma: hva er barnets beste?
- Problemskapende sammenhenger i barns og unges liv

Målsettingen med forskningen er særlig å undersøke hvilke tilsiktede og utilsiktede følger endringene som fulgte med den nye barnevernloven (1993) har hatt. De fleste prosjektene knyttet til dette programmet er eller vil bli avsluttet i år 2000. Det som foreligger av forskningsresultater vil bl.a. bli omtalt i en offentlig utredning om barnevernet som skal foreligge i 2000.

Seksuelle overgrep mot barn

Norske myndigheter la i mai 1999 fram en plan for norsk oppfølging av Stockholmkonferansen i 1996 mot kommersiell seksuell utnytting av barn. Planen (Q-0988) inneholder 18 oppfølgingspunkter.

I likhet med lignende bestemmelser i barnehageloven og opplæringsloven, ble det i 1999 innført en ny bestemmelse i barnevernloven som slår fast at de som skal tilsettes i barnevernet må legge fram politiattest som bekrefter at de ikke er siktet, tiltalt eller dømt for seksuelle overgrep mot barn. Uten en slik attest kan de ikke ansettes i den kommunale barneverntjenesten, i institusjoner eller bli fosterforeldre. Det kan også kreves tilsvarende politiattest for andre som utfører oppgaver for barneverntjenesten, som bl.a. støttekontakter og tilsynsførere.

Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger

Over Barne- og familiedepartementets budsjett bevilges et særskilt tilskudd til kommunene når en enslig mindreårig asylsøker eller flyktning bosettes. En arbeidsgruppe har vurdert ordningen og etter dennes forslag ble til-

skuddsbeløpet økt fra kroner 80 000 til kroner 90 000 og alderen hevet fra 18 til 20 år. Disse endringene trådte i kraft fra 1. januar 1999.

Aldersgrensen for soldater

Forsvarsdepartementet utarbeidet i 1999 et utkast til Ot.prp. om lov om endringer i heimevernsloven og vernepliktsloven. Hensikten med forslaget er å heve aldersgrensen for militær tjenestegjøring, og dermed sikre seg mot deltakelse fra personer under 18 år i en eventuell væpnet konflikt. Utkastet til Ot. prp. var på høring høsten 1999. Proposisjonen ventes fremmet i 2000. Initiativet må ses i sammenheng med den mangeårige internasjonale prosess som har pågått for å heve aldersgrensen for rekruttering av barn til væpnede styrker og for barns deltakelse i konflikt. En tilleggsprotokoll til Barnekonvensjonen om dette ble vedtatt i mai 2000 (se nedenfor).

Kvinner

Likestilling mellom kvinner og menn

Å hindre diskriminering på grunn av kjønn og å arbeide for likestilling mellom kvinner og menn, er en sentral del av menneskerettighetsarbeidet. FNs kvinnekonvensjon er et viktig internasjonalt redskap i arbeidet for å styrke kvinners menneskerettigheter. Konvensjonen forplikter statspartene til å gjennomføre konvensjonen på nasjonalt plan og å rapportere om gjennomføringen til CEDAW (Committee on the Elimination of Discrimination Against Women) hvert fjerde år. Norges femte rapport ble utarbeidet i 1999 og sendt til bl.a. kvinneorganisasjonene for bidrag. Disse er tatt med i rapporten som i trykket form ble oversendt FN i begynnelsen av 2000.

I 1999 ble det vedtatt en egen tilleggsprotokoll til kvinnekonvensjonen som inneholder en individuell klageadgang over eventuelle brudd på konvensjonens bestemmelser. Norge var blant de første land som signerte protokollen og tar sikte på ratifikasjon i løpet av 2000. Norge vil i forbindelse med ratifikasjonen vurdere hvordan konvensjonen skal innarbeides i norsk lovgivning.

Arbeidet for likestilling og mot diskriminering mellom kvinner og menn er hjemlet i Lov om likestilling mellom kjønnene av 9. juni 1978, som også hjemler håndhevingsorganet Likestillingsombudet. Et høringsnotat med forslag til endringer i loven for å styrke enkeltpersoners rettigheter i arbeids- og samfunnsliv ble lagt fram vinteren 1999.

Rent juridisk blir kvinner sjelden diskriminert i Norge. Vi ser ikke så ofte den direkte diskrimineringen. Men dypere liggende maktstrukturer og holdninger snus ikke så lett. Dette betyr at den faktiske situasjonen står noe tilbake for hva man kunne ønske.

Barne- og familieministeren ga i mai 1999 en likestillingspolitisk redegjørelse for Stortinget. Redegjørelsen (Q – 0989) ble trykket sammen med utdypende vedlegg som omhandlet områdene:

- kjønn, makt og innflytelse
- ungdom og likestilling
- menn og likestilling
- handel med kvinner

Vold og seksuelle overgrep

Vold og seksuelle overgrep mot kvinner og barn er blant de alvorligste

krenkelser av menneskeverdet og et vesentlig signal om den manglende likestilling mellom kvinner og menn. Bekjempelse av den seksualiserte volden forutsetter at man retter fokus både mot ofre og mot overgripere. Barne- og familiedepartementet yter årlig tilskudd til drift av krisesentre og incestsentre – i 1999 til sammen ca. 70 tiltak. Statstilskuddet dekker halvparten av driftsutgiftene til det enkelte krisetiltak.

Det er også et mål å øke den generelle kompetansen om voldsofferarbeid. Barne- og familiedepartementet har sammen med Sosial- og helsedepartementet og Justisdepartementet finansiert driften av Kompetansesenter for Voldsofferarbeid. I 1999 ble senteret evaluert og besluttet videreført i en ny periode.

Justisdepartementet har sammen med Barne- og familiedepartementet og Sosial- og helsedepartementet utarbeidet en plan for å redusere vold mot kvinner. Planen ble lansert i november 1999 men ble først trykket i 2000 (G-0281 B).

Prostitusjon og handel med kvinner og barn utgjør en grov krenkelse av menneskeverdet. I Norge har temaet fått ny aktualitet gjennom den økende grensetrafikken mellom Norge (særlig Finnmark) og Russland. Dette temaet ble behandlet i et eget vedlegg til den likestillingspolitiske redegjørelsen som ble lagt frem i 1999. Barne- og familiedepartementet koordinerer en tverrdepartemental arbeidsgruppe som skal utarbeide en tiltaksplan mot handel med kvinner, som ledd i regjeringens videre arbeid på dette området.

Utdanningsnivået hos innvandrerkvinner

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet satte høsten 1999 i gang en kartlegging av utdanningsnivået for innvandrerkvinner med barn i Oslo. Resultatet av kartleggingen vil foreligge i 2000.

Kvinner helse

NOU 1999:13 Kvinner helse i Norge, som ble avgitt av helseministeren i januar 1999, kan leses som en analyse av hvordan kvinners rettigheter på helse- og velferdssfeltet følges opp og ivaretas i praksis. Utredningen ble sendt på en bred offentlig høring som ga grunnlag for å følge opp utvalgets konklusjoner om nødvendigheten av å sikre integrering av kjønnsperspektiv i beslutningsprosesser, i kunnskapsutvikling, formidling og praksis på helse- og velferdssfeltet. Det er utarbeidet en strategisk oppfølgingsplan for å gjennomføre dette fra 2000.

Kvinner i Forsvaret

Det er et mål å stimulere til en økning i andelen av kvinnelige ledere i Forsvaret. Forsvarets ytre etater ble derfor i 1999 gitt i oppdrag å komme med innspill til en handlingsplan for utvikling av kvinnelige ledere i Forsvaret.

Familieliv

Tvangsekteskap og bigami

Handlingsplanen mot tvangsekteskap ble lagt fram i desember 1998 og gjelder for tre år framover. Planen omfatter nærmere 40 tiltak som ulike departementer har ansvar for å følge opp. Barne- og familiedepartementet koordinerer gjennomføringen av planen. Dette arbeidet startet opp tidlig i 1999, og utvikling av informasjonsmateriell og etablering av en kontakt-

telefon ble prioritert. Materiell i form av brosjyrer, veiledere, video og hefter vil bli ferdigstilt i 2000. Også driften av telefonen er planlagt å starte opp tidlig samme vår. I 1999 fikk tre organisasjoner midler fra Barne- og familiedepartementet til tiltak i egen regi. Samarbeidet med frivillige organisasjoner er sentralt i gjennomføringen av planen og dette området vil departementet legge ytterligere vekt på framover. Fylkeskommunene fikk høsten –99 brev fra departementet som understreker barnevernets ansvar for dem som er under 18 år og som har behov for midlertidig botilbud i akutsituasjoner knyttet til tvangsekteskap. I samarbeid med Justisdepartementet har departementet vurdert tiltak for å kunne gi fortsatt opphold i Norge ved ugyldiggjøring av ekteskap inngått under tvang. Forslag til tiltak vil bli sendt på høring i begynnelsen av 2000.

Som et ledd i arbeidet for å styrke vigslers kjennskap til ekteskapslovens regler, redegjorde Barne- og familiedepartementet grundig om temaet for forstandere/prester/imamer i registrerte trossamfunn, på et møte i regi av fylkesmannen i Oslo og Akershus høsten 1999.

Det er foretatt en kartlegging hos alle fylkesmenn om antall tilfeller av bigami som embetene har fått kjennskap til i perioden 1. januar 1995 til 30. juni 1999. I nevnte periode er det fastslått 22 tilfeller av bigami. I 10 av disse tilfellene var bigamiekteskapet inngått i utlandet. I samme periode ble det inngått omtrent 105 000 ekteskap i Norge. Antall rapporterte tilfeller av fastslåtte bigamitilfeller utgjør således et meget lite antall.

Homofile og lesbiske

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) la i februar 1999 fram en rapport om levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn. NOVA-rapporten viser på den ene siden at livssituasjonen til homofile og lesbiske har bedret seg sammenliknet med tidligere undersøkelser. Men rapporten avdekker også en del urovekkende forhold, særlig blant unge mennesker. Den viser bl.a. at psykiske plager og selvmordsforsøk er hyppigere blant lesbiske og homofile enn i befolkningen for øvrig. Én av fire homofile menn og lesbiske kvinner under 25 år i undersøkelsen oppgir at de har minst ett selvmordsforsøk bak seg. Stortinget vedtok 20. april 1999 å be regjeringen legge fram en stortingsmelding om homofiles og lesbiskes levekår og livssituasjon.

Religions- og livssynsfrihet

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet godkjente i 1999 for første gang en søknad om offentlig støtte til opprettelse av en privat muslimsk grunnskole. Skolen er etablert i Oslo. Ved vurdering av søknaden la departementet bl.a. vekt på hensynet til foreldreretten, slik denne er stadfestet i internasjonale menneskerettighetskonvensjoner, og hensynet til likebehandling i forhold til private grunnskoler som er godkjent på kristent grunnlag.

Ytringsfrihet

Ytringsfrihetskommisjonen, som ble nedsatt i 1996, overleverte sin utredning, NOU 1999:27 «Ytringsfrihet bør finde sted» – forslag til ny Grunnlov § 100, til justisministeren 22. september 1999. Utredningen inneholder forslag til en ny grunnlovsbestemmelse om vern av ytringsfriheten (§ 100). I tillegg

anbefaler kommisjonen en rekke ulike lovendringer. Noen lovendringer anser kommisjonen for å være nødvendige som følge av grunnlovsforslaget, mens andre er slike som kommisjonen mener bør vurderes nærmere i lys av grunnlovsforslaget. Kommisjonen fokuserer også på ansvaret for å tilrettelegge de faktiske forutsetningene for utøvelse av ytringsfrihet.

Justisdepartementet sendte utredningen på høring 12. november 1999, med høringsfrist 12. april 2000. Justisdepartementet har påbegynt arbeidet med en Stortingsmelding om Ytringsfrihetskommisjonens grunnlovsforslag.

Ytringsfrihetssymposiet som ble avholdt i september 1998, var et samarbeidsarrangement mellom Europarådet og Kulturdepartementet. Kulturdepartementet har i 1999 tatt initiativ til at oppfølgingen av symposiet inngår i aktivitetene til Europarådet på dette området og Norge har bidratt til utformingen av dette arbeidet i Styringskomiteen for kultur og utdanning og dets underkomiteer.

Bioteknologiske spørsmål

Lov om medisinsk bruk av bioteknologi er foreslått endret med hensyn til virkeområde. Det er foreslått at loven i utgangspunktet bare skal gjelde forskning som har diagnostiske eller behandlingsmessige konsekvenser for forsøkspersonen, eller hvor opplysninger om den enkelte føres tilbake til vedkommende. Det foreslås også å gi loven et tillegg om adgangen til å drive oppsøkende genetisk virksomhet. På bestemte vilkår foreslås det adgang for en lege til å oppsøke en pasients slektninger med tanke på å tilby genetisk veiledning, undersøkelse og behandling. Hovedregelen er imidlertid foreslått å være at pasienten selv informerer sine slektninger. Det vises til Ot. prp. nr. 93 (1998-99). Stortinget har ennå ikke behandlet proposisjonen.

NORSK INNSATS
FOR MENNESKERETTIGHETENE

INNLEDNING

Menneskerettigheter er staters forpliktelser overfor sine borgere. Menneskerettighetene gjelder alle individer, uansett i hvilket land de er bosatt. Dette universalitetsprinsippet gir et moralsk og rettslig imperativ for alle til å bidra til den globale menneskerettighetsbeskyttelse. Det sies også klart i innledningen til Verdenserklæringen om menneskerettighetene: «... et felles mål for alle folk og alle nasjoner, for at hvert individ og hver samfunnsmyndighet, med denne erklæring i tankene, skal søke gjennom undervisning og oppdragelse å fremme respekt for disse rettigheter og friheter, og ved nasjonale og internasjonale tiltak å sikre at de blir allment og effektivt anerkjent og overholdt ...» Menneskerettighetene er med andre ord ikke noe indre anliggende og verdens nasjoner har rett og plikt til å virke for økt respekt for menneskerettighetene i eget land og i verden for øvrig. Derfor er tiltak som fremmer menneskerettighetene et viktig virkemiddel i norsk utenrikspolitikk.

Det internasjonale arbeidet for økt respekt for menneskerettighetene foregår på mange plan. Norge deltar i ulike multilaterale fora, hvor særlig FN er viktig som talerør, standardsetter og utøver på menneskerettighetsområdet. Menneskerettighetsarbeidet skjer i Generalforsamlingen (3. komité), i menneskerettighetskommisjonen, i kvinnekommisjonen og i de forskjellige forhandlingsprosessene i FN-regi som har som mål å styrke menneskerettighetsvernet. Norge har også gitt bidrag til FNs høykommissær for menneskerettigheter.

Økt respekt for menneskerettighetene kan også ha en utviklingsfremmende og fredsbyggende virkning. Å bidra til å styrke menneskerettighetsvernet er derfor en viktig del av Norges bilaterale samkvem med andre land. De såkalte MR-dialogene handler om konkrete samarbeidsprosjekter hvor begge dialogland har noe å bidra med og hvor samarbeidet – dialogen – foregår på ulike nivåer: blant frivillige organisasjoner, det sivile samfunn for øvrig og mellom myndighetene. Utviklingssbistand kan i seg selv bidra til å realisere menneskerettigheter – i tillegg gir norske myndigheter prosjektstøtte til en flora av nasjonale, regional og internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner. Norske myndigheter tar også jevnlig opp menneskerettighetssituasjonen og enkeltsaker med representanter for land hvor det begås MR-brudd.

SAMARBEIDET MED LIKESINNEDE LAND

I det internasjonale arbeidet for menneskerettigheter er samarbeid med like-sinnede land nødvendig for å få nødvendig tyngde bak de tiltak man vil sette inn. Dette samarbeidet er ofte uformelt, grodd fram av en felles forståelse for menneskeverdet og menneskerettighetene. Alliansepartnere og samtalepartnere varierer avhengig av hvilke typer menneskerettigheter det dreier seg om. Samarbeidet kan med andre ord ta mange former. I denne forbindelse har særlig samarbeidet mellom de nordiske land vært framtrædende, gitt vår likeartete kulturbakgrunn og historiske tilknytning. Også andre europeiske land, i særlig grad Nederland, Tyskland og Storbritannia har i mange forbindelser vært nære samarbeidspartnere.

Likeledes må det såkalte Lysøen-samarbeidet omtales. Formålet med denne prosessen, som bygger på en erklæring undertegnet av Norge og Canada på Lysøen i 1998, er å skape økt internasjonal oppslutning om konkrete tiltak for å bedre enkeltindividers sikkerhet. Samarbeidet bygger på det faktum at norske og kanadiske myndigheter på mange måter ser likt på viktigheten av internasjonalt samarbeid i menneskettighetsarbeidet. Innenfor rammen av dette samarbeidet ble det i 1999 avholdt et MR-symposium i Kina, i samarbeid med kinesiske myndigheter. Det er også utviklet et samarbeid mellom norske og kanadiske frivillige organisasjoner.

Av andre viktige samarbeidspartnere i den vestlige gruppen kan nevnes Australia og New Zealand. Blant latinamerikanske land må særlig kontakten med Chile nevnes, Thailand er en viktig partner i Asia mens Sør-Afrika er en nyttig partner innen den afrikanske gruppen.

FORHANDLINGSPROSESSER

Norge har i løpet av 1999 deltatt i flere arbeidsgrupper både innenfor FN, Europarådet og ILO, som skal utarbeide nye og styrkede eller utdypende regler på menneskerettighetsfeltet.

I løpet av 1999 har man ferdigforhandlet en tilleggsprotokoll til FNs kvinnekonvensjon som etablerer en individklageordning, samt ILO-konvensjon nr. 182 om de verste former for barnearbeid. Tidlig i år 2000 har man videre ferdigforhandlet to tilleggsprotokoller til FNs barnekonvensjon, om henholdsvis barn i væpnet konflikt og om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi.

Tilleggsprotokoll til FNs kvinnekonvensjon om individuell klageadgang

FNs kvinnekonvensjon av 1979 pålegger partene å treffe egnede tiltak med sikte på å avskaffe diskriminering mot kvinner. Som diskriminering regnes enhver kjønnsmessig sonndring, utelukkelse eller innskrenkning som har som virkning eller formål å utelukke kvinner fra å bruke sine menneskerettigheter og grunnleggende friheter på alle samfunnsområder på lik linje med menn og uavhengig av ekteskapelig status.

For å overvåke konvensjonspartenes gjennomføring av konvensjonen ble Kvinnekomiteen opprettet.

I 1996 nedsatte FNs kvinnekommisjon en arbeidsgruppe som skulle utarbeide en tilleggsprotokoll til Kvinnekonvensjonen om individklageordning. Etter fire sesjoner kunne arbeidsgruppen ved konsensus vedta protokollteksten i mars 1999. Tilleggsprotokollen ble deretter vedtatt av FNs generalforsamling den 6. oktober 1999. Norge har deltatt på alle arbeidsgruppens sesjoner.

Protokollen etablerer en klageordning for individer eller grupper av individer som mener at staten bryter rettighetene nedfelt i Kvinnekonvensjonen. I tillegg etableres det en kompetanse for Kvinnekomiteen til på visse vilkår å foreta undersøkelser hvis den mottar informasjon som kan tyde på at Kvinnekonvensjonens bestemmelser blir brutt i en stat som er part i protokollen.

ILO-konvensjon nr. 182 om de verste former for barnearbeid

ILO-konvensjon nr. 182 om forbud mot og umiddelbare tiltak for å avskaffe de verste former for barnearbeid (ILO-konvensjonen om de verste former for barnearbeid) ble vedtatt på ILOs arbeidskonferanse 17. juni 1999. Barnearbeid er et sammensatt og problemfylt område som det har vært stor oppmerksomhet rundt i de senere år, bl.a. i FN, ILO og UNICEF. ILO-konvensjon nr. 182 er et viktig supplement til FNs barnekonvensjon og til ILOs minstealderkonvensjon, og antas å bli et nyttig instrument i kampen mot skadelig barnearbeid. Den blir ansett som en av de grunnleggende konvensjoner når det gjelder menneskerettigheter i arbeidslivet. Etter konvensjonen regnes alle personer under 18 år som barn. Ved å ratifisere konvensjonen, forplikter statene seg å til gjennomføre umiddelbare og effektive tiltak for å forby og fjerne de verste former for barnearbeid. De verste former for barnearbeid omfatter blant annet slaveri, slaverilignende arbeid og tvungen eller obligatorisk arbeid, herunder tvungen eller obligatorisk militær rekruttering for bruk av barn i væpnet konflikt. Videre omfattes barneprostitusjon og barnepornografi, bruk av barn i ulovlige aktiviteter og farlig arbeid. Barn skal fjernes fra de verste former for barnearbeid, og det skal sørges for rehabilitering og sosial integrering av dem. Betydningen av grunnutdanning framheves.

Tilleggsprotokoll til FNs barnekonvensjon om barn i væpnet konflikt

FNs barnekonvensjon forbyr rekruttering og bruk av barn under 15 år i væpnet konflikt. En arbeidsgruppe nedsatt av FNs menneskerettighetskommisjon har siden 1994 drøftet et utkast til tilleggsprotokoll til Barnekonvensjonen, som skal heve aldersgrensen for rekruttering av barn og for barns deltakelse i væpnet konflikt. Arbeidsgruppens sesjon i 1999 ble begrenset til et møte på én dag, hvor den svenske formannen ble gitt i oppdrag å foreta konsultasjoner med sikte på å finne fram til en mulig kompromisstekst. I løpet av 1999 ble det nedlagt et betydelig arbeid for å muliggjøre ferdigforhandling av protokollen. En rekke frivillige organisasjoners sterke engasjement har også hatt stor betydning for slutføringen av arbeidet. Disse gikk sammen i en koalisjon som tok flere initiativ for å få fortgang i arbeidet, bl.a. ble det arrangert flere regionale konferanser. Norge har vært positiv til koalisjonens arbeid, og har på lik linje med flere andre land gitt den finansiell støtte.

I 1999 arrangerte Canada, i samråd med Norge, to seminarer om barn i væpnet konflikt. På grunnlag av det siste seminaret i desember, utarbeidet

Canada og Norge et tekstforslag som inngikk i grunnlaget for arbeidsgruppens forhandlinger under sesjonen i januar 2000. Arbeidsgruppen kom under denne sesjonen til enighet om en tilleggsprotokoll hvor statene pålegges å ta alle gjennomførbare tiltak for å sikre at barn under 18 år ikke deltar direkte i fiendtligheter. Aldersgrensen for tvungen rekruttering til væpnede styrker ble hevet til 18 år, mens den for frivillig rekruttering ble hevet til 16 år, men med adgang for statene til å binde seg til en høyere aldersgrense. Det har vært en vanskelig prosess å nå fram til enighet om slike nye regler. I det opprinnelige tekstutkastet som dannet utgangspunkt for forhandlingene var det foreslått å heve aldersgrensen til 18 år, både når det gjaldt rekruttering av barn og barns deltakelse i væpnede konflikter. En rekke land hadde imidlertid store problemer med en 18-års grense, noe som gjorde det vanskelig å finne kompromisser. Tilleggsprotokollen ble ferdigbehandlet og fikk enstemmig støtte i MR-kommisjonen. Tilleggsprotokollen ble vedtatt av FNs generalforsamling i mai 2000.

Tilleggsprotokoll til Barnekonvensjonen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi

FNs barnekonvensjon har enkelte bestemmelser om forbud mot seksuell utnyttelse av barn, men det har vært en utbredt oppfatning at det har fantes et behov for mer detaljert internasjonalt regelverk på dette området. Som et ledd i det internasjonale samfunns kamp mot seksuell utnyttelse av barn, opprettet derfor FN i 1994 en arbeidsgruppe som skulle utarbeide en tilleggsprotokoll til Barnekonvensjonen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi.

Etter arbeidsgruppens 5. sesjon i 1999 gjensto det flere problematiske punkter, særlig knyttet til definisjonene av «salg av barn» og av «barnepornografi» og innholdet i straffbarhetsbestemmelsen. Formannen for arbeidsgruppen gjennomførte i løpet av 1999 uformelle konsultasjoner, og disse bragte en viss framgang i prosessen. Under arbeidsgruppens 6. sesjon i 2000 var det en sterk vilje til å ferdigforhandle protokollen. Etter to uker gjensto ett spørsmål, knyttet til en foreslått bestemmelse som gir adgang til at stater som ikke er part til Barnekonvensjonen skal kunne bli part til tilleggsprotokollen. Dette spørsmålet ble løst på et eget møte i etterkant av forhandlingssesjonen, slik at tilleggsprotokollen ble ferdigforhandlet, og etter enstemmig støtte i MR-kommisjonen, vedtatt av FNs generalforsamling i mai 2000.

Tilleggsprotokollen inneholder bestemmelser om straffbarhet, jurisdiksjon og om utlevering av lovbrytere. Begrepene «salg av barn», «barneprostitusjon» og «barnepornografi» er definert. Bestemmelser om forebyggende arbeid, herunder informasjon, og om hjelp til barn som er ofre for salg eller seksuell utnyttelse, står sentralt i protokollen, og internasjonalt samarbeid vektlegges.

Norge har vært med fra starten av forhandlingene, og har arbeidet for en sterkest mulig tilleggsprotokoll.

Tilleggsprotokoll til FNs torturkonvensjon

Arbeidet med å utarbeide en tilleggsprotokoll til Torturkonvensjonen har pågått siden 1994. Hensikten er at det, etter mønster av Den europeiske torturkonvensjonen, skal opprettes en underkomité til Torturkomiteen, med

videre undersøkelsesfullmakter enn det Torturkomiteen har. Det er meningen at underkomiteen skal ha fullmakt til å besøke medlemsstatene og inspisere fengsler og andre institusjoner der personer er berøvet sin frihet. Her skal underkomiteen undersøke om tortur eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling finner sted. Dagens Torturkomité kan undersøke visse forhold av eget tiltak, men denne undersøkelsesprosedyren har flere svakheter. Forhandlingene om tilleggsprotokollen har vært vanskelige hele veien. Det er spesielt visse restriktive staters ønske om at underkomiteen må ha mottakerstatens samtykke før besøk kan gjennomføres og videre at mottakerstaten skal ha anledning til å utøve omfattende kontroll av den nærmere gjennomføringen av besøket, som har vært problematiske.

Det ble heller ikke under arbeidsgruppens 8. sesjon i 1999 gjort særlig fremskritt. Et bytte av formann for arbeidsgruppen før sesjonen kan imidlertid sies å ha medført et noe bedret forhandlingsklima. Dette ga arbeidsgruppen en mulighet til å se på protokollens problemartikler med et friskt blikk, men man maktet likevel ikke å komme noe nærmere enighet. Det er således fremdeles usikkert når forhandlingene vil kunne sluttføres.

Norge har vært med fra starten av forhandlingene, og vil fortsette å arbeide for å få til en sterkt tekst som vil gi underkomiteen den nødvendige gjennomslagskraft.

Tilleggsprotokoll til Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen om ikke-diskriminering

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonens artikkel 14 pålegger statene å sikre utøvelsen av de rettighetene som er fastslått i konvensjonen uten diskriminering. I Europarådet har det siden 1998 pågått et arbeid for å styrke det rettslige vernet mot diskriminering gjennom utarbeidelse av en tilleggsprotokoll til Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen som skal inneholde en generell ikke-diskrimineringsbestemmelse. Etter flere forhandlingsrunder ferdigforhandlet Europarådets styringskomité for menneskerettigheter (CDDH) i desember 1999 et sluttutkast til tilleggsprotokoll. Tilleggsprotokollen forventes å bli vedtatt i løpet av år 2000.

FN-erklæring om urfolks rettigheter

Utkastet til en FN-erklæring om urfolks rettigheter inneholder en lang rekke bestemmelser, bl.a. knyttet til språk, religion, kultur, utdanning, land og vann samt retten til selvbestemmelse.

Utkastet er utformet av en ekspertgruppe i FN og har vært gjenstand for forhandlinger i flere år. Forhandlingene pågår mellom stater i en arbeidsgruppe nedsatt av FNs menneskerettighetskommisjon, der urfolk og andre involverte organisasjoner har observatørstatus. Hittil har det vært avholdt fem forhandlingsrunder. Arbeidsgruppen har hatt liten fremgang. Et av de særlig vanskelige spørsmålene gjelder urfolks rett til selvbestemmelse.

Norge har deltatt fra starten av forhandlingene, og fra norsk side vil man delta aktivt i fortsettelsen for å slutføre forhandlingene. Det er et mål at det innen utgangen av tiåret for urfolk i 2004 skal foreligge et endelig utkast til vedtak i FNs menneskerettighetskommisjon og FNs generalforsamling.

Tilleggsprotokoll til FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter

Det har over flere år vært diskutert hvorvidt det bør utarbeides en tilleggsprotokoll til FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter som åpner for en individuell klageadgang for brudd på bestemmelser i konvensjonen. Et utkast til tilleggsprotokoll er utarbeidet av FN-komiteen for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, og har vært sendt på høring. Det er foreløpig ikke bestemt hvorvidt det skal nedsettes en arbeidsgruppe for å utarbeide en tilleggsprotokoll, eller om arbeidet skal videreføres på annen måte.

Tilleggsprotokoll om handel med mennesker, til en FN-konvensjon om grenseoverskridende organisert kriminalitet

Innenfor FN arbeides det med å framforhandle en konvensjon om grenseoverskridende organisert kriminalitet. Denne konvensjonen skal ha tre tilleggsprotokoller, hvorav én om handel med mennesker, med særlig vekt på kvinner og barn. Hovedkonvensjonen og tilleggsprotokollene regulerer rettshåndhevelse, og hensikten er å skape effektive instrumenter for å styrke samarbeidet mellom statene i bekjempelsen av visse typer alvorlig kriminalitet. Tilleggsprotokollen om handel med mennesker har samtidig viktige menneskerettslige aspekter – tekstutkastet inneholder bl.a. bestemmelser om ofrenes rettsvern og om assistanse til og beskyttelse av dem. Hovedkonvensjonen og tilleggsprotokollene skal etter planen ferdigforhandles innen utgangen av 2000.

Grunnleggende humanitære standarder

Etter nordisk initiativ pågår det et arbeid innenfor FN-systemet hvis mål er å sette fokus på visse humanitære minstestandarder som gjelder for alle aktører i alle situasjoner. Dette arbeidet går under navnet «Fundamental Standards of Humanity» – grunnleggende humanitære standarder. Norge fremmer resolusjonen om emnet i menneskerettighetskommisjonen. I resolusjonen som ble vedtatt i 1999 ble FNs generalsekretær, som i tidligere år, anmodet om å utferdige en analytisk studie om emnet til menneskerettighetskommisjonens sesjon i 2000. I anledning av denne studien anmodet Generalsekretæren om statenes kommentarer til sin forrige rapport. Norge avga slike kommentarer høsten 1999 sammen med de øvrige nordiske land.

MULTILATERALE MEKANISMER OG KONTROLL-ORDNINGER

FNs menneskerettighetskommisjon

55. sesjon av FN's menneskerettighetskommisjon ble preget av høyt tempo og temperatur fra første stund. Som vanlig ble atmosfæren definert gjennom et antall symbolsaker, slik som Kosovo-resolusjonene, reform av mekanismene, Kina- og Cuba-resolusjonene, retten til utvikling, og mot slutten et resolusjonsforslag vedrørende nedsettende omtale av Islam. Alt i alt ble det vedtatt 82 resolusjoner og 10 beslutninger, som er omtrent det samme som året før.

Vurderinger etter 55. sesjon - som i tid utspilte seg parallelt med konflikten i Kosovo - viser at sesjonen ble oppfattet av mange som vanskelig. De fleste vestlige land - inklusive EU og USA - mener at man tross alt kan være rimelig

fornøyd med utfallet. NGO-kretser er relativt kritiske, bl.a. med henvisning til behandlingen av landsituasjoner.

Fra norsk side var vi ikke helt fornøyd med uttellingen, men vi velger likevel å legge vekt på de positive resultater; tilfredsstillende resultat m.h.t. norske prioriteringer slik som rasisme, barn, menneskerettighetsforsvarere, humanitære minstestandarder, og nye allianser med moderate land i sør.

De viktigste enkeltsaker under 55. sesjon var følgende:

- **Kosovo** ble behandlet i tre resolusjoner. Debatten viste massiv fordømmelse av Den føderale republikken Jugoslavia politikk og relativt beskjeden kritikk av NATOs bombing. Russland ble stående nokså isolert i forsøk på å etablere en «balansert kritikk». Kontakter mellom OIC og vestlige land var her nøkkelfaktoren.
- **Kina** klarte igjen - gjennom en «ikke-behandlingsresolusjon» som ble vedtatt med omtrent samme stemmetall som før - å forhindre at et kritisk (amerikansk) resolusjonsforslag kom til votering.
- Resolusjoner med kritikk av MR-situasjonen i **Iran** ble vedtatt med klart flertall - på samme nivå som tidligere - men med mildere tekst. Resolusjonsforslaget mot **Irak** ble vedtatt med større flertall enn i 1998, til tross for de militære aksjoner i området.
- **Cuba** var som vanlig særdeles aktiv på en rekke felter, men ble til sist stående relativt isolert. Et tsjekkisk/polsk resolusjonsforslag om MR-situasjonen på Cuba ble – bl.a. p.g.a. sterk støtte fra USA - vedtatt med minst mulig margin.
- **Syv landresolusjoner**/formannstekster (Rwanda, Burundi, Nigeria, Sudan, Colombia, Myanmar, Øst-Timor) med mer eller mindre tilfredsstillende tekster ble vedtatt med konsensus. Dette kan bekrefte tendensen til at det blir vanskeligere å få flertall for kritiske landresolusjoner, selv om dette inntrykk til en viss grad motvirkes av Kosovo-tekstene.
- Behandlingen av **reform av Menneskerettighetskommisjonens mekanismer** var basert på et reformforslag som tar sikte på en ganske omfattende strømlinjeforming og effektivisering av disse mekanismer. Forslaget var hovedarena for drakamp mellom en gruppe land i sør (LMG-gruppen som er en gruppe land med et mer restriktivt syn på menneskerettigheter) - som ikke ønsker en slik effektivisering - og vestlige land som ønsker en sterkere universalisering av MR; - en drakamp som har preget MR-kommisjonen de senere år. Tendensen er at LMG-gruppen ikke vant terrenget, men at et flertall av landene i Latin-Amerika og flere land i Afrika slutter seg til den moderate linjen. Kompromisset ble en formannstekst som vedtar enkelte ukontroversielle reformer, og som etablerer en inter-sesjonal arbeidsgruppe som skal utforme forslag til neste sesjon.
- Resolusjonen om **retten til utvikling** ble, på samme måte som under MRK 54 men i motsetning til under Generalforsamlingen, vedtatt med konsensus etter omfattende konsultasjoner. Resultatet gir et lite håp om at den videre behandling av denne viktige sak - i noe mindre grad enn før - blir gjenstand for nord-sør-polarisering.

- Blant nye temaer kan nevnes forslag om **retten til demokrati**, globalisering, religionsfornærmelse, menneskets plikter og ansvar - alle kompliserte temaer hvor det blir viktig, men ikke helt enkelt, å opprettholde et MR-fokus. USA var særlig fornøyd med at initiativet om retten til demokrati ble vedtatt med meget klart flertall.

Nord-sør-debatten fortsatte langs de mer faglige skillelinjer fra 1998, snarere enn den mer uproduktive konfrontasjonen fra tidligere år. Her skjedde det en markant, men interessant forskyvning under selve sesjonen.

Gruppen av likesinnede land (LMG-gruppen) som omfatter land som India, Pakistan, Malaysia, Egypt, Cuba, Kina m.fl. forsøkte som vanlig å ta offensiven fra start gjennom en rekke initiativer som tar sikte på å svekke fokus på overvåkelse av sivile/politiske rettigheter. Gruppen ble imidlertid utsatt for indre rivninger mellom de muslimske medlemmer og de andre (bl.a. India) p.g.a. Kosovo og et resolusjonsforslag om «nedsettende omtale av islam» og opptrådte etterhvert mindre koordinert enn før sesjonen startet.

Under sesjonen fant det således sted en ganske tydelig gravitasjon blant landene i sør bort fra den harde linje som LMG-gruppen representerer i retning av mer moderate standpunkter. Denne situasjonen førte dels til at LMG framsto som mindre dominerende under debattene. Heri ligger det mest lovende aspektet ved den 55. sesjon; at andre delegasjoner fra Øst- og Sentral-Europa, fra Latin-Amerika, tildels fra Afrika og endog fra Asia i større grad engasjerte seg mer aktivt og positivt, og i større grad valgte å se bort fra LMG og deres agenda.

Også fra **NGO-siden** ble det utvist mer aktivitet enn tidligere, men her er utviklingen mindre lovende. På enkelte dagsordenspunkter ble det holdt over 100 NGO-innlegg, med liten grad av vilje til samordning av budskap eller til å unngå gjentakelser. Det er klare misbruk av ordningen, hvor lite representative NGOer holder innlegg under hvert eneste dagsordenpunkt til voksende irritasjon for alle, også blandt NGOene selv. Utviklingen er bekymringsfull og kan utløse initiativ av restriktiv art fra land som ikke ønsker NGO-deltakelse.

Menneskerettighetskommisjonen må dømmes etter i hvilken grad den har bidratt til å fremme menneskerettighetene i FN og FNs medlemsland. I forhold til prioriteringene for Norges deltakelse i Kommisjonen, må den 55. sesjon sies å komme ut med blandet resultat.

I forhold til våre overordnede mål kunne Kommisjonen kommet bedre ut for å **styrke innsatsen i menneskerettighetsarbeidet**. Det lyktes ikke å komme særlig langt i rasjonaliserings- og effektiviseringsarbeidet for Kommisjonens mekanismer under sesjonen. Likevel er det oppmuntrende at et flertall av Kommisjonens medlemmer kunne samles om gode - om enn beskjedne - forslag til å styrke mekanismene.

Den **helhetlige tilnærmingen** til menneskerettighetene kan sies å være styrket under sesjonens gang. Flere nasjoner enn noen gang tok del i debatten om retten til utvikling, og det kom mange nye forslag på bordet.

Når det gjelder de **tematiske prioriteringer**, fikk man tilfredsstillende konsensus om viktige temaer slik som tortur, summariske henrettelser og

ytringsfrihet. Når det gjelder de forskjellige initiativer slik som retten til utvikling og andre økonomiske rettigheter, vil det bli like viktig som vanskelig å holde et menneskerettighetsfokus for å takle tema som industrilandenenes forpliktelser m.h.t. ODA, kondisjonalitet i økonomiske transaksjoner, ensidige økonomiske tvangstiltak, den økonomiske krisen i Asia, globalisering, beslutningsprosessene i internasjonalt økonomisk samkvem, m.v.

Arbeidet for å motvirke **rasisme** og diskriminering ble tillagt stor vekt på den 55. sesjon. Debatten var mer jordnær enn man kunne frykte, og gir forsiktig grunn til optimisme i det videre arbeidet fram mot Verdenskonferansen mot rasisme som skal holdes i 2001.

Arbeidet for å fremme **barns rettigheter** ble gjenstand for egen sesjon, i anledning 10-års jubileet for barnekonvensjonen. På tross av at barneresolusjonen var mer omfattende enn noen gang, var det liten endring å spore i tidligere fastlåste posisjoner.

Situasjonen i Kosovo bidro til å aktualisere **religionsfrihet** som tema. Særlig spesialrapportøren på religionsfrihet la vekt på religiøse gruppers potensiale for konfliktavverging og -løsning, og Oslo-konferansen ble gitt god omtale. Resolusjonsforslaget fra OIC (Organisasjonen av den islamske konferanse) om nedsettende omtale av islam - som ble fremmet under dagsordenspunktet om rasisme og ikke om religion - fikk til slutt en mer generell utforming som førte til konsensus.

Den 55. sesjon bidro til å styrke viljen til å følge opp erklæringen om **menneskerettighetsforsvarere**. Mange NGO'er og flere delegasjoner tok til orde for etablering av en spesialrapportør.

FNs høykommissær for menneskerettigheter

Arbeidet til Høykommissærens kontor blir delvis finansiert over FNs regulære budsjett (1–2 prosent av FNs totalbudsjett), og delvis gjennom frivillige bidrag. De frivillige bidrag utgjør omtrent halvparten av OHCHR's utgifter. Norge har vært blant de største bidragsyterne til OHCHR. Fra 1994 og fram til utgangen av 1999 har Norge bidratt med tilsammen 9,5 mill. USD, som plasserer oss på femte plass blant alle bidragsytere, bare slått av Storbritannia, USA, Nederland og Sverige. Høykommissærens arbeid er de siste årene blitt mer og mer avhengig av ulike frivillige bidrag, særlig til feltaktiviteter, noe som medfører at det høye støttenivået bør opprettholdes.

Den norske støtten de siste årene har blant annet gått til feltoperasjoner i Great Lakes-området, Angola og Colombia. Videre er det gitt støtte til FNs frivillige fond for støtte til ofre for tortur, samt til det frivillige fond for arbeidet for urfolks rettigheter.

Overvåkningsorganene

FNs menneskerettighetskomité avgjorde to individklagesaker mot Norge i 1999. I den første av disse, som omhandlet retten til en rettfærdig rettergang, fant komiteen at det ikke forelå noen krenkelse av FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. I den andre saken kom komiteen til at Norge i saken ikke hadde anført tilstrekkelige grunner for lengden av en frihetsberøvelse, og konstaterte dermed krenkelse av Konvensjonens artikkel 6.

Europarådet

Europarådet feiret i 1999 sitt 50-årsjubileum. Organisasjonen har siden etableringen bygget opp et menneskerettslig kontrollapparat som skal sikre de individuelle menneskerettighetene for samtlige av medlemslandenes borgere. Menneskerettsdomstolen i Strasbourg avsier hvert år en rekke dommer mot medlemsland som ikke har overholdt menneskerettighetene slik de er nedfelt i Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK). Domstolen har med sine 41 faste dommere styrket kapasiteten til å behandle det sterkt økende antall klagesaker. Det er imidlertid et stort etterslep av ubehandlede saker, noe som vil være en stort utfordring i kommende år. Norske myndigheter har pekt på behovet for at Den europeiske menneskerettsdomstol gis tilstrekkelige ressurser til å redusere sitt etterslep av ubehandlede saker og til å behandle den sterkt økende mengden nye klager som mottas. Norge har, bl.a. gjennom formannskapet i en egen arbeidsgruppe under Komiteen av faste representanter, arbeidet aktivt for å sikre at domstolen blir best mulig rustet til å håndtere det økende antall klagesaker. Etter forslag fra denne arbeidsgruppen vedtok Komiteen av faste representanter i desember 1999 å gi domstolen 9 mill. FF i økt bevilgning for 2000 i forhold til 1999.

Odelstingsproposisjon nr. 3 (1998-99) om lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett, ble vedtatt av Stortinget i vårsesjonen 1999. Loven innebærer bl.a. at Den europeiske menneskerettskonvensjon er blitt en integrert del av norsk rett, og at den har forrang ved motstrid med andre lover. Regjeringen håper dette vil føre til ytterligere oppmerksomhet og økt kunnskap om menneskerettighetene i Norge.

I senere år er det kommet til flere nye kontrollmekanismer som supplerer EMK og domstolen, for å møte nye utfordringer i tiden. Eksempelvis kan nevnes Europarådets torturkomité, som har uinnskrenket tilgang til fengsler, psykiatriske klinikker og andre frihetsberøvende institusjoner i alle medlemsland. Ekspertkomiteen mot rasisme, intoleranse og fremmedfrykt (ECRI) og Europarådets rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter er andre viktige instrumenter. Norge ratifiserte Rammekonvensjonen for beskyttelse av nasjonale minoriteter 17. mars 1999 (se ovenfor).

Europarådets nye kommissær for menneskerettigheter, som tiltrådte i oktober 1999, er et nyttig tilskudd til Europarådets virkemiddelapparat. Kommis-særen vil på ikke-rettslig grunnlag supplere det arbeidet domstolen utfører, blant annet ved å gi rådgivning og informasjon om menneskerettigheter. Gjennom sitt engasjement i forbindelse med Tsjetsjenia-konflikten har kommissæren allerede vist seg som et verdifullt tilskudd.

Europarådet har en unik faglig kompetanse når det gjelder det langsiktige arbeidet for å skape stabile demokratiske institusjoner, minimumsstandarder og rettslige instrumenter. Europarådets demokratibyggende aktiviteter utfyller således det arbeidet som utføres av andre internasjonale organisasjoner, særlig OSSE, EU og FN. Norge er tilfreds med at Europarådet i løpet av det siste året har vist evne til omstilling og omprioritering for å møte de store utfordringer som følger av uroen på Balkan.

Samarbeidet mellom Europarådet og Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) ble ytterligere styrket i løpet av 1999. Norge har både før og under sitt formannskap i OSSE i 1999 satt mye inn på å styrke koordineringen mellom OSSE og Europarådet. Samarbeidet fokuserer sær-

lig på demokrati, menneskerettigheter, inkludert minoritetsrettigheter og styrking av rettsstatsprinsippene.

Europarådets ministerkomité har etablert en egen politisk mekanisme for å overvåke at medlemslandene overholder sine forpliktelser når det gjelder demokrati, menneskerettigheter og rettsstatsprinsippene. Det nordiske samarbeidet i forbindelse med arbeidet i overvåkingsmekanismen har vært videreført i 1999, gjennom samrådsmøter i forkant av møtene i Komiteen av faste representanter og felles nordiske innlegg. Temaene for overvåkingsmekanismen i 1999 var henholdsvis dødsstraff og politi og sikkerhetsstyrker.

Norge ga også i 1999 en rekke frivillige bidrag til tiltak for menneskerettighetene i Europarådets regi. Eksempler på norske bidrag er støtte til Europarådets program for å styrke menneskerettsopplæringen i det tyrkiske politivesen, prosjekter i Estland og Latvia for å styrke integreringen av landenes russisktalende befolkning, prosjekter for å bedre forholdene for barn i flyktningeleirene i Albania under Kosovo-krisen, et prosjekt for opplæring av dommere i Romania, et utredningsprosjekt i forbindelse med opprettelsen av den nye europeiske menneskerettsdomstolen og et samarbeidsprosjekt mellom Europarådet og OSSE for styrking av rettighetene for rom (sigøynere).

I 1999 avsa Den europeiske menneskerettighetsdomstol to dommer i individklagesaker rettet mot Norge. Begge dommene omhandlet forholdet mellom ytringsfrihet og ærekrenkelse, og domstolen fant i begge sakene at Norge hadde krenket EMK artikkel 10 som verner ytringsfriheten. Dommene er tilgjengelige på Den europeiske menneskerettighetsdomstols hjemmeside (www.echr.coe.int).

OSSE

Under det norske formannskapet i 1999 la man stor vekt på OSSEs arbeid for å styrke deltakerstatenes forpliktelser til å respektere menneskerettigheter og grunnleggende friheter, til å skape demokratiske institusjoner og utvikle rettsstatsprinsipper. Til sammen utgjør dette OSSEs menneskelige dimensjon og forpliktelsene gjelder likt for alle deltakende stater. Det er et grunnleggende prinsipp at forpliktelsene innen den menneskelige dimensjon ikke er å anse som et indre anliggende for medlemslandene. OSSE bistår stater som tidligere hadde totalitære regimer til å omstille seg til OSSEs verdifellesskap.

Det legges også vekt på vern av minoriteter. På dette feltet spiller OSSEs Høykommissær for nasjonale minoriteter (HCNM) hovedrollen.

Under formannskapet har Norge viet stor oppmerksomhet til å lede og utvikle OSSEs engasjement innenfor den menneskelige dimensjon. En todelt strategi ble fulgt. Alvorlige brudd på OSSE-forpliktelsene ble regelmessig tatt opp i forbindelse med OSSE-formannens reiser og ved at slike brudd ble reist i OSSEs ulike politiske fora. Formannskapet støttet dessuten aktivt opp under den tekniske rådgivning og bistand som kanaliseres gjennom OSSEs institusjoner og sendelag. Norge ga i 1999 et bidrag på 2,5 mill. kroner til OSSEs kontor for demokratiske institusjoner og menneskerettigheter (ODIHR) og dets prosjekterrelaterte virksomhet – hovedsakelig rettet mot medlemsland i Sentral- Asia og Kaukasus-regionen.

Betydningen av å fremme økte kunnskaper om og forståelse for andre kulturer er et viktig instrument i kampen mot framveksten av konflikter innen OSSE-området. Samtlige av OSSEs 54 medlemsland har forpliktet seg til å beskytte den etniske, kulturelle, språklige og religiøse identitet til personer som tilhører nasjonale minoriteter. Det norske formannskapet la vekt på behovet for å utvikle prosjekter for å fremme kulturminnevern og beskytte minoriteters kulturelle rettigheter. I samarbeid med det islandske formannskapet i Europarådet ble det organisert et eget seminar om kultur og konfliktavverging i Bergen i mai 1999 hvor 480 deltakere fra 30 av OSSEs medlemsland deltok. Hovedmålsettingen med dette arbeidet var å sette søkelys på hvordan man bedre kan bruke kultur og kulturelle virkemidler i forsonende og konfliktløsende arbeid.

Som et ledd i disse bestrebelsene satte det norske OSSE-formannskapet også søkelys på religionsfrihet. Norge tok initiativet til å reaktivere OSSEs rådgivende ekspertpanel vedrørende religionsfrihet og å foreta en prioritert gjennomgang av panelets framtidige arbeidsoppgaver. Norge ga videre 250.000 kroner til finansieringen av prosjekter i regi av ekspertpanelet. Det ble videre avholdt et særskilt møte i Wien i mars om religionsfrihet. I overkant av 150 representanter for OSSEs medlemsland, internasjonale organisasjoner og et stort antall frivillige organisasjoner deltok. En rekke konkrete anbefalinger til videre oppfølging ble fremmet. I tillegg holdt formannskapet en rundebordskonferanse om religionsfrihet og konfliktavverging i Oslo i juni 1999.

Under det norske formannskapet ble det satt spesielt søkelys på likestillings-spørsmål. Midlertidige rådgiverstillinger for likestillingsspørsmål ble etablert i OSSE-sekretariatet i Wien og i ODIHR i Warszawa. I tillegg har man fra norsk side understreket behovet for at likestillingsperspektivet blir ivaretatt i forbindelse med OSSEs feltaktiviteter og prosjekterrelaterte virksomhet. Et eget møte om likestilling ble avholdt i juni 1999 i Wien. Nærmere 180 eksperter og representanter for ulike internasjonale organisasjoner og frivillige organisasjoner, samt OSSEs medlemsland, deltok. Under toppmøtet i Istanbul ble det, ikke minst som følge av norsk påtrykk, vedtatt å utarbeide en handlingsplan for likestillingsspørsmål innen OSSE.

I flere av OSSEs medlemsland har sigøynere fått en stadig vanskeligere livssituasjon. Dette problemet har OSSE etter hvert grepet mer fatt i. Under OSSEs ministerrådsmøte i Oslo i 1998 ble det besluttet å styrke OSSEs arbeid med spørsmål vedrørende rom(sigøynere). OSSEs Høykommissær for nasjonale minoriteter har likeledes spilt en sentral rolle i dette arbeidet. Etter norsk oppfordring ble temaet tatt opp i et særskilt møte i Wien i september 1999. Målsettingen var å fokusere på hvordan OSSE og medlemslandene konkret kan bidra til å bedre situasjonen for disse utsatte befolkningsgruppene. Man drøftet hvordan man innen OSSE kan bygge videre på positive erfaringer fra ulike medlemsland, samt hvordan organisasjonen kan bidra i mer akutte krisesituasjoner der Roma/Sinti som minoritetsgruppe er involvert.

Tilsynskonferansen 1999

Hovedsiktemålet med *tilsynskonferansene* er å foreta en gjennomgang av samtlige sider ved OSSEs virksomhet, herunder spesielt medlemslandenes gjennomføring av påtatte forpliktelser, samt mulige tiltak for å styrke OSSE. Det legges vesentlig vekt på forpliktelsene innen OSSEs menneskelige dimensjon, men også andre viktige sider av virksomheten drøftes. Tilsynskonferanser arrangeres hvert år det er toppmøte.

Det ble arrangert en bred tilsynskonferanse under det norske formannskapet i 1999. Den første delen fant sted 20. september – 1. oktober i Wien, og den avsluttende delen fant sted i tilknytning til toppmøtet i Istanbul 8.-10. november. Dette var den andre tilsynskonferansen i OSSEs historie. Delegater fra OSSEs 54 medlemsland, OSSEs samarbeidsland rundt Middelhavet, samt Japan og Korea, representanter for internasjonale organisasjoner og en rekke frivillige organisasjoner gjennomgikk sentrale sider ved OSSEs virksomhet. Fra formannskapets side ble det lagt vekt på dialogpregede drøftelser. Hovedvekten ble lagt på spørsmål i tilknytning til demokratisering, menneskerettigheter og rettsstatsprinsippene. I tilknytning til konferansen ble det avholdt særskilte tematiske møter om blant annet mediefrihet, bekjempelse av tortur, samt kampen mot seksuell utnyttelse og misbruk av kvinner og barn i tidligere konfliktområder.

Tilsynskonferansen har etter hvert fått en annen betydning enn den opprinnelig var tiltenkt. Tidligere var denne typen møter - såkalte KSSE-oppfølgingsmøter - det viktigste virkemiddelet OSSE hadde for å få medlemslandene til å følge opp sine forpliktelser, samt for å formulere nye og utfyllende forpliktelser. I dag finner det sted en mer løpende dialog mellom OSSE-delegasjonene i Wien om medlemslandenes oppfølging, i stor grad basert på OSSE-sendelagenes og institusjonenes engasjement og rapportering. Nye vedtak treffes likeledes av Det faste råd eller av ministerrådsmøter og toppmøter. ODIHR rapporterer også jevnlig til Det faste råd i Wien, som møtes hver uke, om sin virksomhet innen den menneskelige dimensjon. I likhet med implementeringsmøtet for den menneskelige dimensjon har imidlertid tilsynskonferansen den klare fordel at møtet samler mange organisasjoner, ikke minst store frivillige organisasjoner, som ønsker å samarbeide med OSSE om utvikling av demokrati og menneskerettigheter.

Østersjørådet

Stillingen som «Østersjørådets kommissær for demokratiske institusjoner og menneskerettigheter, herunder etniske minoriteters rettigheter» ble opprettet i 1994. Kommissærens nåværende mandat utløper 30. september 2000 og instituttet har derfor blitt evaluert i forbindelse med utarbeidelsen av et nytt mandat.

Foruten egne initiativer mottar kommissæren årlig ca. 200 henvendelser og klager fra individer og grupper, som vurderes og behandles av kommissæren og hans stab. De individuelle henvendelsene har økt betraktelig de siste årene, hvilket kan komme til å medføre behov for å definere klarere regler for behandling av slike henvendelser.

I året som har gått har Menneskerettighetskommissæren lagt fram en rekke rapporter eller «surveys» på ulike områder vedrørende demokratiutvikling og menneskerettighetsspørsmål i Østersjørådets medlemsland. Disse presenteres for nasjonale myndigheter for implementering.

Kommissæren har dette året valgt å konsentrere en del av sin virksomhet om tiltak som fremmer og stabiliserer demokratiutviklingen i Østersjøregionen gjennom: «Programme for the Strengthening of Democratic Processes in the Baltic Sea Region». Programmet inneholder en serie seminarer om «good law making» i medlemslandenes nasjonale parlamenter. Han vil også, som et ledd i programmet, utarbeide en oversikt over lokaldemokratiets stilling i Østersjørådets medlemsstater.

Barentssamarbeidet

Barentssamarbeidet ble etablert i 1993 som et forpliktende politisk samarbeid mellom de nordiske landene og Russland. Et hovedmål med samarbeidet er å bidra til å styrke demokratiet og trygge rettsstaten i den russiske delen av Barentsregionen. De politiske hensiktserklæringene konkretiseres gjennom et mangfoldig prosjektsamarbeid på tvers av landegrensene i regionen. På russisk hører man nå stadig oftere begrepet «Barentsgenerasjonen». Dette dreier seg om de hundretalls unge russere som i løpet av de siste 5 – 6 årene gjennom studier og arbeid i nordiske land har fått innblikk i hvordan et demokratisk samfunn organiserer seg og tar fatt på sine utfordringer, og som bringer disse erfaringene med inn i sin russiske hverdag.

Fra norsk side har vi også i 1999 lagt vekt på at Barentssamarbeidet skal bidra til å utvikle det sivile samfunn i Russland. Økonomisk støtte er gitt til en lang rekke tiltak av «folk-til-folk»-karakter. Denne folkenære og mellom-menneskelige siden av Barentssamarbeidet bærer frukter i form av samkvem og økt tillit over grensene. For de mange russere som deltar i prosjektene, er dette anskuelighetsundervisning i lokaldemokrati og rettsstatsprinsipper.

Blant prosjekter som er gjennomført i 1999 kan nevnes:

- **Arbeid for urfolks rettigheter**

Urfolks rettigheter er et satsningsområde i Barentssamarbeidet.

Samarbeidet med den samisk-russiske befolkningen i Lovozero er videreført i 1999. Bl.a. bidrar samarbeidet til å ta vare på samisk kulturarv i området, og til å utvikle et bærekraftig samisk samfunn gjennom ulike humanitære tiltak og opplæringsprosjekter. Det regionale urfolksutvalget vedtok i 1999 en egen handlingsplan for urfolk i Barentsregionen.

- **Støtte til opprettelse av et krisesenter for kvinner i Murmansk**

Senteret har bidratt til å sette søkelys på vold mot kvinner som et samfunnsproblem, som man i Russland tradisjonelt ikke snakker om. Bl.a. har senteret avdekket stor sosial nød blant eldre kvinner med alkoholisererte menn, og man er i ferd med å opprette et eget dagsenter som skal gi disse kvinnene et tilfluktssted i en vanskelig hverdag. Krisesenteret drives nå av lokale krefter.

Internasjonalt urfolksarbeid

FNs verdenskonferanse om menneskerettigheter foreslo opprettelse av et permanent forum for urfolk i 1993. Menneskerettighetskommisjonen opprettet i 1998 en ad hoc-arbeidsgruppe som holdt sitt andre møte i februar 2000. Det siste møtet i arbeidsgruppen ble ledet av Norge. Det er enighet om at forumet skal ha et bredt mandat som foruten menneskerettighetsspørsmål også skal omfatte økonomiske, sosiale og kulturelle spørsmål samt spørsmål som knytter seg mer spesifikt til retten til utvikling. Forumet bør organiseres direkte under ECOSOC.

Det er enighet om at forumet skal bestå av et likt antall representanter fra regjering og urfolk. Det eksisterer fortsatt ulike oppfatninger om hvordan urfolksrepresentantene til forumet skal velges. En sannsynlig løsning vil være at disse oppnevnes av ECOSOCs formann etter konsultasjoner med urfolksorganisasjoner. Menneskerettighetskommisjonen anbefalte opprettet

et permanent forum for urfolk under sin sesjon i april 2000 og ECOSOC vedtok opprettelsen av forumet 27. juli

AKTØRER I DET INTERNASJONALE MR-ARBEIDET

NORDEM

Norsk ressursbank for demokrati og menneskerettigheter (NORDEM) ble opprettet i 1993 ved Institutt for menneskerettigheter, Universitetet i Oslo, ved hjelp av midler fra Utenriksdepartementet. Formålet med opprettelsen av NORDEM er å gjøre det mulig fra norsk side å raskt kunne besvare internasjonale henvendelser om ekspertbistand innen NORDEMs arbeidsområder. Oppdragene til NORDEM kommer fra Utenriksdepartementet.

Langt det meste av NORDEMs aktivitet er rettet mot valgobservasjon og valgveiledning. I den forbindelse er det opprettet en beredskapsstyrke i et samarbeid med Flyktningsrådet. Denne beredskapsstyrken arbeider innenfor tre hovedkategorier: valgassistanse, menneskerettighetsovervåking og etterforskning av grove menneskerettighetsbrudd.

I 1999 bidro Utenriksdepartementet med nesten 16 mill. kroner til ulike prosjekter i regi av NORDEM. Dette omfattet bl.a. valgobservasjon og valgmedarbeidere ved valgene i Armenia, Georgia, Guatemala, Kroatia, Makedonia, Mosambik, Nigeria, Russland, Ukraina og Usbekistan samt til observasjon av kandidatregistrering foran valgene i Etiopia. Videre ble det gitt støtte til sekondering av norske deltakere i observatørstyrken på Øst-Timor og til OSSEs sendelag i Albania, Armenia, Bosnia-Hercegovina, Georgia, Kroatia, Kasakhstan, Latvia, Makedonia, Slovakia, Tadsjikistan, Ukraina, og det tidligere Jugoslavia, samt til Haag-tribunalet for det tidligere Jugoslavia.

MR-Fondet

Den norske menneskerettighetsfondet yter støtte til lokale, regionale og/eller nasjonale frivillige organisasjoners prosjekter i land utenfor Europa og Nord-Amerika som ikke kommer inn under andre norske statlige eller private bistandsordninger. Støtten går i hovedsak til opplysning- og undervisningstiltak på menneskerettighetsområdet og er ment å være et supplement til medlemsorganisasjonenes eget bistandsarbeid. Menneskerettighetsfondet bevilget i 1999 4,8 mill. kroner i støtte til organisasjoner rundt om i verden. Utenriksdepartementet bidro i 1999, som tidligere år, med to tredeler av fondets ordinære midler. Dessuten fikk fondet 500.000 kroner i ekstraordinær støtte fra departementet. Medlemsorganisasjonene er for tiden: Institutt for menneskerettigheter, Kirkens Nødhjelp, Landsorganisasjonen i Norge, Mellomkirkelig råd for Den norske kirke, Norges Røde Kors, Norsk Folkehjelp og Redd Barna.

Stiftelsen Menneskerettighetshuset

Stiftelsen Menneskerettighetshuset har som formål å bidra til å øke respekten for menneskerettighetene i Norge og internasjonalt. Det viktigste virkemidlet er å samle sterke og anerkjente lokale menneskerettighetsorganisasjoner under samme tak for å etablere en ny og permanent institusjon, som

igjen vil kunne styrke det sivile samfunn og være et ankerfeste for menneskerettighetsarbeidet i landet.

Det finnes i dag menneskerettighetshus i Bergen, Moskva, Oslo, Sarajevo og Warszawa, i tillegg til et menneskerettighetssenter i Tirana. Det arbeides med mulige planer om opprettelse av menneskerettighetshus i Albania, Kenya og Tyrkia. Ved etablering av nye menneskerettighetshus vil Stiftelsen Menneskerettighetshuset være initiativtaker, fødselshjelper og rådgiver i oppstartingsfasen. Stiftelsen utvikler også et nettverk mellom menneskerettighetshusene, særlig for å fremme informasjonsutveksling og kompetansebygging.

Stiftelsen mottar økonomiske bidrag fra Utenriksdepartementet og fra norske privatpersoner for etablering av nye MR-hus internasjonalt.

Støtte til frivillige organisasjoner

Frivillige organisasjoner som jobber med menneskerettigheter er viktige samarbeidspartnere for myndighetene. Styrking av det sivile samfunn er viktig for å avdekke brudd på menneskerettighetene, spre informasjon og påvirke myndighetene. Selvstendige og aktive frivillige organisasjoner vil bidra til økt respekt for menneskerettighetene, både i Norge og i andre land. Norske menneskerettighetsorganisasjoner gir innspill til myndighetene og bidrar til utformingen av norsk politikk.

Mange norske organisasjoner har samarbeidspartnere eller søsterorganisasjoner i land der menneskerettighetene krenkes. Myndighetene gir i størst mulig grad støtte til utenlandske organisasjoner gjennom de norske organisasjonene, for å oppmuntre til samarbeid og styrke overføringen av kunnskap og erfaring. Det gis støtte til lokale organisasjoner også gjennom den norske ambassaden på stedet. Norge gir også støtte til internasjonale organisasjoner som arbeider i visse land og regioner, eller med spesifikke temaer, som barns rettigheter, ytringsfrihet m.m. Blant de mange organisasjonene som fikk støtte til menneskerettighetsarbeid i 1999 var Den norske Helsingforskomiteen, Norsk Forum for Ytringsfrihet, Den norske advokatforening, Den norske lægeforening, Norsk Lærerlag, LO, Oslo-koalisjonen for religionsfrihet, Article 19, International Work Group for Indigenous Affairs, Minority Rights Group, Association for the Prevention of Torture, Anti-Slavery International, Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, Defence for Children International, International Federation of Women Lawyers, Palestinian Centre for Human Rights, Samarbeidsutvalget for Burma, Tibetan Centre of Human Rights and Democracy, Release Political Prisoners Group (Kenya).

MR-DIALOGER

Alt norsk engasjement for menneskerettighetene i andre land har som mål å oppnå økt respekt for internasjonalt anerkjente menneskerettighetsnormer. Menneskerettighetsdialogen er ett av flere virkemidler Norge benytter for å nå dette målet. Menneskerettighetsdialogene tar utgangspunkt i et langsiktig perspektiv. Umiddelbare resultater av dialogene forventes ikke. Dialogen har sin styrke i at det bygges opp nettverk mellom dialogens aktører; politikere, akademikere, frivillige organisasjoner og embetsverk. I disse nett-

verkene utveksles det informasjon, bekymring og kritikk innenfor rammen av gjensidig tillit som muliggjør påvirkning og positive endringer over tid.

Norge fører for tiden menneskerettighetsdialoger med tre land:

Kina

Norge har de siste årene arbeidet aktivt med å engasjere kinesiske myndigheter i en strukturert faglig og politisk dialog om menneskerettigheter. En del av denne dialogen er en pågående Rundebordskonferanse om rettsstaten og menneskerettighetene, hvis tredje runde fant sted i Oslo i juni 1999. Den norske delegasjonen ble ledet av daværende utenriksminister Vollebæk og inkluderte også Riksadvokaten og representanter for Høyesterett, Advokatforeningen, LO, NHO og Universitetet i Oslo. Under rundebordskonferansen var rettsstatsprinsipper, religions- og ytringsfrihet, samt arbeidstakerrettigheter hovedtemaene. Det ble ført en åpen og fruktbar diskusjon om menneskerettighetssituasjonen i Kina.

Det ble også holdt bilaterale møter mellom utenriksminister Vollebæk og den daværende kinesiske assisterende utenriksminister, nå forfremmet til viseutenriksminister, Wang Guangya, i forbindelse med rundebordskonferansen. Her ble enkeltsaker tatt opp og mulige samarbeidsprosjekter på MR-området drøftet.

Kinas utenriksminister Tang Jiaxuan var i mars 1999 på offisielt besøk i Norge. Han hadde samtaler med bl.a. daværende statsminister Bondevik og utenriksminister Vollebæk. En rekke bilaterale saker, herunder MR-spørsmål generelt og enkeltsaker spesielt, var framme i samtalene.

Sammen med Kina og Canada var Norge vertsskap for et MR-symposium i Qingdao, Kina i juli 1999. Her ble sentrale MR-problemstillinger drøftet med inviterte observatører fra de fleste asiatiske land.

Menneskerettighetsdialogen er konkretisert i flere samarbeidsprosjekter.

- Institutt for Menneskerettigheter samarbeider med kinesiske universitetsmiljø om utvikling av pensum og kurs for undervisning om menneskerettigheter og et forskningsprosjekt om rettsstatsprinsipper, og instituttet har også arrangert flere seminar om aktuelle menneskerettighetstema for kinesiske byråkrater og akademikere.
- Det er blitt gitt stipendier til studenter i Kunming i Yunnanprovinsen for å fremme minoriteters rett til høyere utdanning, og kinesiske studenter er blitt invitert til å delta på Sommerskolen ved Universitetet i Oslo.
- Fra norsk side er det foreslått et prosjekt for opplæring av medisinerer i politiet, fengsels- og rettsvesenet, i samarbeid med Den norske lægeforening. Det er gitt norsk støtte til et kinesisk prosjekt for å fremme sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter i Yunnanprovinsen.

MR-dialogen avskjærer eller erstatter ikke Norges muligheter til å ta opp MR-situasjonen i Kina i multilaterale fora. Norges innlegg om menneskerettigheter i FNs menneskerettighetskommisjon våren 1999 inneholdt en klar kritikk av flere forhold ved menneskerettighetssituasjonen i Kina.

Menneskerettighetssituasjonen i Tibet har vært et sentralt tema under de fleste politiske samtaler mellom representanter for norske og kinesiske

myndigheter de senere år. Menneskerettighetsdialogen med Kina har også gitt Norge anledning til å ta opp spørsmål om Tibet på høyt nivå. Situasjonen i Tibet ble tatt opp av utenriksminister Vollebæk under samtalen med Kinas utenriksminister Tang Jiaxuans under dennes offisielle besøk i Norge i mars 1999 og i tilknytning til rundebordskonferansen i Oslo noen måneder senere. Norske myndigheter har i flere år oppfordret myndighetene i Beijing til å starte en dialog med Dalai Lama. Norge har videre understreket betydningen av religionsfrihet, bevaring av kulturelle tradisjoner og av retten til undervisning på eget språk i Tibet. Enkeltsaker blir jevnlig tatt opp.

Norge har siden 1993 gitt betydelig og økende bistand til Tibet. I tillegg til mer konvensjonelle prosjekter i regi av blant annet Leger Uten Grenser og Røde Kors, inngikk Norge i 1994 en femårig avtale om et omfattende samarbeid mellom Tibet Universitet og tre norske universiteter. Under dette «Nettverk for Universitetssamarbeid Tibet-Norge» foregår en rekke prosjekter med hovedvekt på å styrke den tibetanske kultur. Denne avtalen som ble fornyet for en ny femårsperiode høsten 1999, har også gjort det mulig å bringe et relativt stort antall tibetanere til Norge for utdanning og deltakelse i forskningsprosjekter. Det kanaliseres også norsk bistand til tibetanske flyktninger i India.

Tyrkia

Det norske menneskerettighetsengasjement overfor Tyrkia inngår både i en bilateral dialog med tyrkiske myndigheter, og støtte til samarbeid mellom frivillige organisasjoner.

En MR-dialog på embetsnivå ble etablert etter statssekretær Bjerkes besøk i Tyrkia i april 1997. Dialogen ble trukket opp på politisk nivå gjennom utviklingsministerens samtaler i Oslo med visestatsminister Bülent Ecevit høsten 1997 og ved senere samtaler mellom norske og tyrkiske regjeringsmedlemmer. Lederen for MR-kommisjonen i den tyrkiske nasjonalforsamling, Sema Piskinsüt, hadde samtaler i Oslo i februar 1999. MR-dialogen er å anse som en del av en bredere politiske dialog med Tyrkia og var derfor et sentralt tema under utenriksminister Vollebæks offisielle besøk til Tyrkia i august 1999.

Fra tyrkisk side har den sittende regjering stilt seg positiv til en dialog. Deres forslag til innhold i slike samtaler har imidlertid vært preget av andre prioriteringer enn menneskerettigheter (som antiterrorisme, lov og orden, m.v.). Fra tyrkisk side ønsker man ikke å trekke kontakt mellom NGO'er inn i det mellomstatlige samarbeidet.

Fra norsk side anser vi den stadig hyppigere kontakt mellom norske og tyrkiske frivillige organisasjoner som en nødvendig og verdifull del av dialogen. Av tyrkiske organisasjoner kan nevnes Human Rights Foundation, Human Rights Association og TOSAM, (med norske partnere som Norsk Forum for Ytringsfrihet, Helsingforskomiteen, Advokatforeningen og PRIO). Høsten 1999 ble det avholdt seminar om behandling av torturofre i Diyarbakir i regi av den tyrkiske legeforening i samarbeid med Den norske Lægeforening. Norsk Lærerlag har hatt samarbeidsprosjekter med den tyrkiske lærerorganisasjon for å høyne bevisstheten om MR blant tyrkiske lærere. Det arbeides også med etablering av et MR-hus i Ankara, og NHO er i ferd med å knytte tettere kontakter med den tyrkiske hovedorganisasjon TÜSIAD bl.a. med sikte på samarbeid om bedrifters sosiale ansvar og næringslivsetikk.

Likestillingsspørsmål har i økende grad kommet på dagsorden som en del av dialogen, og det norske Likestillingsombudet var i desember 1999 i Tyrkia etter invitasjon fra den tyrkiske minister for familie- og likestillingsspørsmål. Programmet omfattet samtaler og kontakter med tyrkiske myndigheter, NGO'er og det akademiske miljø. Fra norsk side gis det dertil prosjektstøtte til flere tyrkiske kvinne- og likestillingsorganisasjoner. Norske løsninger og erfaringer framstår som nyttige bidrag både for myndigheter og andre aktører som i økende grad engasjerer seg på feltet.

MR-dialogen omfatter tema som ytringsfrihet, rettssikkerhet, tortur og forsvinninger, og MR-forsvareres situasjon. Under samtalene med tyrkiske myndigheter har en særlig pekt på behovet for implementering av såvel vedtatte som planlagte reformer. Kurderes situasjon og rettssikkerhet har fra norsk side vært en hovedproblemstilling, og en har lagt vekt på at kurderes kulturelle rettigheter som minoritet må respekteres slik at den kurdiske befolkning fritt kan ta vare på sin egen identitet, eksempelvis gjennom opplæring og bruk av egne språk. Fra tyrkisk side anses kurdernes situasjon ikke å være et MR-spørsmål, ettersom en ikke anerkjenner kurdere som minoritet.

Cuba

Tross visse tegn til oppmykning bl.a. med pavens besøk i 1998, er det fremdeles slik at Cuba har kommet mye lenger i å gjennomføre de sosiale, økonomiske og kulturelle rettighetene enn å respektere de politiske og sivile. Fortsatt gir ideologisk ensretting seg utslag i menneskerettighetsbrudd overfor opposisjonelle.

Fra kubansk side blir alle problemene på Cuba, fra de økonomiske vanskelighetene til den begrensede ytringsfriheten og brudd på menneskerettighetene, forsøkt forklart ut fra USAs boikott av Cuba. En fjerning av den amerikanske boikotten ville uten tvil føre til store endringer internt på Cuba, både økonomisk og politisk.

Norge stemte under FNs 54. generalforsamling høsten 1999 for resolusjonen om opphevelse av USAs embargo mot Cuba. I stemmeforklaringen som ble gitt i denne forbindelse, vises det til at en ikke anser ensidige handelstiltak som det rette instrument for å løse menneskerettighetsproblemer. Norge stemte i mars 1999 også for en resolusjon i Menneskerettighetskommisjonen med kritikk av menneskerettighetssituasjonen på Cuba.

Norge har lykket i å komme i gang med en konstruktiv dialog med Cuba om menneskerettigheter. I løpet av 1999 fant to seminarer sted med fokus på rettssystem, demokrati og MR. Den norsk-kubanske dialogen vurderes som fruktbar og åpen, men der det også er rom for kritikk. De involverte partene, både i Cuba og Norge, mener at de avholdte seminarene er et godt utgangspunkt for videre dialog og samarbeid, og nye seminarer er under planlegging. Ingen andre enn Norge har så langt lykket i å utvikle en dialog med kubanerne omkring disse politisk ømfintlige tema.

Menneskerettighetsdialogen med Cuba har et langsiktig perspektiv. Dialogen bygger opp nettverk mellom aktører på forskjellige nivåer, mellom politikere, akademikere, frivillige organisasjoner og – ikke minst – mellom embetsmenn i forskjellige deler av rettsapparatet. I disse nettverkene utveksles informasjon og kritikk innenfor en ramme av gjensidig tillit og kontakten kan gi positive endringer over tid.

Nye dialoger

Indonesia

Med det historiske valget på ny nasjonalforsamling i juni 1999 er Indonesia i ferd med å etablere seg som verdens tredje største demokrati. Regjeringen står overfor store utfordringer på svært mange områder, også på områdene demokrati og menneskerettigheter. MR-spørsmål står sentralt i den nye regjeringens arbeid med å opprette et demokratisk styresett i hele landet, og en egen menneskerettighetsminister er utnevnt for å stå i spissen for dette arbeidet.

Landet preges av omfattende sosial uro, som følge av både fattigdom, etniske spenninger og religiøse forhold. Løsrivelsen av Øst-Timor har gitt krav om uavhengighet i andre provinser vind i seilene, spesielt i Aceh lengst nord på Sumatra. Opprettelsen av nasjonale undersøkelseskommisjoner høsten 1999 for å granske påståtte MR-overgrep fra indonesiske myndigheters side på Øst-Timor og i Aceh har ført til krav om at de ansvarlige må stilles for retten. Utfallet av disse kommisjonenes arbeid vil gi en pekepinn på hvor langt demokratiseringsprosessen i Indonesia er kommet. Norge har ved flere anledninger gitt uttrykk for at de indonesiske myndigheter selv bør få anledning til å forfølge og avklare disse spørsmålene før en eventuell internasjonal innsats på dette området vurderes.

Norge bidro med omfattende midler til FN og frivillige organisasjoner i forbindelse med avviklingen av valget i Indonesia sommeren 1999, og dessuten til FN-aksjonen UNTAET på Øst-Timor. Av en total norsk bistand til Indonesia i 1999 på 72 mill. kroner ble hele 52 mill. benyttet på Øst-Timor.

Både Indonesia og Norge ønsker et nærmere samarbeid om MR-spørsmål. I regjeringens handlingsplan for menneskerettigheter ble Indonesia identifisert som et av de landene det er aktuelt for Norge å innlede en MR-dialog med. Fra norsk side er det gitt et positivt svar på en henvendelse fra indonesiske myndigheter høsten 1999 om å innlede en MR-dialog mellom Indonesia og Norge.

I forberedelsene til en slik dialog har Norge gitt uttrykk for at den må bygges på gjensidig respekt og likhet og ha som formål at Indonesia får støtte til å utvikle et demokratisk styresett og en fungerende rettsstat. Temaene for dialogen vil bli videreutviklet i nær kontakt mellom våre to lands myndigheter, og forventes å bli konkretisert i løpet av våren 2000.

Vietnam

Menneskerettighetssituasjonen i Vietnam bærer bekymringsfullt preg av partiets og myndighetenes ønske om å sikre stabilitet og de sentrale myndigheters kontroll. Norge har drøftet å utvikle en menneskerettighetsdialog med Vietnam. I 1999 har kontakten om denne dialogen fortsatt, bl.a. i forbindelse med den vietnamesiske statsministers besøk i Norge i september 1999.

Norge har spesielt fulgt med på situasjonen for politiske fanger og religiøst forfulgte i Vietnam. MR-spørsmål blir tatt opp i de årlige bistandskonsultasjoner Norge har med Vietnam, så også i 1999.

Effektivisering av MR-dialoger

I St.meld. 21 (1999-2000) legges det opp til en effektivisering og styrking av menneskerettighetsdialogene. Et systematisk arbeid for dette er foreløpig ikke igangsatt. Utenriksdepartementet har innledet samtaler med Institutt

for Menneskerettigheter med sikte på å kartlegge mulighetene for slikt effektiviseringsarbeid. I det foregående år har Utenriksdepartementet lagt vekt på å engasjere bredere kretser også inn i de mer formelle ledd i dialogene. Frivillige menneskerettighetsorganisasjoner er nå involvert i samtlige dialoger.

MENNESKERETTIGHETER OG UTVIKLING

Fremme av menneskerettigheter og utviklingssamarbeid har tradisjonelt blitt sett på som to adskilte innsatsområder. Det internasjonale samfunn ser i dag klarere sammenhenger og utfordringene krever et nært samspill. Sivile og politiske rettigheter kan frigjøre krefter i samfunnet som igjen bidrar til utvikling. Fremme av økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter gjør befolkningen bedre i stand til å delta i produktivt arbeid, noe som også vil ha en positiv utviklingseffekt. Utviklingssamarbeidet dreier seg med andre ord i stor grad om bistand til å realisere de rettigheter som er nedfelt i de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene.

Erklæringen om retten til utvikling, som ble vedtatt i FN's hovedforsamling i 1986, legger også viktige føringer for hvordan statene skal fremme menneskerettighetene. I erklæringen slås det fast at ethvert menneske og ethvert folk har krav på å delta i, bidra til og nyte godt av økonomisk, sosial, kulturell og politisk utvikling som gjør det mulig å realisere fundamental frihet og alle de etablerte menneskerettigheter. Arbeidet med å gjennomføre erklæringen hjelper oss til å operasjonalisere menneskerettighetsdimensjonen i utviklingsprosesser; til å etablere et troverdig samarbeid med de utviklingsland som er rede til å ta menneskerettighetene på alvor; og til å sette utviklings-spørsmål på den internasjonale dagsorden.

Retningslinjer

I de retningslinjer som ble utarbeidet i 1999, og presentert i Handlingsplanen for menneskerettigheter, legges det vekt på betydningen av å benytte positive virkemidler i arbeidet med å fremme menneskerettigheter gjennom utviklingssamarbeidet. I dette ligger at de land og organisasjoner som viser vilje til å utarbeide planer og setter seg konkrete mål på menneskerettighetsområdet, vil bli gitt prioritet.

Det er store forskjeller når det gjelder den enkeltes muligheter til å få sine menneskerettigheter realisert. De svakeste er dårligst stilt. I retningslinjene er derfor tiltak for kvinners, barns og funksjonshemmedes rettigheter blitt tillagt særlig vekt. Det er videre blitt lagt vekt på at innsatsen på menneskerettighetsområdet skal være fattigdomsorientert.

Utviklingssamarbeidet skal bidra til å styrke samarbeidslandenes evne til å overholde sine internasjonale menneskerettighetsforpliktelser. I en slik sammenheng understreker retningslinjene betydningen av langsiktig institusjonsutvikling.

Rettighetsbasert utvikling og kanaler for styrking av menneskerettighetsdimensjonen i utviklingssamarbeidet

Med utgangspunkt i retningslinjene fra 1999, skal utviklingssamarbeidet i større grad rettighetsbaseres. Rettighetsbasert utvikling innebærer en hel-

helhetlig økonomisk, sosial, politisk og kulturell tilnærming som skal bidra til rettighetsoppfyllelse for fattige mennesker, og er i så måte i tråd med fattigdomsorienteringen av norsk utviklingssamarbeid. Oppfølging av internasjonale konferanser og rapportering tilknyttet internasjonale konvensjoner skal benyttes aktivt i samarbeidet for å skape en felles referanseramme for fremme av menneskerettigheter. Slik blir menneskerettighetsaspektet en tverrgående dimensjon i utviklingssamarbeidet, og alle relevante tiltak skal vurderes ut fra et menneskerettighetshensyn. Det legges også opp til en mer systematisk støtte til menneskerettighetsrelaterte prosjekter.

Gjennom utviklingssamarbeidet vil man på en mer systematisk måte enn tidligere forholde seg til dialog med landene om de menneskerettighetsrelaterte internasjonale konvensjoner landene har sluttet seg til, og bidra til at de rapporterer og klargjør sin egen situasjon. På dette området bidrar Norge til å styrke kompetansen om det internasjonale menneskerettighetsarbeidet, og til en bevisstgjøring om hvorledes internasjonale menneskerettighetsinstrumenter kan anvendes i eget land. Et kjernepunkt er bistand til oppbygging av kompetanse og kapasitet til å håndtere nasjonale utfordringer på menneskerettighetsområdet og til å oppfylle sine internasjonale forpliktelser.

En sterkere rettighetsbasering av utviklingssamarbeidet er også et sentralt element i det arbeidet man på norsk side gjør gjennom de multilaterale utviklings- og finansieringsinstitusjonene. FN-systemet spiller en nøkkelrolle i å fremme menneskerettigheter, ikke alene i kraft av FNs normsettende funksjon, men også som hovedaktør i utviklingssamarbeidet.

For å styrke FNs arbeid med rammene for en bærekraftig utvikling for alle, ble det i 1999 besluttet å støtte det nye programmet HURIST (Human Rights Strengthening). Gjennom HURIST, som er et samarbeid mellom FNs utviklingsprogram (UNDP) og FNs høykommissær for menneskerettigheter, vil man fra norsk side styrke UNDPs evne til å inkorporere menneskerettighetsdimensjonen i sitt arbeid og bl.a. prøve ut nye metoder for å bygge nasjonal kapasitet på området.

Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene legger i økende grad vekt på sammenhengen mellom menneskerettigheter og økonomisk og sosial utvikling. I 1999 har Norge, i samarbeid med de øvrige nordiske landene, vært en pådriver for å utvide bankenes mandat til å omfatte en mer helhetlig tilnærming til utviklingsspørsmål. Norge har påvirket arbeidet i utviklingsbankene gjennom aktiv deltakelse i bankenes styrer, gjennom møter med bankenes ledelse og stab og ved samfinansiering av prosjekter. Norge øver dessuten innflytelse gjennom periodevisse forhandlinger om økninger i de respektive institusjoners grunnkapital. Utviklingsbankenes arbeid er rettet mot fattigdomsbekjempelse, gjennom utdanning, helseprosjekter og andre tiltak. Dette er blitt særlig aktualisert i kjølvannet av Asia-krisen, der de sosiale virkninger av krisen nå har fått en sterkere oppmerksomhet.

I rapporten «Assessing Aid» (utgitt i 1998) konkluderer Verdensbanken med at bankens arbeid er sentralt for å skape gode rammevilkår for menneskerettighetene. Bankens nye satsing på menneskerettighetene åpnet i 1999 mange muligheter for norske innspill. Både gjennom samfinansiering og ved å bringe inn norsk ekspertise har Norge i 1999 bidratt til Verdensbankens arbeid på dette området.

Den interamerikanske utviklingsbanken er særlig aktiv på områder som direkte eller indirekte knytter seg til menneskerettighetsspørsmål. Fra norsk side har man bl.a. støttet bankens engasjement i fredsprosesser, modernisering av rettssystemer, antikorrupsjonstiltak, voldsforebyggende tiltak og samarbeid mellom myndigheter og det sivile samfunn. Finanskrisen i Asia har ført til at Asia-banken er kommet i tettere politisk dialog med myndighetene i regionen, der også menneskerettighetsspørsmål er blitt satt på dagsordenen. I de forhandlinger om kapitaløkninger som ble innledet i 1999, har Norge bidratt til å gjøre menneskerettighetsrelaterte spørsmål til et sentralt tema, herunder bekjempelse av barnearbeid. Asia-banken startet i 1999 arbeidet både med en ny langtidsstrategi og en fattigdomsstrategi. I dette arbeidet deltar Norge aktivt. Den afrikanske utviklingsbanken startet i 1999 arbeidet med å operasjonalisere Visjonsdokumentet om bankens framtidige virksomhetsområde. Afrikabankens policydokument om fremme av godt styresett – der respekten for menneskerettighetene er en viktig dimensjon – ble godkjent av bankens styre i 1999.

Enkelte satsingsområder og eksempler på tiltak

I Handlingsplanen for menneskerettigheter er det skissert i alt 9 områder som skal tillegges særlig vekt. Dette reflekterer delvis områder som allerede i noe tid har vært gjenstand for særlig oppmerksomhet i norsk utviklingspolitikk.

1) Godt styresett og styrking av rettsstaten

Godt styresett er et helt sentrale element i et ethvert demokrati. Ofte skorter det på kompetanse og infrastruktur. I utviklingssamarbeidet er det gjennom 1999 blitt lagt økt vekt på å bidra til styrkingen av en effektiv og rettferdig forvaltningspraksis.

Bekjempelse av korrupsjon ble i 1999 gjort til et helt sentralt anliggende for norsk utviklingssamarbeid, både bilateralt og multilateralt. Korrupsjon hindrer utvikling. I land hvor forvaltningen er effektiv, åpen og rettferdig, vil også internasjonal bistand gi de beste resultater i bestrebelsene på fattigdomsbekjempelse, styrket kvalitet på de sosiale tjenestene og rettferdig fordeling av goder. Korrupsjon er i stor grad et utslag av en dårlig fungerende offentlig sektor. Institusjonsbygging og reformer i offentlig forvaltning står derfor sentralt i arbeidet. NORAD startet i 1999 arbeidet med en egen handlingsplan for korrupsjonsbekjempelse og Norge samarbeidet nært med andre giverland og internasjonale organisasjoner, med sikte på å utarbeide en felles plattform for korrupsjonsbekjempelse. I Afrikabanken har godt styresett fått en sentral plass, basert på respekt for menneskerettigheter, bekjempelse av korrupsjon og styrking av folkelig deltakelse. På dette feltet har Afrikabanken en særlig rolle i forhold til andre internasjonale finansinstitusjoner. Norge har i 1999 bidratt til utarbeidelse av Afrikabankens policydokument om godt styresett.

2) Utdanning og forskning

Fra norsk side er det gjennom 1999 blitt støttet aktivt opp om realisering av Verdenserklæringen om retten til utdanning. FNs spesialrapportør for retten til utdanning avga i 1999 sin første rapport og identifiserte der viktige tema for operasjonalisering av erklæringen. I 1999 ble det på norsk side arbeidet videre med forberedelsene til tiårsgjennomgangen for erklæringen, som vil finne sted i 2000. Her vil det bli besluttet et handlingsprogram for grunn-

utdanning de neste 10 til 15 år. Under FNs generalforsamling i 1999 ble det vedtatt en resolusjon om utdanning for alle. Norge var medforslagsstiller.

Kunnskap om rettighetsspørsmål vil bedre evnen til å beskytte, respektere og fremme rettigheter. Kompetanse er en forutsetning for effektivt menneskerettighetsvern på nasjonalt nivå. Gjennom programmet for forskningssamarbeid mellom universiteter i Norge og forskningsinstitusjoner i sør (NUFU-programmet) har man også i 1999 søkt å styrke utviklingslandenes forskningskompetanse. Deltakelse i denne type forskningssamarbeid gir forskere i sør anledning til å knytte internasjonale kontakter og å utvikle kritisk og samfunnsrelatert forskning.

Lokal kompetansebygging er tema for et samarbeid med Det interamerikanske menneskerettighetsinstituttet i Costa Rica (IIDH). Her har Norge gjennom 1999 støttet et regionalt program som søker å styrke statlige organer og frivillige organisasjoners kapasitet innen menneskerettighetsopplæring og utdanning. Prosjektet er et regionalt tiltak. Den norske støtten til IIDH er et ledd i en helhetlig satsing for å fremme menneskerettigheter i en region der mange land har vært preget av væpnede konflikter. Pakistan og Norge har i 1999 inngått et større programsamarbeid om menneskerettighetsopplæring som bl.a. omfatter en mediekampanje rundt rettighetsspørsmål og tiltak for å innføre menneskerettigheter som fag i skolens mønsterplan.

3) Ytringsfrihet og differensierte medier

I samarbeid med NORAD har NORDEM i 1999 utarbeidet en ressursbase over medieeksperter. I rapporten fra prosjektet åpnes det for en videre satsning fra norsk side på å utvikle differensierte medier. Spørsmål som omfatter medielovgivning og -etikk; medieuavhengighet; journalistisk kvalitet (utdanning); radiojournalistikk og allmennkringkasting; fagorganisering; distribusjon; og medienes inntjeningsgrunnlag er mulige tiltaksområder. Den største satsningen på medieområdet innenfor det bilaterale utviklingssamarbeidet har i 1999 vært i Zambia. Det ble i fjor foretatt en gjennomgang av programmet, som i det alt vesentlige vurderte samarbeidet som positivt. Programmet omfatter de fire institusjonene Evelyn Hone College, Zambia Institute of Mass Communication, The Media Trust Fund, samt Zambia Independent Media Association. Støtten bidrar til å styrke Zambias egen kapasitet til å utdanne journalister og teknikere og til å utvikle mediebedrifter på en økonomisk bærekraftig måte. Det samarbeides også nært med internasjonale organisasjoner. I Mosambik støtter Norge UNDPs program om uavhengige medier, som blant annet omfatter journalistutdanning og opprettelse av nærradiostasjoner. Norge ga også i 1999 betydelig støtte til Worldview Internationals arbeid.

4) Kvinners rettigheter

Arbeidet med å fremme kvinners rettigheter gjennom utviklingssamarbeidet tar blant annet utgangspunkt i handlingsplanen fra FNs kvinnekonferanse i Beijing i 1995. I forbindelse med forberedelsene til spesialsesjonen for femårsgjennomgangen i 2000, la Norge vekt på betydningen av å holde på den solide plattformen som handlingsplanen representerer, og understreket betydningen av å beholde søkelyset på rettighetsperspektivet. I det bilaterale utviklingssamarbeidet har Norge i en årrekke arbeidet med å fremme kvinners rettigheter. Norge gikk i 1999 inn med støtte til organisasjonen Muleide i Mosambik. Muleide bidrar blant annet til styrking av kvinners muligheter til å drive lobbyvirksomhet i forbindelse med revisjon av landets

familielovgivning. I Etiopia støttes et prosjekt vedrørende kvinners juridiske rettigheter. I samarbeid med Avdeling for kvinnerett ved Universitetet i Oslo ble det i 1999 tatt skritt for å bidra til opprettelse av en avdeling for kvinnerett ved Universitetet i Peshawar i Pakistan. Avdeling for kvinnerett har i en årrekke også samarbeidet nært om menneskerettighetsrelaterte spørsmål med Universitetet i Harare. Samarbeidet ble videreutviklet i 1999. I andre land er det i 1999 blant annet gitt støtte til opprettelse av krisesentre, opplæring rettet mot å øke kvinnelig deltakelse i samfunnslivet, rettspolitisk arbeid og rettshjelp.

5) Barns rettigheter

Arbeidet med barn i norsk utviklingssamarbeid bygger på FNs konvensjon om barns rettigheter av 1989, handlingsplanen fra Barnetoppmøtet i 1990 og Barnestrategien for norsk bistand av 1992. Barnestrategien ble evaluert i 1998 og det ble i 1999 nedsatt en arbeidsgruppe for å gjennomgå strategien. Denne gruppen skal fram mot oppfølgingskonferansen av Barnetoppmøtet, som finner sted i 2001, utarbeide et retningsgivende dokument om norsk bistand til barn, som grunnlag for den norske innsatsen på området i årene fremover. I arbeidet med barn i utviklingssamarbeidet er det betydelig behov for kompetanse. Utenriksdepartementet har i 1999 finansiert det norsk-baserte internasjonale forskernettverket Childwatch International. Childwatch fanger opp aktuelle forskningsbehov og utvikler relevante forskningsprosjekter, blant annet om barns rettigheter, miljø og helse, virkningen av politiske og økonomiske endringer og betydning av moderne informasjons- og kommunikasjonsteknologi for barn.

6) Urfolk

Innen FNs menneskerettighetskommisjon har Norge i 1999 deltatt aktivt i utarbeidelse av et forslag til erklæring om urfolks rettigheter. Under sin sesjon i 1999 nedsatte FNs menneskerettighetskommisjon en gruppe som skulle arbeide med opprettelsen av et permanent forum for urfolk innen FN. Etter en evaluering av Det norske urfolksprogrammet, ble det i 1999 utarbeidet en oppfølgingsplan for arbeidet med urfolk i utviklingssamarbeidet. Oppfølgingsplanen legger til grunn at Norge gjennom deltakelse i styrende organer i FNs utviklingsorganisasjoner og i utviklingsbankene skal bidra til god politikk og praksis i forhold som angår urfolk. I samarbeidet med prioriterte land for langsiktig utviklingssamarbeid skal urfolks situasjon vurderes tatt opp både som del av fattigdomsorienteringen og som ledd i arbeidet med bedring av menneskerettighetene. For å styrke bistandsadministrasjonens arbeid med urfolk, ble det i 1999 gjort forberedelser for tilbakeføring av Det norske urfolksprogrammet til NORAD. Det ble videre innledet en dialog med Universitetet i Tromsø og Sametinget for drøfting av spørsmål tilknyttet arbeidet med urfolk i utviklingssamarbeidet.

7) Funksjonshemmede

Funksjonshemmede i utviklingsland er ofte blant de fattigste. Funksjonshemmedes situasjon blir synliggjort i arbeidet med å fattigdomsorientere utviklingssamarbeidet. I den forbindelse legges det særlig vekt på at funksjonshemmede skal ha tilgang til helse, utdanning og arbeid, og få medbestemmelse i politiske prosesser. Høsten 1999 ble det utarbeidet en plan for arbeidet med funksjonshemmede i utviklingssamarbeidet. NORAD samarbeider nært med Atlas-alliansen for bedring av funksjonshemmedes kår i utviklingslandene. Et sentralt element er styrking av de funksjonshemmedes bevissthet om egne rettigheter og hjelp til selvhjelp.

8) Arbeid og arbeidslivsstandarder

I utviklingssamarbeidet ses retten til arbeid blant annet i nær sammenheng med satsningen på næringslivsutvikling. Strategi for næringsutvikling i sør ble ferdigstilt i 1999. Det legges her til grunn at norske bedrifter som engasjeres i utviklingssamarbeidet skal holde like høye rettighetsstandarder i utviklingslandene som i Norge. I strategien er det lagt vekt på betydningen av å bidra til bedring av de rettslige rammevilkårene for investeringer, noe som også vil være et bidrag til styrking av menneskerettighetene mer generelt. Hensynet til menneskerettigheter er også nedfelt i retningslinjene for arbeidet til Statens investeringsfond for næringsvirksomhet i utviklingsland (NORFUND).

Vedrørende rettigheter innen arbeidslivet spiller ILO en helt sentral rolle. Under ILOs arbeidskonferanse sommeren 1999 ble det foretatt en femårs-gjennomgang av organisasjonens faglige bistandsvirksomhet. En bedre integrering av dette arbeidet i organisasjonens øvrige virksomhet er en klar målsetting for ILO. En gjennomføringsplan for den faglige virksomheten, herunder detaljerte retningslinjer, ble vedtatt sent på året i 1999. Denne omleggingen vil bidra til at ILO kan spille en enda viktigere rolle i arbeidet med å fremme rettigheter i arbeidslivet gjennom bistanden. Omleggingen er blitt støttet fra norsk side. ILOs nye generaldirektør, som ble valgt i 1999, har tatt til orde for en styrking av ILOs arbeid med likestilling og kvinnerelaterte spørsmål. På norsk side vurderes dette som svært positivt. Norge har i en årrekke vært en av ILOs største frivillige bidragsytere og deltatt aktivt i organisasjonens politikkutforming. Et viktig område for samarbeid med ILO i 1999 har vært spørsmål rundt barnearbeid, hvor et sentralt stikkord er kapasitetsbygging for å redusere og forebygge barnearbeid. I 1999 deltok Norge i styringskomiteen for ILOs barnearbeidsprogram, som årlig mottar betydelige beløp fra Norge.

9) Retten til mat

Retten til mat og frihet fra sult er nedfelt i artikkel 11 i FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. I handlingsplanen fra toppmøtet om matvareresikkerhet i 1996 forplikter statene seg til å arbeide for å sikre befolkningen rett til mat og å halvere antallet underernærte i verden innen 2015. Norge har i 1999 arbeidet aktivt i internasjonale fora vedrørende retten til mat. Det er ikke minst blitt gitt viktige bidrag fra norsk fagekspertise innen menneskerettigheter og ernæring. Dette var også noe av bakgrunnen for dialogen mellom Institutt for menneskerettigheter og Institutt for ernæringsforskning ved Universitetet i Oslo og Utenriksdepartementet i 1999 om etablering av et forskningsrelatert toårig prosjekt om retten til mat som menneskerettighet. Fra norsk side har man i de senere år lagt betydelig vekt på støtte til næringsutvikling i sør, herunder primærnæringene. I 1999 startet arbeidet med å gjennomgå støtten til landbruksrelaterte tiltak i utviklingssamarbeidet. Bidragene til de internasjonale landbruksforskningsinstituttene (CGIAR-sentrene) ble i 1999 opprettholdt på et høyt nivå, etter at støtten var blitt økt med 50 prosent fra 1997 til 1998. Det ble også tatt skritt for å etablere en ordning med forskeropphold for norske forskere ved CGIAR-sentrene.

Kompetanse

For at Norge skal kunne spille en aktiv rolle for fremme av menneskerettigheter gjennom utviklingssamarbeidet er det behov for kompetanse. Gjen-

nom Norges forskningsråd finansieres et større forskningsprogram om globalisering og marginalisering, hvor menneskerettighetsrelatert forskning inngår som ett av flere tema. Det ble i 1999 utarbeidet planer for hvordan man på en mest mulig hensiktsmessig måte kan innarbeide et menneskerettighetsperspektiv i den forskning som finansieres under dette programmet. Dette gjelder ikke minst innenfor fattigdomsforskningen.

Støtten til årboka for menneskerettigheter og utvikling ble videreført i 1999 og det ble inngått avtale om finansiering av neste års «millenniumsutgave». Chr. Michelsens Institutt hadde i 1999 det redaksjonelle ansvaret for bokprosjektet. Det ble samme år innledet en dialog med fagmiljøene om hvorledes dette samarbeidet kan bidra til kompetansebygging i sør på menneskerettighetsområdet.

Menneskerettighetsundervisning har i en årrekke vært en integrert del av undervisningsopplegget ved Utenrikstjenestens kompetansesenter. I samarbeid med Institutt for menneskerettigheter startet man i 1999 arbeidet med å utvikle et bredere program for kompetansebygging innen menneskerettigheter og demokratisering. Undervisningsprogrammet vil inneholde sentrale elementer som rettighetsbasert utvikling, vurdering av bistandsprosjekters påvirkning på menneskerettighetssituasjonen i angjeldende land, samt menneskerettigheter og det multilaterale systemet

RETTIGHETSBASERT HUMANITÆR BISTAND

Arbeidet med å bedre FN-organisasjonenes koordinering av humanitær bistand er en kontinuerlig prosess. Den ble ikke avsluttet ved utløpet av kalenderåret 1999, men vil fortsette inn i år 2000 som et like aktuelt tema. Norge tar alltid opp spørsmålet om å bedre FN-organisasjonenes koordinering av den humanitære bistanden i relevante fora og i særorganisasjonenes styrende organer.

Like viktig som å bedre koordineringen av FN-organisasjonens humanitære bistand, er arbeidet med å sørge for en god koordinering av tiltakene til våre egne frivillige organisasjoner og det internasjonale Røde Kors-systemet. Dette gjøres bl.a. ved at Utenriksdepartementet i økende grad legger politiske føringer på de budsjettmidler som overføres organisasjonene. Disse inneholder krav om bedret koordinering og tettere samarbeid med den organisasjonen som av FN er utpekt til å ha det overordnede ansvar for den humanitære bistanden i det aktuelle området. Det ble også satt særlig fokus på utsatte grupper som kvinner, barn og funksjonshemmede ved tildelingen av budsjettmidler til ulike prosjekt.

NÆRINGSLIV OG MENNESKERETTIGHETER

Norsk næringsliv blir stadig mer internasjonalt orientert. Norske selskaper er i dag økonomisk engasjert i land der lovverk, tradisjoner og holdning til menneskerettigheter er helt ulike. Samtidig er forbrukere og kunder blitt mer oppmerksomme på hva slags forhold produktene er produsert under. Det er reist spørsmål om hvilke land selskapene bør engasjere seg i, hvordan næringslivet kan påvirke respekten for menneskerettighetene i landet og hva

slags arbeidsforhold de selv tilbyr sine ansatte. Menneskerettighetsforpliktelsene påhviler myndighetene, men selskaper som etablerer seg i landet har også et etisk ansvar. Omfanget av og innholdet i dette ansvaret er i dag under debatt internasjonalt. Regjeringen ønsker å oppmuntre til og bidra i denne debatten.

KOMPakt

Som en arena for bevisstgjøring og debatt om menneskerettigheter og næringsliv ble det sommeren 1998 etablert et eget forum, Det konsultative organ for menneskerettigheter og norsk økonomisk engasjement i utlandet, forkortet til KOMPakt. Her sitter NHO, Handelens og servicenæringens hovedorganisasjon (HSH), Eksportrådet, oljeselskapenes organisasjon INT-SOK, Norges Rederiforbund, LO, YS, Amnesty, Helsingforskomiteen, Norsk Forum for Ytringsfrihet, Mellomkirkelig Råd, Forum for utvikling og miljø, Redd Barna (som koordinator for de humanitære organisasjonene i 1999), Institutt for menneskerettigheter, Chr. Michelsens Institutt, Senter for utvikling og miljø, foruten UD, Nærings- og handelsdepartementet (NHD), Olje- og energidepartementet (OED) og NORAD.

KOMPakt har vist seg som et egnet forum for åpen meningsutveksling og videreføring av debatten om næringslivets etiske ansvar i Norge. Ordningen blir også sett på med interesse internasjonalt. Norge regnes i dag som en interessant deltaker og samarbeidspartner i den aktive internasjonale debatten på dette området. Representanter for KOMPakt blir invitert med i Utenriksdepartementets møter med representanter for andre lands myndigheter eller internasjonale organisasjoner når næringslivets rolle diskuteres. KOMPakt blir dermed også på denne måten en uformell kanal for informasjon og innflytelse for de miljøer som deltar.

KOMPakt arbeidet i 1999 i tre arbeidsgrupper i tillegg til plenumsmøter. Arbeidsgruppene tok for seg hhv de normative, næringslivsmessige og politiske aspektene. Gruppene ble koordinert av hhv. LO, NHO og Amnesty (på vegne av NGO-forum). Gruppene har levert hver sin rapport, som utgjorde innspill til arbeidet med Handlingsplanen for menneskerettigheter og vil danne grunnlag for det videre arbeid i KOMPakt. I plenum har det vært diskutert temaer som selskapenes rapportering på etisk ansvar, mulige systemer for uavhengig kontroll og verifikasjon, norske reders ansvar for arbeidsforholdene ved opphugging av skip i utviklingsland, forholdet til enkeltland, forvaltning av Petroleumsfondet, nye retningslinjer for GIEK når det gjelder miljø, muligheter for GIEK-retningslinjer når det gjelder arbeidsstandarder samt ILOs årlige arbeidskonferanse.

Det ble holdt et åpent seminar om positive virkemidler i menneskerettighetspolitikken, der man bl.a. så på bedriftenes rolle.

KOMPakt har begynt utgivelsen av en skriftserie, finansiert av Utenriksdepartementet. De tre arbeidsgrupperapportene samt et foredrag av tidligere statssekretær Leiv Lunde er hittil utgitt i serien.

Frivillige retningslinjer for multinasjonale selskaper i OECD

OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper¹ er anbefalinger fra regjeringene i OECD-landene når det gjelder hvordan selskaper som har etablert seg i utlandet bør opptre i forhold til lovgivning og forholdene for øvrig i de lan-

dene de har etablert seg. Retningslinjene inngår som en del av OECDs «Erklæring om internasjonale investeringer og flernasjonale selskaper» fra 1976.

Retningslinjene er delt inn i kapitler som dekker forskjellige områder av selskapenes aktiviteter. De forskjellige kapitlene er: generelle politiske retningslinjer, offentliggjøring av opplysninger, konkurranse, finansiering, beskatning, sysselsetting og forholdet mellom bedrift og ansatte, miljøvern, og vitenskap og teknologi.

Retningslinjene ble sist revidert i 1991 da det bl.a. ble tatt inn et nytt kapittel om miljø. I juni 1998 ble det bestemt å igangsette en ny revisjon av retningslinjene. Siktemålet for revisjonen er å vurdere erfaringer med anvendelsen av retningslinjene både nasjonalt og internasjonalt og effektiviteten i implementeringen av retningslinjene herunder rollen til de nasjonale kontaktutvalgene.

OECDs arbeidsgruppe for retningslinjene ble gjenopprettet med nytt mandat for å forestå revisjonen. Arbeidsgruppen har et aktivt samarbeid med de andre relevante komiteene i OECD. Nasjonalt er arbeidet koordinert av UD. Det har vært nært samarbeid med berørte departementer, arbeidslivets parter og NGO-miljøet ved Forum for utvikling og miljø.

De reviderte retningslinjene ble vedtatt på Ministerrådsmøte i juni 2000. Nye elementer som ble inkludert i retningslinjene er bl.a. :

- Spesifikk referanse til MR i kapitlet om generelle politiske retningslinjer.
- Oppdatert kapittel om sysselsetting som skal dekke de fire «core labour standards» som inngår i ILOs Erklæring fra 1998.

Arbeidsstandarder i ILO og WTO

ILOs arbeid på området

Den internasjonale arbeidsorganisasjonen, ILO, har ansvar for utviklingen av internasjonale regler på arbeidslivets område. Arbeidsstandarder står sentralt på ILOs dagsorden. Det vises i denne sammenheng til en rekke konvensjoner som ILO har vedtatt i årenes løp og flere av disse gjelder grunnleggende menneskerettigheter. Det er imidlertid en rekke land som ikke har ratifisert ILOs konvensjoner om arbeidsstandarder. Norge har i denne forbindelse understreket behovet for at ILO iverksetter tiltak for å frambringe nødvendig ratifisering og gjennomføring av konvensjonene.

Under ILOs Arbeidskonferanse i Genève i juni 1998 ble det vedtatt en erklæring om grunnleggende arbeidsstandarder. Med referanse til tidligere vedtatte ILO-konvensjoner om minstealder (forbud mot barnarbeid), forbud mot tvangsarbeid, organisasjonsfrihet, rett til kollektive forhandlinger samt ikke-diskriminering kom man fram til en omforent internasjonalt akseptert definisjon av grunnleggende arbeidsstandarder.

Erklæringen vektlegger at bedre arbeidsstandarder bør fremmes ved bruk av positive virkemidler og ikke ved bruk av sanksjoner og institusjonaliserte klageprosedyrer. ILO omtaler denne tilnærmingen som «promotional» for å understreke at sanksjoner ikke er et aktuelt virkemiddel i kampen om arbeidsstandarder.

1) Retningslinjer i norsk oversettelse finnes på UD's sider på internett

Det har blitt vedtatt konkrete oppfølgingsmekanismer i form av utarbeidelse av rapporter om hvert av temaene i erklæringen. Den første rapporten skal diskuteres av arbeidskonferansen sommeren 2000 og ta for seg arbeidstakers rett til organisasjonsfrihet og forhandlingsrett. Deretter vil rapportene ta for seg tvangsarbeid, som vil bli diskutert i 2001, barnarbeid i 2002 og diskriminering i arbeidslivet i 2003. I forbindelse med den pågående reformprosessen i ILO ble det i 1999 besluttet å opprette et bistandsprogram som skal arbeide med å fremme erklæringen.

Når det gjelder ILOs konvensjoner om arbeidsstandarter har imidlertid en rekke land aldri ratifisert disse konvensjonene, og det kan også ta sin tid før den nye konvensjonen om grunnleggende arbeidsstandarter blir ratifisert.

Arbeidsstandarter innenfor WTOs arbeidsområde

WTOs primære funksjon er å sikre at verdenshandelen ikke baserer seg på vilkårlighet, men på et felles sett av kjøreregler. Regelverket dekker en rekke områder, herunder hovedprinsipper for ikke-diskriminerende handel med varer og tjenester, beskyttelse av immaterielle rettigheter og tvisteløsning.

Men det multilaterale handelssystemet kan ikke ses isolert fra de bredere økonomiske og sosiale prosesser. Norge har derfor i de senere år søkt å innlede en dialog om arbeidsstandarter i WTO. Hensikten har vært å oppnå forståelse for at WTO-medlemmenes handelsregimer i større grad må baseres på en hensyntagen til slike grunnleggende rettigheter. Fra norsk side legges det vekt på å arbeide for at handelsregimer overalt i verden ikke bare skal ha som mål å fremme økt økonomisk velstand, men også i større grad ta hensyn til sosiale forhold. Norge er en pådriver internasjonalt i dette arbeidet.

Selv om arbeidsstandarter til nå i hovedsak har vært behandlet i ILO, har Norge siden før WTOs første ministerkonferanse i Singapore i desember 1996 arbeidet for å få spørsmålet satt også på WTOs dagsorden. I erklæringen fra Ministerkonferansen i Singapore ble det slått fast at WTOs medlemmer forplikter seg til å respektere grunnleggende arbeidsstandarter. Fra norsk side ble det foreslått å omtale grunnleggende arbeidsstandarter i slutterklæringen fra WTOs ministerkonferanse i Seattle i desember 1999 og ta inn en referanse til arbeidsstandarter i mandatet for den påtenkte nye forhandlingsrunden. Ministerkonferansen endte som kjent uten at man var kommet fram til enighet om et omforent mandat for en ny forhandlingsrunde i WTO. Det ble oppnådd framgang på flere viktige områder, men dette gjaldt imidlertid ikke spørsmål knyttet til hvordan WTO vil forholde seg til arbeidsstandarter i det framtidige arbeidsprogrammet.

Drøftelsene i Seattle avdekket at utviklingslandene fortsatt gir uttrykk for en samlet og klar motstand mot å inkludere arbeidsstandarter i WTOs arbeidsprogram. Utviklingslandene frykter at industrilandenenes initiativ om å knytte sammen handel og arbeidsstandarter vil begrense disse landenes markedsadgang og hemme deres sosiale og økonomiske utvikling. Fra utviklingslandenes side blir det videre framholdt at debatten om arbeidsstandarter utelukkende synes å være et forsøk på å innføre skjulte proteksjonistiske tiltak mot import av varer fra utviklingsland, samt at det i realiteten er et forsøk på å frata land med lavkostnadsproduksjon det komparative fortrinn som ligger i lave lønninger.

Mange land er i tillegg skeptiske til å føre arbeidsstandarter på WTOs agenda fordi WTO er et regelbasert system hvor handelssanksjoner funge-

rer som «ris bak speilet». Utviklingslandene frykter at WTO skal etablere sanksjonsmekanismer mot bl.a. barnearbeid, noe som vil ramme enkelte av disse landene særdeles hardt. Denne frykten er ytterligere blitt styrket etter at fagforeninger i enkelte industriland har tatt til orde for bruk av import-sanksjoner overfor land som ikke respekterer grunnleggende arbeidsstandarder.

SÆRSKILTE SATSINGSOMRÅDER

Barn

Norsk utviklingssamarbeid om barn bygger på FNs konvensjon om barns rettigheter (Barnekonvensjonen) av 1989, handlingsplanen fra Barnetoppmøtet i 1990 og Barnestrategi for norsk bistand av 1992. Handlingsplanen for Barnetoppmøtet skal gjennomgå i en spesialsesjon i FNs generalforsamling i 2001. Spesialsesjonen skal også se på prioriteringer for barn i det neste tiåret. Generalforsamlingen i 1999 vedtok at en forberedende komité skal etableres i denne sammenheng.

Barnestrategien ble evaluert i 1997-98, og det ble konkludert at den ikke er tilstrekkelig rettighetsfokusert. Som oppfølging av denne evalueringen er det etablert en arbeidsgruppe for å drøfte utformingen av et retningsgivende dokument om norsk bistand til barn. Arbeidsgruppen skal også brukes i det videre arbeidet med å forberede norsk deltakelse i oppfølgingskonferansen av Barnetoppmøtet.

FNs barnefond (UNICEF)

Norge er en av de største giverne til UNICEF. Organisasjonen har som mandat å fremme barns og kvinners rettigheter. Etter nordisk initiativ vedtok UNICEFs styre i 1998 at hele UNICEFs program skal bygges opp på grunnlag av et rettighetsperspektiv. Mesteparten av norsk støtte blir overført som generell støtte til UNICEFs virksomhet. Utenriksdepartementet gir også øremerket støtte til UNICEF, bl.a. til UNICEFs program for å styrke grunnutdanning for jenter i Afrika. Utdanning er en menneskerettighet, men det er også viktig for menneskets mulighet til å hevde sine øvrige rettigheter samtidig som det gir grunnlag for å bedre egne leveforhold. Utenriksdepartementet har støttet programmet med 150 mill. kroner i perioden 1996-1999. Programmet har vist god framgang og det er også mye som tyder på at programmet har påvirket andre og tilsvarende initiativ. FNs generalsekretær har for eksempel nylig bedt UNICEF om å lede et tiårs felles FN-initiativ for jenters utdanning. Norge støtter også UNICEFs bekjempelse av barnearbeid (se nedenfor) og UNICEFs informasjonsarbeid i Asia. Det overordnede mål med dette arbeidet er å fremme jenters status og utviklingsmuligheter gjennom holdningsskapende arbeid.

Barnearbeid - ILO

ILO opprettet i 1992 et eget program i kampen mot barnearbeid. Programmet har de senere år tiltrukket seg mange nye og store givere og er nå et av ILOs største bistandsprogram.

Under barnearbeidskonferansen i Oslo i 1997 ble det gitt tilsagn om 200 mill. kroner til tiltak for å bekjempe barnearbeid i de kommende tre årene. Dette bidraget er kanalisert gjennom multilaterale organisasjoner, først og fremst ILO, UNICEF og Verdensbanken, samt bilateralt gjennom NORAD bl.a. til frivillige organisasjoner.

I ILO forpliktet Norge seg i 1998 å bidra med 66 mill. kroner over 3-4 år til ILOs globale barnearbeidsprogram (IPEC). Norsk støtte tar sikte på kapasitetsbygging i arbeidsgiver-, arbeidstaker- og lærerorganisasjoner for å bekjempe barnearbeid, samt støtte til statistikkarbeidet i organisasjonen. Barnearbeidsprogrammet ble i 1999 omorganisert og ny ledelse ble ansatt etter at en revisjonsrapport hadde påpekt en rekke svakheter ved programmet. Etter omorganiseringen ser det ut til at programmet er inne i en positiv fase og de frivillige bidragene til arbeidet har vært økende. Den nye given i arbeidet har også sammenheng med at ILOs arbeidskonferanse sommeren 1999 vedtok en ny konvensjon om avskaffelse av de verste former for barnearbeid (se kap. om forhandlingsprosesser). Konvensjonen vil avskaffe de verste former for barnearbeid for alle barn under 18 år og slår fast at arbeidet krever umiddelbar og målrettet handling. Konvensjonen definerer «de verste former for barnearbeid» som slaveri eller slaverilignende arbeid, tvungent eller obligatorisk arbeid, herunder tvungen eller obligatorisk militær rekruttering for bruk av barn i væpnet konflikt. Barneprostitusjon og barnepornografi, bruk av barn i ulovlige aktiviteter og farlig arbeid regnes også blant de verste former for barnearbeid. «Farlig arbeid» skal defineres i forhold til nasjonalt regelverk, idet det skal tas hensyn til de internasjonale instrumenter. Det henvises uttrykkelig til konvensjonens tilhørende rekommendasjon hvor det er en detaljert angivelse av hva som regnes som farlig arbeid. Målsettingen er å få til en global ratifisering av konvensjonen og at halvparten av ILOs medlemsland har ratifisert konvensjonen i 2002. Flere land, deriblant USA, har allerede ratifisert konvensjonen, noe som regnes som svært positivt ettersom USA har ratifisert svært få av ILOs konvensjoner. Flere land har signalisert at de vil ratifisere konvensjonen i løpet av år 2000, inkludert Sverige, Danmark og Norge. Finland har allerede ratifisert konvensjonen.

- UNICEF og Verdensbanken

UNICEF er en sentral samarbeidspartner i Norges bekjempelse av barnearbeid. Dette inkluderer UNICEFs globale barnearbeidsprogram, som er basert på utdanning som forebyggende strategi mot barnearbeid, der Norge støtter 25 land. Norsk støtte går også til to forskningsprosjekter hvor det ene ser på arbeid utført i hjemmet av kvinner og barn og det andre ser på barns deltakelse i bekjempelse av barnearbeid. I tillegg støtter UD spesielle programmer for bekjempelse av barnearbeid i Nicaragua og Filippinene.

Norge arbeider også aktivt for at barns situasjon og rettigheter blir viet mer oppmerksomhet i Verdensbankens aktiviteter. Foruten å få satt i gang et større program mot barnearbeid, har Norge gitt støtte til å utvikle programmer i banken rettet mot barn i førskolealder. I 1999 var den norske støtten til disse programmene i Verdensbanken på ca. 6 mill. kroner.

ILO, UNICEF og Verdensbanken utarbeidet i oktober 1999 et felles prosjektforslag om et omfattende samarbeid mellom de tre organisasjonene med sikte på å forbedre datainnsamling, analyse, forskning og kompetansebygging om barnearbeid. Forslaget ble utarbeidet under et felles arbeidsmøte i Firenze i mai 1999 og har siden blitt godkjent i alle de tre organisasjonene

som et felles forslag. Dette innebærer en ny giv i samarbeidet organisasjonene imellom på dette området. Norge har vært en sterk pådriver bak dette prosjektet og har i møter med de tre organisasjonene oppfordret til et nært samarbeid. Dette bærer nå frukter og både ILO og UNICEF understreker nå betydningen av et slikt samarbeid. På et giverlandsmøte i Haag i oktober 1999 ble dette nye samarbeidsmønsteret godt mottatt. Giverne stilte seg alle positive til dette samarbeidet mellom FN-organisasjonene og Verdensbanken.

Dødsstraff

Dødsstraffen ble opphevet i Norge for vanlige straffesaker ved straffeloven av 1902. Adgangen til å idømme dødsstraff ble imidlertid opprettholdt i den militære straffelov, men da bare for de mest alvorlige forbrytelser. Under den andre verdenskrig ble imidlertid adgangen til å idømme dødsstraff utvidet ved provisoriske anordninger til å dekke enkelte forbrytelser etter den vanlige straffelov, nemlig lovens bestemmelser om lands- og høyforræderi. Ved landssvikoppgjøret etter krigen ble 40 dødsdommer fullbyrdet i Norge, den siste i 1948. I 1979 ble samtlige norske lovbestemmelser om dødsstraff opphevet.

Dødsstraff er ikke forbudt etter Den europeiske Menneskerettighetskonvensjon og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, men forbud mot dødsstraff er gitt i egne tilleggsprotokoller. Tilleggsprotokollene binder bare de land som har sluttet seg til dem. Norge er part til begge protokoller.

Regjeringen er mot alle former for dødsstraff og markerer jevnlig motstand mot bruken av slike straffformer. Norske myndigheter tar opp bruken av dødsstraff både bilateralt overfor stater som benytter dødsstraff, samt multilateralt i fora som FN, OSSE og Europarådet. Dette gjelder også overfor f.eks. USA og andre land i OECD-området som benytter dødsstraff.

Kvinner

Norge har i mange år vært ledende i forhold til internasjonale kvinnespørsmål, og har arbeidet aktivt for å bedre kvinners stilling og styrke likestilling, nasjonalt og internasjonalt. Viktige fora er og har vært FN; Generalforsamling, Kvinnekommisjon og Menneskerettighetskommisjon samt særorganisasjonene, og utviklingsbankene. I tillegg er tiltak for å fremme like rettigheter og muligheter for kvinner og menn en hovedprioritering i utviklingssamarbeidet.

I 1999 fortsatte regjeringen å være en pådriver for at land ratifiserer FNs kvinnekonvensjon og dens tilleggsprotokoll av 1999. Dette ble tatt opp i innlegg ved flere anledninger, senest under FNs generalforsamling. I tillegg var Norge en pådriver i forhandlingene om en politisk erklæring til FNs spesialsesjon om oppfølging av kvinnekonferansen i Beijing, for å få inn en referanse til kvinnekonvensjonen. I forhandlingene til sluttokumentet for spesialsesjonen var kvinners menneskerettigheter et sentralt tema.

Regjeringen fortsatte også å støtte tiltak mot omskjæring av kvinner. Multilateralt ble det gitt vesentlige bidrag til UNICEF og UNFPA, som har programmer mot omskjæring av kvinner. Bilateralt er det gitt støtte til programmer mot omskjæring først og fremst gjennom FOKUS, en paraplyorganisasjon for norske kvinneorganisasjoner.

NORAD ga i 1999 midler til en forstudie om opprettelse av et kontakt- og informasjonssenter i Pakistan for kvinner med tilknytning til Norge. Rapport med konkrete forslag vil foreligge høsten 2000.

Rasisme

Norges internasjonale engasjement mot rasisme kom i 1999 først og fremst til uttrykk i forberedelsene til Europakonferansen mot rasisme, som vil finne sted i oktober 2000 i regi av Europarådet, og til Verdenskonferansen mot rasisme, som vil finne sted i Sør-Afrika i september 2001. Den europeiske konferansen er en av flere regionale forberedende konferanser som man forventer skal gi innspill til verdenskonferansen.

Det er FNs høykommissær for menneskerettigheter som har ansvar for forberedelsene til Verdenskonferansen mot rasisme og et første forberedende møte fant sted i mai 2000 i Genève.

Ansvar for de norske forberedelsene til den europeiske konferansen har ligget i Kommunal- og regionaldepartementet, som har oppnevnt representanter for UDI til å representere Norge i den tekniske arbeidsgruppen for den europeiske konferansen. Utenriksdepartementet har også deltatt i den tekniske arbeidsgruppens møter i 1999.

Religions- og livssynsfrihet

Religions- og livssynsfriheten uttrykkes i flere internasjonale instrumenter; i Verdenserklæringen om menneskerettighetene, i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, i FNs erklæring om fjerning av alle former for intoleranse og diskriminering basert på religion og i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og dennes første protokoll. I tillegg kommer religions- og livssynsfrihet til uttrykk i flere slutterklæringer og dokumenter fra ulike OSSE/KSSE-møter siden denne prosessens begynnelse.

Regjeringen har prioritert arbeidet med å fremme religions- og livssynsfrihet. Regjeringen har i 1999 gitt økonomisk støtte til Oslo-koalisjonen for religions- og livssynsfrihet, til FNs spesialrapportør om religiøs intoleranse og til mindre frivillige organisasjoners prosjektvirksomhet. Det har også blitt arbeidet for å innarbeide innholdet i Oslo-erklæringen om religions- og livssynsfrihet i FN-resolusjoner om religionsfrihet.

Tortur

Bruk av tortur er forbudt etter to spesialkonvensjoner utarbeidet av FN og Europarådet i henholdsvis 1984 og 1987. Forbudet følger også av de generelle menneskerettighetskonvensjonene. Konvensjonene forbyr all bruk av «tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff». Tortur defineres i denne forbindelse som en handling der «alvorlig smerte eller lidelse, enten fysisk eller psykisk, bevisst blir påført en person» for å tvinge fram opplysninger eller tilståelser, straffe, true eller tvinge, eller av diskrimineringsårsaker, når slik smerte påføres av eller med aksept fra offentlig tjenestemann eller annen person som opptre i embets medfør. Forbudet er absolutt, det spørres ikke etter mulige aktverdige formål med torturen, som f.eks. å avverge en terrorhandling. Det fritar heller ikke for ansvar at det foreligger samtykke til handlingen.

Tortur eller «pinlig forhør» er i Norge forbudt etter Grunnloven. Norge har tradisjonelt engasjert seg i arbeidet for å sikre enkeltmenneskers fysiske integritet og personlige sikkerhet, både nasjonalt og internasjonalt. Tross disse bestrebelsene er Norge blitt kritisert av både Europarådets og FNs torturkomiteer vedrørende langvarig bruk av politiarrest og isolasjon av varetektsfanger.

NORSK MENNESKERETTIGHETSINNSATS I ENKELTE LAND

Afrika sør for Sahara

Menneskerettighetssituasjonen i **Angola** er fortsatt bekymringsfull. Angola er likevel et eksempel på at man kan iverksette tiltak i deler av et land i krig, og i de områder som er kontrollert av regjeringen kan man også arbeide med menneskerettigheter. Angolas regjering anmodet i 1999 menneskerettighetsdelen av FN-operasjonen om å bli i landet, og Norge har funnet det riktig å gi finansiell støtte til dette kontorets arbeid.

På grunn av konflikten med Etiopia ble det i 1999 ikke inngått nye avtaler om bistand til **Eritrea**, ei heller holdt landprogramforhandlinger eller programgjennomgang. Gjennom Kirkens Nødhjelp ble det gitt støtte til en utredning om det sivile samfunns rolle i landet. Eritreiske myndigheter har gitt uttrykk for at de ønsker norsk bistand til å iverksette den nye grunnloven.

I likhet med hva som er tilfelle i en rekke land i Afrika, deltar Norge i **Etiopia** i arbeidsgrupper sammen med likesinnede land for å kartlegge forholdene for menneskerettigheter og finne fram til viktige innsatsområder. Norge har også en løpende dialog med etiopiske myndigheter om menneskerettighets-spørsmål. I 1999 tok vi særlig opp problemet knyttet til deportasjonene av over 60 000 personer med eritreisk opprinnelse, samt problemene som den etiopiske opposisjonen hadde i den første fasen av prosessen fram mot valgene i mai 2000.

Det er bygget opp en bred MR-portefølje i Etiopia som bl.a. omfatter økonomisk støtte til Det etiopiske menneskerettighetsrådet, til etiopiske juridiske foreninger og til tverrkirkelig menneskerettighetsarbeid. Den norske støtten ble i 1999 kanalisert både gjennom offentlige institusjoner og frivillige organisasjoner. I samarbeid med UNDP er det også gitt støtte til kompetansebygging for ansatte og valgte representanter i det etiopiske parlamentet.

En viktig målsetting for det norske engasjementet i **Great Lakes**-regionen både politisk og humanitært, er å støtte opp under freds- og forsoningsprosesser som kan bidra til politisk stabilitet regionalt og nasjonalt. Fra norsk side støtter man flere tiltak som skal bidra til å fremme fred og forsoning, demokratisk utvikling og respekt for menneskerettighetene i dette konfliktfylte området. Siden bruddene på menneskerettigheter i regionen i stor grad henger sammen med pågående kompliserte voldelige konflikter, er mye av den norske bistanden rettet mot konfliktforebyggende prosjekter samt freds- og forsoningstiltak.

Som ledd i en strategi for å øke Afrikas kapasitet innen konfliktløsning, forsoning og fredsbevarende virksomhet har Norge støttet Organisasjonen for

afrikansk enhet (OAU) sitt arbeid for å bygge opp kapasitet og ekspertise på dette feltet. Det er også gitt støtte til OAU's «Panel of Eminent Personalities» for å undersøke folkemordet i Rwanda. For å bidra til å styrke de fredsprosessene som pågår i området har man fra norsk side kanalisert både pengestøtte til meklingsaktiviteter i Burundi og DR Kongo. Videre har man støttet prosjekter som går ut på demobilisering av geriljasoldater i DR Kongo og Uganda, og repatriering av flyktninger. Den norske innsatsen tar bl.a. sikte på å bidra til et redusert konfliktnivå og dermed en forbedret menneskerettighetssituasjon. Norge støttet i 1999 UN Centre for Human Rights' arbeid i regionen.

I **Rwanda** har Norge støttet ulike former for forsonings- og tillitsskapende tiltak både på nasjonalt og lokalt nivå, dels gjennom FN-systemet og Røde Kors-samarbeidet, og dels gjennom norske frivillige organisasjoner. Norge har aktivt støttet etableringen av den midlertidige internasjonale domstolen for Rwanda og følger den politiske utviklingen og menneskerettighetssituasjonen i landet tett. Særlig gjelder dette arbeidsforholdene til Den Nasjonale Menneskerettighetskommisjonen, etablert i 1999, og etableringen av, og virksomheten til, den tradisjonelle domstolen Gacaca, i arbeidet med å avlaste rettssystemet i folkemordssakene. Følgende tiltak har mottatt støtte:

- Finansielle og personellmessige bidrag til den internasjonale Rwanda-domstolen. Norge finansierer bl.a. en dommerstilling ved domstolen som er besatt med den tidligere norske lagdommeren Erik Møse.
- Oppbyggingen av rettsvesenet via det internasjonale Røde Kors og Norsk Folkehjelp
- UNESCO-organisert opplæringsprogram i pressefrihet for rwandiske journalister i 1999.

I **Burundi** har Norge støttet de regionale meklingsbestrebelsene under tidligere president i Tanzania, Julius M. Nyerere, og tidligere president i Sør-Afrika, Nelson Mandelas ledelse. Mandela ble utnevnt til oppgaven 1. desember 1999 etter at Nyerere som da hadde ledet forhandlingene i flere år, døde i oktober 1999. Man følger fra norsk side fredsprosessen nøye. I 1999 ble det blant annet gitt støtte til:

- Meklingsvirksomheten til Communita St. Egidio.
- Nyereres stiftelse for fredsforhandlinger
- Kirkens Nødhjelp sitt arbeid for forsoning, rehabilitering og kapasitetsbygging
- FNs høykommissær for menneskerettigheter sitt arbeid i Burundi.

Menneskerettighetssituasjonen i **DR Kongo** er bekymringsfull. Den pågående konflikten har bidratt til å forverre situasjonen. En snarlig fredelig løsning på konflikten er av største viktighet for menneskerettighetene i Great Lakes-området. Det er i 1999 gitt støtte til følgende tiltak:

- Menneskerettighetskontoret i Kinshasa som skal undersøke påstandene om massakre på rwandiske flyktninger
- Den FN-oppnevnte undersøkelseskommisjonen både med personell, utstyr og direkte pengebidrag
- Meklingsvirksomhet mellom partene ledet av Communita St. Egidio
- Den norske organisasjonen Christian Relief Network (CRN)s arbeid for å repatriere flyktninger.

Den norske støtten til freds- og demokratiseringsprosessen i **Mali** ble i 1999 videreført gjennom en forlengelse av UNDPs program for reintegrering av tidligere soldater fra borgerkrigen og organisering av diskusjonsmøter mellom lokalsamfunn og grupper for å forebygge og løse konflikter.

Videre ble det gjennom IIIDE (International Institute for Environment and Development) gitt støtte til et prosjekt som omhandler landrettigheter, desentralisering og konfliktløsning innenfor jordbrukssektoren i Mali. Flere tiltak gjennom de multilaterale kanaler og de frivillige organisasjoner retter seg særlig mot kvinner og jenter. Kvinnehensynet er integrert i alle tiltak.

Mosambik har i dag en demokratisk valgt president og nasjonalforsamling. Det ble også i 1999 jevnlig fokusert på menneskerettighetsspørsmål i den løpende dialogen med myndighetene.

Det ble gitt støtte til flere lokale organisasjoner som arbeider med menneskerettigheter og demokrati. I samarbeid med FNs utviklingsprogram (UNDP) ble det gitt støtte til gjennomføring av Mosambiks andre nasjonalvalg (president og nasjonalforsamling), avholdt i desember 1999. Norsk støtte ble også gitt til opplysningsarbeid forut for valget. NORDEM-observatører deltok under valget.

Nigeria har lagt 16 år med skiftende militærregimer med grove brudd på menneskerettighetene bak seg. Den 29. mai 1999 markerte et vendepunkt da den demokratisk valgte president Olsegun Obasanjo ble innsatt. Landet har fortsatt store problemer når det gjelder MR-situasjonen, og dette forsterkes av lokale etniske og religiøse motsetninger.

Det ble i 1999 gitt støtte til en rekke MR/demokratiprojekter og -organisasjoner i Nigeria gjennom Det norske Menneskerettighetsfondet. Det har vært deltakelse på giverkoordineringsmøter knyttet til demokrati og godt styresett ledet av UNDP. Det tas blant givere sikte på å utarbeide en database over støtte til lokale MR-organisasjoner.

I **Sudan** har bruddene på grunnleggende menneskerettigheter i stor grad vært knyttet til borgerkrigen som har pågått siden 1983. I 1999 bedret situasjonen seg noe i forhold til året før ved at partene erklærte våpenhvile for deler av krigsområdene. Fra norsk side har man både videreført støtten til humanitære tiltak og til fredsprosessen. Utviklings- og menneskerettighetsministeren besøkte landet i januar 1999, og ga uttrykk for en alvorlig bekymring for menneskerettighetssituasjonen både overfor regjeringen og opprørsbevegelsen SPLM/SPLA. På et møte i IGAD Partners Forum i Oslo i mars fikk man fra norsk side gjennomslag for både å etablere et permanent forhandlingssekretariat i Nairobi og for å følge opp fredsprosessen med en planlegging for gjenoppbygging av landet etter en fredsslutning.

Norsk støtte til menneskerettighetstiltak i **Sør-Afrika** bygger på det solidaritetsarbeid som ble etablert i anti-apartheidarbeidet. Norske og lokale frivillige organisasjoner ble også i 1999 brukt som kanaler for støtte til styrking av det sivile samfunn. Det ble gitt støtte til forberedelsene til fjorårets parlamentsvalg samt til opplæring av nyvalgte provinsparlamentarikere. Institutt for menneskerettigheter i Oslo er engasjert i koordinering og faglig rådgivning når det gjelder den norske støtten til styrking av demokrati og menneskerettigheter.

Menneskerettighetssituasjonen i **Tanzania** anses som relativt god, men på en rekke områder er det behov for raske og omfattende forandringer. Dette gjelder bl.a. innen rettsapparatet, hvor manglende kapasitet, korrupsjon og manglende styring truer rettssikkerheten. Myndighetene har også lagt an en mer restriktiv politikk overfor opposisjonen. De frivillige organisasjonene får i store trekk arbeide fritt.

Situasjonen på Zanzibar har gitt grunn til bekymring siden valgene i 1995. Disse var delvis preget av uregelmessigheter, og som en følge av dette har Norge ikke inngått nye bistandsavtaler med myndighetene på Zanzibar.

Støtte til de politiske og administrative reformene er de viktigste redskapene i arbeidet med å fremme menneskerettigheter og demokrati generelt i Tanzania. I tillegg kommer støtte til de frivillige organisasjonene. Støtten til flere sentrale kvinneorganisasjoner er en sentral del av dette arbeidet.

Norge og **Zambia** avtalte i 1997 å forsterke samarbeidet på menneskerettighets- og demokratiområdet, og i desember 1997 ble det undertegnet en rammeavtale om støtte til utvikling av demokrati, menneskerettigheter og godt styresett.

MR-spørsmål utgjør en sentral del av den offentlige debatt i Zambia. Landet har mange aktive organisasjoner som bidrar til å sette viktige problemstillinger på dagsorden. På denne måten har bl.a. de store problemene innen politi- og fengselsvesen blitt satt i fokus. Rettsvesenet er preget av underkapasitet og manglende ressurser, noe som utgjør en trussel for rettssikkerheten. Dette rammer særlig de svakeste gruppene. Ytringsfrihet og pressefrihet blir stort sett respektert, selv om det har vært en rekke tilfeller der myndighetene har forsøkt å gripe inn mot private aviser. Generelt er overgrep mot barn og kvinner alvorlige samfunnsproblemer.

Det ble i 1999 utarbeidet en handlingsplan for økt norsk støtte til demokrati, godt styresett og menneskerettigheter i **Zimbabwe**. Prosjekter som fikk norsk støtte i 1999 var bl.a.

- Den regjeringsoppnevnte grunnlovskommisjonen og den alternative prosessen gjennom en paraplyorganisasjon for frivillige organisasjoner
- Arbeidet med å sikre en landreform i henhold til landets lover
- Forebygge tortur i politiet
- Overvåking av statlige og private media når det gjelder deres dekning av politisk sensitive spørsmål
- Forsvar av ofre for politivold i forbindelse med matopprøret i 1998
- Barnekomiteer på lokalt nivå for å forebygge misbruk av barn
- En rekke kvinneprosjekter for å forebygge kvinnemishandling og fremme respekt for kvinners rettigheter
- Den zimbabwiske fagforeningen ZCTU som i lengre tid har stått i opposisjon til myndighetene.

I forbindelse med landprogramdrøftingene i 1999 ble menneskerettigheter og andre forhold ved dagens system drøftet under de politiske konsultasjonene. Zimbabwe ble oppfordret til å tiltre torturkonvensjonen.

I flere afrikanske land har Norge støttet forberedelse og gjennomføring av valg. Dette gjelder bl.a. **Uganda**. I samarbeid med UNDP har Norge bidratt til kapasitetsbygging i Ugandas menneskerettighetskommisjon.

Håndvåpen – Vest Afrika

Norge har siden starten støttet arbeidet for et moratorium på lette håndvåpen i Vest-Afrika. Moratoriet omfatter bl.a. *Mali, Elfenbenskysten, Ghana, Guinea, Burkina Faso, Sierra Leone, Liberia, Gambia og Senegal*. Norge var det første land som støttet et moratorium på håndvåpen i Vest-Afrika i regi av den regionale samarbeidsorganisasjonen ECOWAS, og vi har gitt 1 mill. USD til PCASED, som er moratoriets implementeringsprogram. ECOWAS-Moratoriet er sett med norske øyne det mest omfattende internasjonale tiltak mot håndvåpen til nå. I tillegg er det gitt 2,5 mill. USD for demobiliserings- og reintegreringsprogrammer i Mali samt støtte til destruksjonsprosjektet «Fredens Flamme» i Mali (Flamme de la Paix) i 1999.

Asia og Oceania

I likhet med andre vestlige land har Norge fordømt Taliban-regimets brudd på menneskerettighetene i **Afghanistan**, blant annet når det gjelder jenter og kvinners adgang til utdanning, helsetilbud og arbeid utenfor hjemmet. Rapporter om bruk av barnesoldater og tvangsforflytning av store deler av befolkningen etter Talibans store offensiv i juli 1999, har også vakt sterk bekymring. Norske myndigheter har tatt opp menneskerettighetssituasjonen i Afghanistan i egne innlegg i FN, og ved å slutte seg til FN-resolusjoner og EU-erklæringer. Norge har klart slått fast at diskriminering på grunnlag av kjønn, rase eller religion ikke kan aksepteres. Menneskerettighets-spørsmål, spesielt kvinneproblematikken, har stått sentralt på dagsordenen for den internasjonale støttegruppen for Afghanistan (Afghanistan Donor Support Group), der Norge er aktiv deltaker, sist under møtet i Ottawa i desember 1999.

Norge har gjort det klart overfor mottakere av norsk økonomisk støtte til prosjekter i Afghanistan at prosjekter som innebærer elementer av kvinne-diskriminering skal stoppes. Tildelte midler skal enten tilbakeføres til Uten-riksdepartementet eller søkes omdisponert til andre formål.

Med utgangspunkt i den spesielt vanskelige situasjonen for kvinner i **Bangladesh** har norsk bistand vært konsentrert om arbeidet for å bedre kvinners situasjonen. Det er i 1999 gitt 7,4 mill. kroner til MR-tiltak i Bangladesh, hvilket utgjør 3 prosent av den bilaterale bistanden. Følgende tiltak og initiativ har mottatt støtte:

- Flere frivillige organisasjoner som driver opplæring og fremmer og beskytter kvinners rettigheter, inkludert i forhold til salg, seksuell mishandling og vold, samt fri rettshjelp
- Frivillige organisasjoners opplysningsarbeid om demokrati og menneskerettigheter
- Et magasin, om bl.a. menneskerettigheter og demokrati, for folk som nettopp har lært å lese
- Organisasjon for funksjonshemmede

I den løpende dialog med myndighetene har Norge uttrykt bekymring for den økende politiske konfrontasjonen i Bangladesh. Man har også påtalt økningen i korrupsjon og mangelen på lov og orden, og tatt opp en tilsynelatende manglende politiske vilje til å gjennomføre nødvendige reformer. Fra norsk side er det uttrykt bekymring for menneskerettighetssituasjonen, med særlig vekt på ytringsfrihet, barnearbeid og handel med barn.

Det er i 1999 gitt norske midler til menneskerettighetsarbeid i **Bhutan** via Det norske menneskerettighetsfondet, i første rekke for å fremme minoriteters rettigheter.

Rapporter om grove og systematiske brudd på menneskerettighetene vitner om at situasjonen i **Burma** ikke er forbedret, til tross for siste års anstrengelser både av den politiske opposisjon, eksil-burmesiske miljøer og det internasjonale samfunn. Militærregimet er ikke villig til å gå inn i en dialog med den politiske opposisjonen og de etniske grupperingene, for dermed å ta et første skritt mot en fornyet demokratisk utvikling i landet.

Norges Burma-politikk har basert seg på uttrykt kritikk av regimets overgrep, politisk støtte til opposisjonen, humanitær bistand til flyktninger i Thailand, oppfordring til norske bedrifter om ikke å investere i eller handle med Burma, unntak fra tollpreferanseordningen GSP, visumnekt for burmesiske tjenestemenn, våpenembargo og oppfordring til stopp i turistreiser. Dette har i stor grad vært i samsvar med EUs felles holdning. Norge var medforslagsstiller til FNs menneskerettighetskommisjons Burma-resolusjon i 1999, og har også sluttet seg til EU-erklæringer om situasjonen i Burma.

Norge har holdt nær kontakt med demokratibevegelsen inne i Burma og med den burmesiske eksilregjering og tilhørende organisasjoner. Man har også tatt opp situasjonen i Burma med andre lands myndigheter, blant annet gjennom henvendelser til myndighetene i ASEAN-hovedstedene, hvor disse er blitt bedt om å utnytte sin innflytelse i Rangoon til å presse regimet der til å innlede en nasjonal forsonings- og demokratiseringsprosess, herunder en dialog med Aung San Suu Kyi.

Situasjonen i Burma følges nøye av norsk opinion, og en rekke frivillige organisasjoner og et aktivt eksilmiljø er engasjert i forhold til Burma. Fra parlamentarisk hold søkes også politisk press mot militærregimet forsterket gjennom deltakelse i det internasjonale nettverket PD Burma.

Norges innsats i **Filippinene** har vært rettet mot å støtte fred og demokrati i Mindanao, blant annet via støtte til et UNDP-prosjekt for å demobilisere og integrere tidligere muslimske geriljasoldater i det sivile liv. I 1999 ble det gitt støtte til et prosjekt for å informere om menneskerettigheter. Landsorganisasjonen har forskjellige prosjekter for å styrke faglige rettigheter i Filippinene. Støtte er også gitt til frivillige organisasjoner som arbeider for å bedre barns levekår.

Hovedtyngden av den norske innsatsen for menneskerettighetene i **India** har vært knyttet til fire større barnarbeidsprosjekter. Videre er det gitt støtte til forskjellige frivillige organisasjoner via Det norske menneskerettighetsfondet.

Som følge av Indias kjernefysiske prøvesprengninger i mai 1998 ble det besluttet å ikke inngå nye stat-til-stat avtaler som bistandsprosjekter med mindre de er fattigdomsorienterte eller egnet til å bedre menneskerettighetssituasjonen. Denne holdningen er blitt opprettholdt i 1999.

Støtte til eksiltibetanere kanaliseres via India, se MR-dialoger; Kina.

Indonesia, se MR-dialoger.

Når det gjelder situasjonen for menneskerettighetene i **Kambodsja** har Norge i bistandssamarbeidet særlig lagt vekt på arbeid for fremme av demokrati, menneskerettigheter og godt styresett. Det gis støtte til FN-organisasjoner, norske humanitære organisasjoner lokalt og til flere frivillige kambodsjanske menneskerettighetsorganisasjoner. Norge støtter videre en publikasjon som har som mål å informere det kambodsjanske folk om arbeidet med et rettferdig rettsoppgjør etter Røde Khmer-perioden i landet.

Etter dannelsen av den nye koalisjonsregjeringen utarbeidet norske myndigheter i januar 1999 nye retningslinjer for utviklingssamarbeidet med Kambodsja, i håp om at man nå gikk mot en fredelig og mer demokratisk gjenoppbyggingsperiode. I retningslinjene legges det vekt på tiltak for å styrke demokrati og menneskerettigheter, humanitær bistand, minerydding og minerelaterede tiltak. Frivillige organisasjoner og multilaterale institusjoner vil fortsatt være hovedkanalen for norsk bistand. Statssekretær Lunde besøkte Kambodsja i april 1999, for å drøfte norsk utviklingssamarbeid med landet i tiden framover. Norge inviterte høsten 1999 den kambodsjanske kvinneminister på besøk hit, hvilket først og fremst var et uttrykk for norsk støtte til den nye regjeringens arbeid med kvinners og barns rettigheter.

Det internasjonale samfunn har i 1999 lagt stor vekt på at Kambodsja måtte gjennomføre en rettferdig og internasjonalt anerkjent rettsprosess om Røde Khmer. Norge har gitt uttrykk for vilje til å støtte en slik prosess, både overfor landets myndigheter og i internasjonale sammenhenger.

Kina, se MR-dialoger.

I **Laos** støtter Norge et prosjekt for å bedre den laotiske nasjonalforsamlingens kapasitet og arbeidssituasjon. Prosjektet inneholder viktige demokratiutviklings- og institusjonsbyggingselementer. Laos mottar omfattende norsk bistand, og mange av de tradisjonelle utviklingsprosjektene bidrar til en forbedring av MR-situasjonen i landet.

Norge har oppfordret **Malaysia** til å tiltre FNs to sentrale menneskerettighetskonvensjoner; Konvensjonene av 1966 om hhv. sivile og politiske rettigheter (CCPR) og om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (CESCR). Forøvrig har ikke Norge spesielle menneskerettighetsaktiviteter eller -prosjekter i Malaysia, men man følger den politiske utviklingen nøye, og da særlig MR-spørsmål som religionsfrihet, ytringsfrihet, kvinners stilling m.v.

Målsettingene for norsk bistand til **Nepal** har vært å styrke lokalt selvstyre, det sivile samfunn og organisasjonsliv og å fremme likestilling. Det er i 1999 brukt 1,3 mill. kroner på MR-tiltak, hvilket utgjør 3 prosent av den totale bilaterale bistanden. Følgende tiltak og initiativ har mottatt støtte:

- Utgivelsen av en nepalsk årbok om menneskerettighetssituasjonen i Nepal
- Juridisk rådgivning for kvinner og fri rettshjelp.

Menneskerettighetsspørsmål, særlig barnearbeid og handel med barn, er blitt tatt opp med myndighetene, bl.a. i forbindelse med de regelmessige konsultasjonene med myndighetene om den norske bistanden.

Norge har det siste året gitt omfattende humanitær bistand til **Nord-Korea**. I lys av de systematiske og gjennomgripende brudd på menneskerettighe-

tene i Nord-Korea, har Norge i denne forbindelse uttrykkelig påpekt at man forventer at bistanden forvaltes i henhold til internasjonalt anerkjente prinsipper. Norge har også overfor nord-koreanske myndigheter påpekt behovet for reformer, inkludert demokratisering, åpenhet og respekt for menneskerettighetene.

Innenfor rammen av det bilaterale samarbeidet mellom Norge og **Pakistan** utgjør innsatsen for styrking av menneskerettighetene en viktig del. Ikke minst står kvinners og barns rettigheter sentralt og norsk støtte kanaliseres til sentrale nasjonale frivillige organisasjoner på disse områdene. Det gis også støtte til organisasjonenes dokumentasjonsarbeid om brudd på menneskerettighetene. Det har også i siste år blitt etablert samarbeid med de pakistanske myndighetene både gjennom multilaterale organisasjoner som UNDP og ILO og direkte.

I 1999 inngikk Norge og Sveits en avtale med Pakistan om fremme av menneskerettighetene i landet. Dette var den første avtale av dette slag som Pakistan har inngått. Den gir økonomisk støtte til pakistanske myndigheters menneskerettighetsprogram, herunder fokus på kvinners og barns rettigheter og opplæring av offentlig ansatte. Det er også gitt støtte til et prosjekt i regi av ILO, som tar sikte på å bygge opp kompetanse om menneskerettighetene i offentlig institusjoner, arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner samt et begrenset antall frivillige organisasjoner. Kvinners rettigheter og barns rettigheter, herunder barnarbeid, står sentralt også i dette prosjektet.

Respekt for menneskerettighetene er en integrert del av andre typer prosjekter, blant annet med hensyn til barnarbeid. Norge har ellers tatt opp situasjonen for Ahmadiyya-muslimene i bilaterale samtaler, og har diskutert andre brudd på menneskerettighetene med Pakistans myndigheter. Særlig følges den politiske situasjonen i forhold til innføring av Sharia-lov nøye.

Som følge av Pakistans kjernefysiske prøvesprengninger i mai 1998, er det besluttet inntil videre ikke å inngå nye stat-til-stat avtaler om bistandsprosjekter med mindre de er fattigdomsorienterte eller egnet til å bedre menneskerettighetssituasjonen. Norge tok avstand fra militærkuppet høsten 1999 og har oppfordret regimet til snarest mulig å føre makten over til et demokratisk valgt styre.

Sri Lanka er et land med store utfordringer både i forhold til demokrati og MR. Erfaringer med menneskerettighetsovergrep fra slutten av åttiårene og begynnelsen av nittiårene, unntakstilstanden i landet som følge av den pågående konflikten, vedvarende brudd på humanitær rett og det faktum at mange srilankesere har søkt asyl i Norge tilsier betydelig norsk oppmerksomhet. Støtte til MR- tiltak inngår som en viktig del av utviklingssamarbeidet med Sri Lanka som ihht. retningslinjer av 1998 gradvis skal konsentreres om prosjekter som bidrar til fred og forsoning og demokratisk utvikling i tillegg til fremme av menneskerettigheter.

Norge støttet i 1999 bl.a.:

- Program for å fremme nasjonal integrering og forsoning mellom folkegruppene
- Tiltak for fremme av dialog mellom partene
- Tiltak for nasjonal overvåking av menneskerettighetene

- Tiltak for utvikling av lokal forvaltning og styrking av kapasiteten i det sivile samfunn i øst og nord
- Et program for overvåking av MR-dekningen i media, i regi av et frittstående akademisk institutt
- En rekke frivillige organisasjoner som arbeider med overvåking av brudd på menneskerettighetene, opplæring om rettssystemet, fri retts hjelp og barns rettigheter. I tillegg er det gitt støtte til lokale valgobservatører og forskjellige kvinneorganisasjoner. Deres arbeid omfatter bl.a. forskning, opplæring og utgivelse av juridiske publikasjoner.

Et bredt spekter av menneskerettighetstema er tatt opp med srilankesiske myndigheter, bl.a. under de årlige bilaterale politiske konsultasjonene. Det er fra norsk side lagt vekt på behovet for at alle partene i den etniske konflikten på Sri Lanka respekterer menneskerettighetene og overholder humanitær rett. Norge har tatt avstand fra voldsbruk, trakassering og drap og fremhevet nødvendigheten av at befolkningens grunnleggende behov dekkes.

Menneskerettighetssituasjonen i **Sør-Korea** er betydelig forbedret de siste 10 år, men fremdeles forekommer brudd på menneskerettighetene. I løpet av siste år har Norge overfor koreanske myndigheter tatt opp saken til en politisk fange, som senere ble sluppet løs, og drøftet antipersonellminekonvensjonen.

I 1997 og 1998 ble norske myndigheter konsultert i forbindelse med utarbeidelsen av en ny og mer demokratisk grunnlov i **Thailand**, og den norske grunnloven ble tildels benyttet som modell. Norge har siden 1998 hatt tilbud til Thailand om å støtte et prosjekt for å heve forvaltningens kunnskap om MR-lovgivning og et for utvikling av lokaldemokrati, men på grunn av kapasitetsproblemer på thailandsk side ble dette ikke gjennomført i 1999.

Norge har gitt uttrykk for støtte til Thailands initiativ til en mer åpen utenrikspolitikk blant ASEAN-landene, spesielt med tanke på organisasjonens muligheter til påvirkning av situasjonen i Burma og Kambodsja. Norge har ikke funnet grunn til å kritisere den generelle situasjonen for menneskerettighetene i Thailand.

Norske og thailandske myndigheter har vært i nær kontakt ved flere besøk de siste årene, også gjennom samarbeidet om Lysøen-prosessen. Blant temaer for samtaler har vært opprettelsen av en regional mekanisme for menneskerettigheter i Asia, og utarbeidelsen av våre respektive nasjonale handlingsplaner for MR. Representanter for institusjoner og organisasjoner involvert i forberedelsene til etableringen av en nasjonal MR-kommisjon ble invitert til Norge våren 2000.

Norge har gitt økonomisk støtte til thailandske frivillige organisasjoner som er engasjert i MR-spørsmål både nasjonalt og regionalt. Det er også gitt norsk støtte til livsopphold for burmesiske og kambodsjanske flyktninger i Thailand i 1999. De siste kambodsjanske flyktninger i grenseområdene i Thailand returnerte til hjemlandet i løpet av året, med norsk støtte også inne i landet til reintegrering og etablering. Norge har uttrykt tilfredshet med at thailandske myndigheter nå gir FN's høykommissær for flyktninger bedre adgang til flyktninger også fra Burma.

Vietnam, se MR-dialoger.

Amerika

Innsettelsen av president Pastrana i august 1998 satte ny fart i diskusjonen omkring en politisk løsning på den interne konflikten i **Colombia**. Den nåværende interne konflikten, som har røtter 40 år tilbake i tid, har en rekke aktører, hvor de viktigste i dag er regjeringen, hæren, geriljaen, de paramilitære og narkotikamafiaen. President Pastrana har lyktes i å komme i dialog med den største geriljaorganisasjonen FARC. Det er også forventninger til at det innen kort tid skal åpnes muligheter for dialog med den nest største geriljaorganisasjonen ELN.

Norge deltar i arbeidet med å bidra til en løsning på den interne konflikten i Colombia. Ved siden av utnevnelsen av Jan Egeland som FNs spesialutsending til Colombia, har Norge opparbeidet gode direkte forbindelser både med myndighetene – så vel militære som sivile – som med geriljaorganisasjonene FARC og ELN. I tillegg er det tatt kontakt med sentrale institusjoner innenfor det sivile samfunn, for å bidra til at deres rolle befestes i fredsprosessen. Norsk medvirkning i fredsprosessen er etterspurt av partene i konflikten.

I 1999 ble det samlet utbetalt 42,8 mill. kroner i bistand til Colombia. Det er lagt opp til at støtten til Colombia i 2000 skal ha samme størrelse. Bistanden vil for 2000 styres mer direkte inn mot fredsrelaterte tiltak, så som støtte til FNs spesialutsending for Colombia, forberedelse av partene til fredsforhandlinger, støtte til det sivile samfunns deltakelse i fredsprosessen og støtte til menneskerettighetsarbeid, i tillegg til den humanitære bistanden.

Vel tre år etter at fredsavtalen i **Guatemala** ble undertegnet, står landet overfor store utfordringer m.h.t. gjennomføring av fredsavtaleverket. Selv om det er mulig å vise til visse framskritt, står det ennå igjen å gjennomføre reformer på sentrale områder for å virkelig gjøre Guatemala som en stat som respekterer urbefolkningens rettigheter.

Norge var en viktig støttespiller for å finne fram til en fredelig løsning på den interne konflikten i Guatemala. Bistand ble i denne forbindelse brukt som et viktig virkemiddel. Etter underskrivning av fredsavtaleverket har omlag 80 prosent av den norske bistanden på ca. 100 mill. kroner pr. år gått til tiltak for å fremme fred, respekt for menneskerettighetene, demokrati og godt styre-sett.

Norge har vært en av de viktigste bidragsyterne til arbeidet til Sannhetskommisjonen, som la fram sin rapport den 25. februar 1999. Arbeidet for å finne fram til en fredelig løsning på den guatemalanske konflikten og støtten til Sannhetskommisjonens arbeid må ses i sammenheng med innsatsen for å fremme urbefolkningens rettigheter i Guatemala. Det var landets etniske flertall, mayafolket, som måtte betale den høyeste prisen i den 36-årig lange konflikten, der mer enn 200 000 mennesker, ifølge Sannhetskommisjonen, mistet livet, og der overgrepene var preget av ekstrem grusomhet.

Fredsavtaleverket og anbefalingene fra Sannhetskommisjonens rapport legger grunnlaget for et nytt og demokratisk Guatemala der reell deltakelse fra alle deler av befolkningen er et mål. Norge arbeider i dag for iverksettelse av fredsavtaleverket og har overfor myndighetene også sterkt understreket viktigheten av at anbefalingene i Sannhetskommisjonens rapport følges opp, og uttrykt vilje til å bistå Guatemala i dette arbeidet. Foruten støtte til men-

neskerettighetsarbeid og til reformer i statsforvaltningen, legges det innenfor det norsk-guatemalanske samarbeidet vekt på å støtte en rekke mayainstitusjoner samt UNICEF i deres arbeid med tospråklige utviklingsprogram. Norge gir også støtte til UNDPs urfolksprogram i Guatemala.

Nicaragua ble etablert som norsk hovedsamarbeidsland i 1987. Etter demokratiske valg og maktskifte i 1990 ble siktemålet for norsk bistand å bidra til å sikre freden, styrke demokratiet og menneskerettighetene og bygge opp økonomien, etter mange års borgerkrig og økning i fattigdommen.

Til tross for et svært høyt bistandsnivå på 1990-tallet og omfattende makroøkonomiske reformer med innstramming i finanspolitikken og en betydelig reduksjon i inflasjonen som resultat er de økonomiske og sosiale indikatorer for flertallet knapt blitt forbedret. Også den sosiale og demokratiske utviklingen i landet er bekymringsfull. En serie grunnlovsendringer som ble vedtatt på nyåret 2000 innebærer en fare for svekkelse av demokratiet. De uavhengige statsmaktene (Øverste Valgråd og Høyesterett) er blitt partipolitisk dominerte av regjeringspartiet og sandinistene som framforhandlet en pakt i november 1999 om «deling av makt og goder». Riksrevisjonen vil bli kontrollert av det samme regjeringspartiet som til nå har vist liten vilje til å la seg kontrollere av uavhengige organ.

Det overordnede mål for det nåværende utviklingssamarbeidet mellom Nicaragua og Norge (med et budsjett på ca. 120 mill. kroner i 1999) er å styrke landets evne og muligheter til å dekke grunnleggende behov for det brede lag av befolkningen. Fattigdomsbekjempelse, godt styresett og gjennomsiktighet er nøkkelord i Norges, og andre giverlands, dialog med myndighetene. Den pågående HIPC-prosessen (IMF/Verdensbanken), og med den muligheter for gjeldsslette, har ført til et særlig fokus på rettighetsbasert utvikling i Nicaragua. Landet ble i september 1999 erklært som i prinsippet kvalifisert for HIPC, men pga. manglende måloppnåelse er vedtaket blitt utsatt. De største problemene er knyttet til styresett, korrupsjon og dårlig fattigdomsretting av knappe offentlige midler.

Norge finner det uheldig at **USA** har reservert seg i forhold til artikkelen i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (CCPR) som blant annet forbyr bruk av dødsstraff overfor personer som var under 18 år da forbrytelsen ble begått. Statsminister Bondevik tok opp dette i møte med president Clinton under statsbesøket i november 1999.

Europa

Norge har gitt prioritet til demokrati og menneskerettighetsspørsmål i **de baltiske land**. Integrasjon av den russiskspråklige befolkningen i Estland og Latvia er et viktig ledd i utviklingen av demokratisk og politisk stabilitet i Østersjøregionen. Fra norsk side har man videreført en rekke integrasjonsprosjekter og opplæringsprogram, med særlig vekt på språkopplæring i estisk/latvisk for russisktalende. Aktiv norsk bistand til latvisk håndhevelse av internasjonale standarder i menneskerettighets- og statsborgerskaps-spørsmål har bidratt til å innlemme landet i vestlige samarbeidsstrukturer.

MR-situasjonen på **Balkan** i 1999 var preget av de meget omfattende overgrepene som fant sted i **Kosovo**. Fram til juni 1999 ble kosovo-albanere utsatt for en systematisk, planmessig og grundig fordriving fra Kosovo av serbiske

myndigheter. Fra KFOR-styrkens utplassering i Kosovo etter 10. juni ble imidlertid kosovo-serbere utsatt for hevnaksjoner og voldsbruk fra kosovo-albanere, og dette førte til at over 200.000 kosovo-serbere flyktet fra provinsen. MR-overgrepene er blitt fylldig dokumentert av bl.a. OSSE gjennom to omfangsrike rapporter utgitt den 10. desember 1999. OSSEs arbeid med dette ble støttet av Norge, som i 1999 innehadde formannskapet i organisasjonen.

Kosovo-krisen førte til meget store flyktningestrømmer til nabolandene. Om lag 1 million mennesker ble fordrevet fra sine hjem. Flyktningenes behov for beskyttelse og bistand ble en prioritert oppgave for det internasjonale samfunnet, herunder også for Norge. Norge bidro med over 740 millioner kroner til humanitære formål i forbindelse med Kosovo-krisen.

MR-situasjonen i Kosovo i 1999 var uakseptabel og var gjenstand for en rekke tiltak fra norsk side. Forholdene i provinsen var imidlertid preget av krigshandlingene og det fysiske gjenoppbyggingsarbeidet var særlig viktig; returnerende flyktninger måtte sikres tak over hodet. Det norske dialog- og forsoningsprosjektet i Kosovo, som ble gjennomført av Nansenskolen i samarbeid med Fredsforskningsinstituttet (PRIO) gjennomgikk en vanskelig periode som følge av krigen. Norge vil fortsatt støtte arbeidet for dialog, forsoning og samarbeid over etniske skillelinjer og Nansenskolen/PRIO innledet høsten 1999 arbeidet med å reetablere et Nansen-senter i Pristina. Norge støttet dessuten arbeidet til Helsingforskomiteens Kosovo-avdeling. Til sammen 341 mill. kroner ble disponert til humanitære formål i Kosovo i 1999.

MR-situasjonen i **Serbia** fortsatte å være vanskelig i 1999. Norge bidro med støtte til en rekke MR-tiltak, herunder støtte til uavhengige media, arbeidet til den serbiske Helsingforskomiteen, samt humanitær bistand til internt fordrevne og flyktninger. Dialog- og fredsarbeid i Serbia ble bl.a. fremmet gjennom norsk støtte til Nansenskolen og PRIOs arbeid i landet, samt gjennom støtte for kontakter med trossamfunnene i landet.

Norge støttet Helsingforskomiteens lokalavdeling i **Montenegro**, i tillegg til å gi flyktningerelatert bistand.

MR-arbeidet i **Albania** i 1999 ble påvirket av Kosovo-krisen og den store tilstrømming av kosovo-albanske flyktninger. Den norske innsatsen ble i 1999 preget av humanitære tiltak. Ikke desto mindre fortsatte den norske innsatsen for reform og modernisering av rettssystemet i landet gjennom ulike tiltak. Blant disse kan nevnes kompetanseoverføring til den albanske påtalemyndigheten og støtte til opplæringstiltak for dommere. Norge støttet OSSE-sendelagets arbeid med MR-spørsmål, bl.a. gjennom sekondering av en person med ansvar for sendelagets Human Rights Alert Program kontor.

MR-situasjonen i **Bosnia-Hercegovina** i 1999 var fortsatt vanskelig, selv om det stadig gjøres framskritt. Et viktig bidrag til framskritt er reformene som pågår innen rettsvesen og politi, samt den sakte oppbyggingen av det sivile samfunn i landet. Norge gjennomførte støttetiltak på begge områder i 1999. Norge bidro med sekondering av politifolk til FNs internasjonale politistyrke, IPTF, som blant annet skal gi opplæring til bosniske politifolk. Støtte ble gitt til Helsingforskomiteens arbeid, til juridisk rådgivning, samt til utvikling av det sivile samfunn gjennom MR-huset i Sarajevo. Støtte ble dessuten gitt til Jugoslavia-domstolens arbeid i landet, og til forsoningsarbeid i regi av

de forskjellige trossamfunnene i Bosnia-Hercegovina. Det ble forøvrig gitt støtte til uavhengige media. Norge støtter videre opp om MR-arbeidet som drives av Det internasjonale samfunns høyrepresentants kontor (OHR), OSSE og Europarådet.

MR-situasjonen for etniske minoriteter i **Kroatia** var uforandret i 1999. Norge tok opp situasjonen for den serbiske minoriteten i landet gjennom bilaterale samtaler og i OSSE-sammenheng. Det norske rettshjelpsprosjektet i Øst-Slavonia ble videreført i 1999, i tillegg til at det ble gitt støtte til tiltak for kvinner.

Kosovo-krisen bidro til å skjerpe de etniske motsetningsforholdene i **Makedonia**. Landet mottok betydelig humanitær bistand i forbindelse med flyktningekrisen. Det ble dessuten bevilget midler til opprettelse av et dialog- og forsoningsprosjekt i Skopje i regi av Nansenskolene og PRIO. Prosjektet har til hensikt å bidra til større kontakt og dialog mellom etniske slaver og etniske albanere i Makedonia og er et forsøk på å bidra til å dempe de etniske motsetningene i landet. Norge støttet også OSSE-sendelagets MR-arbeid i 1999.

Nord-Afrika og Midtøsten

Menneskerettighetssituasjonen i **Algerie** er fortsatt uoversiktlig og kompleks. Landets president har igangsatt radikale tiltak for å nøytralisere den islamske terrorismen, og voldsbruken er redusert. Det er ennå for tidlig å se om resultatene blir varige. Internasjonale organisasjoner og journalister har fortsatt liten anledning til å undersøke forholdene hva gjelder situasjonen for menneskerettighetene. I følge FNs spesialrapportør er det bygget en slags mur av stillhet rundt overgrepene i landet.

Norge har ved flere anledninger uttalt sin medfølelse med det algeriske folk og tatt entydig avstand fra alle terrorhandlinger som er gjennomført i landet. Det har vært minnet om at det påhviler den algeriske regjering å beskytte sivilbefolkningen mot terrorhandlingene innenfor rammen av allment aksepterte menneskerettigheter. Samtidig har Utenriksdepartementet samarbeidet med ulike organisasjoner for å identifisere prosjekter av humanitær art.

Oppfordringen til norsk næringsliv om å vise tilbakeholdenhet når det gjelder næringlivssamarbeid i **Libya** stod ved lag.

Internasjonale MR-organisasjoner uttrykker bekymring for situasjonen for ytringsfriheten og menneskerettighetene i **Tunisia**, og Norge følger nøye med i utviklingen.

Den positive utviklingen i **Iran** i de siste år førte til at man fra norsk side har trukket tilbake de ensidige tiltak som var iverksatt mot Iran. Dette innebærer også en forbedret mulighet for dialog med iranske myndigheter om en lang rekke spørsmål, herunder menneskerettighetsspørsmål. Menneskerettighetsspørsmål sto således på dagsorden under de besøk til Iran som ble gjennomført i foregående år og omfattet både generelle spørsmål så vel som enkeltsaker.

I FNs menneskerettighetsorganer har Norge fulgt opp arbeidet med menneskerettigheter i Iran. Man har fokusert spesielt på Bahá'i-menighetens situasjon og enkelte andre religiøse minoriteter. Det er gitt økonomisk støtte

til FNs samarbeid med Iran om menneskerettigheter finansielt.

Norge har gjentatte ganger pekt på behovet for å forbedre respekten for grunnleggende menneskerettigheter i **Irak**, og har i denne sammenheng deltatt aktivt i utarbeidelsen av resolusjoner om forholdene i FNs menneskerettighetsorganer.

Israels politiske system er bygget på demokratiske prinsipper. Etter loven eksisterer det rettssikkerhet for alle borgere og Israel har undertegnet de viktigste MR-konvensjonene. Jødiske borgeres grunnleggende politiske, sivile, økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter respekteres i stor grad i Israel. Lovverket ivaretar også i stor grad rettighetene til den arabiske minoritet i landet, men i praksis utsettes den ikke-jødiske befolkningen fremdeles for systematisk diskriminering.

Israelske myndigheter er også ansvarlige for en rekke alvorlige og systematiske MR-brudd overfor den palestinske befolkning i de okkuperte områdene og libanesiske fanger i israelske fengsler. Israelske myndigheter har i utstrakt grad benyttet seg av administrativ forvaring overfor palestinske og libanesiske fanger, og fengselsforholdene for disse er ofte under den internasjonale minimumsstandarden. Av andre alvorlige menneskerettighetsbrudd kan nevnes begrensning av palestinernes bevegelsesfrihet, bl.a. gjennom beslag av ID-kort, riving av palestinske hjem og ulik vannfordeling.

Inntil september 1999 hadde Israel lovfestet rett til å bruke moderat fysisk press (tortur) i avhørssituasjoner. Høyesterettsavgjørelsen som forbyr bruk av tortur, samt en nedgang i antall palestinske fanger i administrativ forvaring det siste året er positive utviklingstrekk. Det har også skjedd en gradvis forbedring av rettighetene til den ikke-jødiske befolkning i Israel den siste tid.

Norges kritikk av Israel tar særlig utgangspunkt i konflikten med den palestinske befolkningen. Det er også i denne sammenheng en finner de alvorligste menneskerettighetsbruddene. Menneskerettighetsbrudd utført av israelske myndigheter er blitt redusert som et resultat av Oslo-avtalene og fredsprosessen. Men til tross for disse positive endringer, har den israelske praksis på en rekke andre områder ikke endret seg.

Norge har i internasjonale fora, som FNs generalforsamling og FNs menneskerettighetskomisjon, samt i bilaterale samtaler, påtalt de israelske menneskerettighetsbrudd og oppfordret landet til å følge de konvensjoner som Israel har underskrevet på dette området. Videre har Norge innenfor rammen av den internasjonale giverlandskomiteen AHLC, tatt opp saker overfor Israel som angår menneskerettighetene, blant annet grensestengninger som hindrer palestinernes bevegelsesfrihet. Norge har også engasjert seg for fanger som sitter i administrativ forvaring, både ved å støtte det arbeid som det Internasjonale Røde Kors driver, samt tatt opp enkeltsaker.

Den norske bistanden til **Det palestinske området** skal støtte opp om fredsprosessen. Utvikling av demokrati og ivaretagelse av menneskerettighetsprinsipper i det palestinske samfunnet står sentralt i bistanden. Fra norsk side er vi opptatt av at det etableres en effektiv offentlig administrasjon som fullt ut respekterer grunnleggende menneskerettigheter. Derfor har en stor del av bistanden gått til oppbygging av institusjonell kapasitet i offentlig sektor og til organisasjoner i det sivile samfunn. Blant annet er støtten til frivillige organisasjoner som arbeider med å sikre kvinners rettigheter og andre

menneskerettigheter i palestinsk lovgivning blitt videreført. Det er også gitt økonomisk støtte til både palestinske og israelske frivillige organisasjoner som driver overvåking og kartlegging av brudd på menneskerettighetene i Det palestinske området. Det ble videre besluttet at Norge sammen med Tyskland, Danmark, Sverige og Nederland skal finansiere oppbyggingen av det palestinske politiakademiet.

Det palestinske selvstyreområdet er ikke en selvstendig stat og kan derfor ikke være part i folkerettslige instrumenter som menneskerettighetskonvensjonene. Norge forventer allikevel at palestinske myndigheter følger folkerettslig sedvane hva angår behandling av fanger, ytringsfrihet, osv. Det følges godt med i utviklingen i situasjonen for menneskerettigheter i området. Politisk har Norge både som leder for den internasjonale giverlandsgruppen og i bilaterale sammenhenger kontinuerlig uttrykt bekymring og tatt opp situasjonen for menneskerettighetene generelt. Det ble tatt initiativ til en gjennomgang av støtten til det sivile samfunn og rettsvesen. Gjennomgangen skal komme med anbefalinger til en strategi for framtidig støtte til Det palestinske området.

S t ^ t i S t i < <

Støtte til godt styresett, menneskerettigheter, folkelig deltakelse og demokratisering i 1999. Fordelt på land og region. (Beløp i 1000 kroner)

LAND		
Afrika		Total
Afrika uspesifisert	80 095	
Angola	74 035	
Botswana	9 791	
Burkina Faso	68	
Burundi	2 500	
Egypt	127	
Eritrea	8 141	
Etiopia	23 353	
Ghana	2 399	
Guinea-Bissau	160	
Kamerun	305	
Kapp Verde	156	
Kenya	5 985	
Lesotho	986	
Madagaskar	5 789	
Malawi	9 800	
Mali	15 670	
Mauritania	1213	
Mauritius	157	
Mosambik	82 237	
Namibia	2 222	
Niger	800	
Nigeria	4 079	
Rwanda	6 983	
Sør for Sahara uspesifisert	13 790	
Sierra Leone	300	
Sudan	3 235	
Sør-Afrika	39 839	
Tanzania	25 782	
Tsjad	289	
Tunisia	100	
Uganda	22 702	
Zambia	30 510	
Zimbabwe	31 624	
Afrika totalt	505 224	
Asia		
Afghanistan	1 920	
Aserbajdsjan	700	
Asia uspesifisert	16 982	
Bangladesh	30 100	
Burma	3 367	
Filippinene	1 760	
Georgia	2 898	
India	30 528	
Indonesia	7 059	
Iran	878	
Jordan	137	
Kambodsja	6 994	
Kina	8 694	
Laos	6 543	
Libanon	840	
Malaysia	563	
Midtøsten uspesifisert	14 492	
Mongolia	564	
Nepal	6 230	
Pakistan	12 032	
Palestinske områder	39 955	
Sri Lanka	21 216	
Thailand	20	
Vietnam	9 310	
Yemen	2 250	
Asia totalt	226 031	
Europa		
Albania	12 765	
Bosnia-Hercegovina	19 118	
Kroatia	2 148	
Makedonia(FYRoM)	14 317	
Serbia og Montenegro	15 407	
Tidl. Jugoslavia uspesifisert	41 532	
Tyrkia	2 765	
Europa totalt	108 053	
Globalt		
Globalt uspesifisert	177 328	
Globalt totalt	177 328	
Latin-Amerika		
Amerika uspesifisert	16 704	
Argentina	64	
Bolivia	3 390	
Brasil	12 750	
Chile	3 080	
Colombia	10 016	
Costa Rica	500	
Cuba	3 677	
Dominikanske Republikk	2 480	
Ecuador	6 018	
El Salvador	10 273	
Guatemala	80 441	
Haiti	4 399	
Honduras	4 473	
Jamaica	1 747	
Mellom-Amerika uspesifisert	9 663	
Mexico	2 978	
Nicaragua	33 812	
Paraguay	2 436	
Peru	5 545	
Sør-Amerika uspesifisert	1469	
Uruguay	382	
Latin-Amerika totalt	216 297	
Oceania		
Papua Ny-Guinea	1 091	
Oceania totalt	1 091	
Totalt	1 234 024	

FORDELT PÅ LAND

Land	Totalt
Afghanistan	1 920
Afrika uspesifisert	80 095
Albania	12 765
Amerika uspesifisert	16 704
Angola	74 035
Argentina	64
Aserbajdsjan	700
Asia uspesifisert	16 982
Bangladesh	30 100
Bolivia	3 390
Bosnia-Hercegovina	19 118
Botswana	9 791
Brasil	12750
Burkina Faso	68
Burma	3 367
Burundi	2 500
Chile	3 080
Colombia	10 016
Costa Rica	500
Cuba	3 677
Dominikanske Republikk	2 480
Ecuador	6 018
Egypt	127
El Salvador	10 273
Eritrea	8 141
Etiopia	23 353
Filippinene	1 760
Georgia	2 898
Ghana	2 399
Globalt uspesifisert	177 328
Guatemala	80 441
Guinea-Bissau	160
Haiti	4 399
Honduras	4 473
India	30 528
Indonesia	7 059
Iran	878
Jamaica	1 747
Jordan	137
Kambodsja	6 994
Kamerun	305
Kapp Verde	156
Kenya	5 985
Kina	8 694
Kroatia	2 148
Laos	6 543
Lesotho	986
Libanon	840
Madagaskar	5 789
Makedonia (FYRoM)	14 317
Malawi	9 800
Malaysia	563
Mali	15 670
Mauritania	1 213
Mauritius	157
Mellom-Amerika uspesifisert	9 663
Mexico	2 978

Midtøsten uspesifisert	14 492
Mongolia	564
Mosambik	82 237
Namibia	2 222
Nepal	6 230
Nicaragua	33 812
Niger	800
Nigeria	4 079
Pakistan	12 032
Palestinske områder	39 955
Papua Ny-Guinea	1 091
Paraguay	2 436
Peru	5 545
Rwanda	6 983
Sør- Amerika uspesifisert	1 469
Sør for Sahara uspesifisert	13 790
Serbia og Montenegro	15 407
Sierra Leone	300
Sri Lanka	21 216
Sudan	3 235
Sør-Afrika	39 839
Tanzania	25 782
Tsjad	289
Thailand	20
Tidl. Jugoslavia uspesifisert	41 532
Tunisia	100
Tyrkia	2 765
Uganda	22 702
Uruguay	382
Vietnam	9 310
Yemen	2 250
Zambia	30 510
Zimbabwe	31 624
Totalt	1 234 024

LAND	BISTANDSTYPE		
	Bilateral bistand	Multi-bi	Totalt
Afghanistan	620	1 300	1 920
Afrika uspesifisert	26 850	53 245	80 095
Albania	10 601	2 164	12 765
Amerika uspesifisert	6 149	10 555	16 704
Angola	38 861	35 174	74 035
Argentina	64		64
Aserbajdsjan	700		700
Asia uspesifisert	5 982	11 000	16 982
Bangladesh	26 100	4 000	30 100
Bolivia	3 390		3 390
Bosnia-Hercegovina	19 118		19 118
Botswana	8 291	1 500	9 791
Brasil	12 750		12 750
Burkina Faso	68		68
Burma	3 367		3 367
Burundi	500	2 000	2 500
Chile	3 080		3 080
Colombia	8 416	1 600	10 016
Costa Rica	500		500
Cuba	3 677		3 677
Dominikanske Republikk	2 480		2 480
Ecuador	6 018		6 018
Egypt	127		127
El Salvador	9 523	750	10 273
Eritrea	6 141	2 000	8 141
Etiopia	20 193	3 160	23 353
Filippinene	1 760		1 760
Georgia	2 898		2 898
Ghana	2 399		2 399
Globalt uspesifisert	102 636	74 692	177 328
Guatemala	48 946	31 495	80 441
Guinea-Bissau	160		160
Haiti	4 399		4 399
Honduras	4 473		4 473
India	26 690	3 838	30 528
Indonesia	3 309	3 750	7 059
Iran	100	778	878
Jamaica	1 747		1 747
Jordan	137		137
Kambodsja	4 792	2 202	6 994
Kamerun	305		305
Kapp Verde	156		156
Kenya	5 985		5 985
Kina	8 694		8 694
Kroatia	1 648	500	2 148
Laos	1 422	5 121	6 543
Lesotho	986		986
Libanon	840		840
Madagaskar	5 789		5 789
Makedonia (FYRoM)	14 317		14 317
Malawi	9 800		9 800
Malaysia	563		563
Mali	13 370	2 300	15 670
Mauritania	1 213		1 213
Mauritius	157		157
Mellom-Amerika uspesifisert	7 738	1 925	9 663
Mexico	2 978		2 978

LAND	BISTANDSTYPE		
	Bilateral bistand	Multi-bi	Totalt
Midtøsten uspesifisert	14 492		14 492
Mongolia	564		564
Mosambik	55 782	26 455	82 237
Namibia	2 222		2 222
Nepal	6 153	77	6 230
Nicaragua	29 812	4 000	33 812
Niger	800		800
Nigeria	3 306	773	4 079
Pakistan	11 168	864	12 032
Palestinske områder	27 110	12 846	39 955
Papua Ny-Guinea	1 091		1 091
Paraguay	2 436		2 436
Peru	5 545		5 545
Rwanda	6 983		6 983
Sør-Amerika uspesifisert	1 469		1 469
Sør for Sahara uspesifisert	13 790		13 790
Serbia og Montenegro	12 657	2 750	15 407
Sierra Leone	300		300
Sri Lanka	20 621	595	21 216
Sudan	3 235		3 235
Sør-Afrika	38 239	1 600	39 839
Tanzania	15 782	10 000	25 782
Tsjad	289		289
Thailand	20		20
Tidl. Jugoslavia uspesifisert	41 532		41 532
Tunisia	100		100
Tyrkia	2 765		2 765
Uganda	19 553	3 150	22 702
Uruguay	382		382
Vietnam	9 310		9 310
Yemen	2 250		2 250
Zambia	30 510		30 510
Zimbabwe	29 398	2 226	31 624
Totalt	895 699	338 325	1 234 024

LAND	BISTANDSTYPE		
Afrika	Bilateral	Multi-bi	Totalt
Afrika uspesifisert	26 850	53 245	80 095
Angola	38 861	35 174	74 035
Botswana	8 291	1 500	9 791
Burkina Faso	68		68
Burundi	500	2 000	2 500
Egypt	127		127
Eritrea	6 141	2 000	8 141
Etiopia	20 193	3 160	23 353
Ghana	2 399		2 399
Guinea-Bissau	160		160
Kamerun	305		305
Kapp Verde	156		156
Kenya	5 985		5 985
Lesotho	986		986
Madagaskar	5 789		5 789
Malawi	9 800		9 800
Mali	13 370	2 300	15 670
Mauritania	1 213		1 213
Mauritius	157		157
Mosambik	55 782	26 455	82 237
Namibia	2 222		2 222
Niger	800		800
Nigeria	3 306	773	4 079
Rwanda	6 983		6 983
Sør for Sahara uspesifisert	13 790		13 790
Sierra Leone	300		300
Sudan	3 235		3 235
Sør-Afrika	38 239	1 600	39 839
Tanzania	15 782	10 000	25 782
Tsjad	289		289
Tunisia	100		100
Uganda	19 553	3 150	22 702
Zambia	30 510		30 510
Zimbabwe	29 398	2 226	31 624
Afrika totalt	345 952	159 272	505 224
Asia			
Afghanistan	620	1 300	1 920
Aserbajdsjan	700		700
Asia uspesifisert	5 982	11 000	16 982
Bangladesh	26 100	4 000	30 100
Burma	3 367		3 367
Filippinene	1 760		1 760
Georgia	2 898		2 898
India	26 690	3 838	30 528
Indonesia	3 309	3 750	7 059
Iran	100	778	878
Jordan	137		137
Kambodsja	4 792	2 202	6 994
Kina	8 694		8 694
Laos	1 422	5 121	6 543
Libanon	840		840
Malaysia	563		563
Midtøsten uspesifisert	14 492		14 492
Mongolia	564		564
Nepal	6 153	77	6 230
Pakistan	11 168	864	12 032

LAND	BISTANDSTYPE		
Asia	Bilateral	Multi-bi	Totalt
Palestinske områder	27 110	12 846	39 955
Sri Lanka	20 621	595	21 216
Thailand	20		20
Vietnam	9 310		9 310
Yemen	2 250		2 250
Asia totalt	177 410	48 621	226 031
Europa			
Albania	10 601	2 164	12 765
Bosnia-Hercegovina	19 118		19 118
Kroatia	1 648	500	2 148
Makedonia (FYRoM)	14 317		14 317
Serbia og Montenegro	12 657	2 750	15 407
Tidl. Jugoslavia uspesifisert	41 532		41 532
Tyrkia	2 765		2 765
Europa totalt	102 639	5 414	108 053
Globalt			
Globalt uspesifisert	102 636	74 692	177 328
Globalt totalt	102 636	74 692	177 328
Latin-Amerika			
Amerika uspesifisert	6 149	10 555	16 704
Argentina	64		64
Bolivia	3 390		3 390
Brasil	12 750		12 750
Chile	3 080		3 080
Colombia	8 416	1 600	10 016
Costa Rica	500		500
Cuba	3 677		3 677
Dominikanske Republikk	2 480		2 480
Ecuador	6 018		6 018
El Salvador	9 523	750	10 273
Guatemala	48 946	31 495	80 441
Haiti	4 399		4 399
Honduras	4 473		4 473
Jamaica	1 747		1 747
Mellom-Amerika uspesifisert	7 738	1 925	9 663
Mexico	2 978		2 978
Nicaragua	29 812	4 000	33 812
Paraguay	2 436		2 436
Peru	5 545		5 545
Sør-Amerika uspesifisert	1 469		1 469
Uruguay	382		382
Latin-Amerika totalt	165 972	50 325	216 297
Oceania			
Papua Ny-Guinea	1 091		1 091
Oceania totalt	1 091		1 091
Totalt	895 699	338 325	1 234 024

LAND

	Ikke	Norsk	Lokal	Regional	Global	Forsknings-	
Afrika	NGO	NGO	NGO	NGO	NGO	stiftelse	Total
Afrika uspesifisert	62 464	7 526			10 051	54	80 095
Angola	43 687	26 972	3 375				74 035
Botswana	6 612	3 113			66		9 791
Burkina Faso				68			68
Burundi	2 000		500				2 500
Egypt		127					127
Eritrea	2 023	6 118					8 141
Etiopia	6 663	13 065	1 730		95	1 801	23 353
Ghana		2 399					2 399
Guinea-Bissau		160					160
Kamerun		305					305
Kapp Verde		156					156
Kenya	787	4 923			275		5 985
Lesotho		986					986
Madagaskar	5 789						5 789
Malawi	9 800						9 800
Mali	3 194	10 876			1 600		15 670
Mauritania		1 213					1 213
Mauritius		157					157
Mosambik	44 100	32 268	4 370		1 498		82 237
Namibia	35	2 187					2 222
Niger	800						800
Nigeria	818	2 101			1 160		4 079
Rwanda		6 983					6 983
Sør for Sahara uspesif.	3 385	4 350	2 560			3 495	13 790
Sierra Leone		300					300
Sudan	210	3 026					3 235
Sør-Afrika	7 512	23 617	1 870			6 840	39 839
Tanzania	18 521	4 312	2 949				25 782
Tsjad		289					289
Tunisia	100						100
Uganda	6 578	16 124					22 702
Zambia	18 539	2 071	9 630	270			30 510
Zimbabwe	20 622	7 046	3 823		134		31 624
Afika totalt	264 240	182 771	30 807	338	14 879	12 189	505 224

Asia

Asia uspesifisert	11 085	5 229	70	195	402		16 982
Afghanistan	1 300	620					1 920
Aserbajdsjan		700					700
Bangladesh	10 953	5 883	13 264				30 100
Burma	101	466			2 800		3 367
Filippinene	119	1 641					1 760
Georgia		2 603				295	2 898
India	12 986	4 165	13 376				30 528
Indonesia	4 316	2 384	360				7 059
Iran	778	100					878
Jordan		137					137
Kambodsja	2 535	2 759	1 700				6 994
Kina	376	901	90			7 327	8 694
Laos	5 121	1 422					6 543
Libanon		840					840
Midtøsten uspesif.	4 907					9 585	14 492
Mongolia		564					564
Malaysia		563					563
Nepal	792	5 433			5		6 230

LAND

	Ikke	Norsk	Lokal	Regional	Global	Forsknings-	
Asia	NGO	NGO	NGO	NGO	NGO	stiftelse	Totalt
Pakistan	3 235	85	8 712				12 032
Palestinske områder	26 482	8 594	2 900			1 980	39 955
Sri Lanka	5 904	8 995	6 317				21 216
Thailand	20						20
Vietnam	7 780	1 530					9 310
Yemen	2 250						2 250
Asia totalt	101 040	55 613	46 790	195	3 207	19 186	226 031

Europa

Albania	9 200	3 565					12 765
Bosnia-Hercegovina	4 645	13 935	537				19 118
Kroatia	1 000	1 148					2 148
Makedonia (FYRoM)	14 116	201					14 317
Serbia og Montenegro	5 353	7 254				2 800	15 407
Tidl. Jugoslavia uspes.	28 945	11 067				1 520	41 532
Tyrkia	716	1 460				590	2 765
Europa totalt	63 976	38 629	537			4 910	108 053

Globalt

Globalt uspesifisert	91 857	43 372	80		36 500	5 519	177 328
Globalt totalt	91 857	43 372	80		36 500	5 519	177 328

Latin-Amerika

Amerika uspesifisert	11 155	5 549					16 704
Argentina		64					64
Bolivia		3 390					3 390
Brasil		12 750					12 750
Chile		2 820		260			3 080
Colombia	2 386	6 413		1 216			10 016
Costa Rica		500					500
Cuba	1 666	2 011					3 677
Dominikanske Republ.	657	1 823					2 480
Ecuador		6 018					6 018
El Salvador	5 560	3 528	585	600			10 273
Guatemala	49 689	27 687	1 900	786		379	80 441
Haiti	5	4 394					4 399
Honduras	1 550	2 923					4 473
Jamaica		1 747					1 747
Mellom-Am. uspes.	2 913	1 950		2 200	2 600		9 663
Mexico		2 978					2 978
Nicaragua	12 237	17 616	3 959				33 812
Paraguay		2 436					2 436
Peru		5 395	150				5 545
Sør-Amerika uspesif.		1 469					1 469
Uruguay		382					382
Latin-Amerika totalt	87 817	113 845	6 594	5 062	2 600	379	216 297

Oceania

Papua Ny-Guinea		1 091					1 091
Oceania totalt		1 091					1 091

Totalt	60 8930	435 321	84 807	5 595	57 187	42 184	1 234 024
---------------	----------------	----------------	---------------	--------------	---------------	---------------	------------------

KILDER TIL MER INFORMASJON

Her følger et utvalg frivillige organisasjoner og offentlige institusjoner som arbeider med menneskerettighetsspørsmål

Amnesty International

Postboks 702 Sentrum
0106 OSLO
Tlf.: +47 22 40 22 00
Faks: +47 22 42 94 70
E-post: admin@amnesty.no

Antirasistisk Senter

Postboks 244 Sentrum
0103 OSLO
Tlf.: 22 11 60 00
Faks: 22 11 61 00
E-post: nadeem@antirasistisk-senter.no

Barneombudet

Postboks 8036 DEP
0030 OSLO
Tlf.: 22 24 26 30
Faks: 22 24 95 24

Chr. Michelsens Institutt

Fantoftveien 38
5036 FANTOFT
Tlf.: 55 57 40 00
Faks: 55 57 41 66

Den norske Helsingforskomité

Urtegt. 50
0187 OSLO
Tlf.: 22 57 00 70
Faks: 22 57 00 88
E-post: nhc@nhc.no

Den norske Tibet-komité

Urtegt. 50
0187 OSLO
Tlf.: 22 68 88 84
Faks: 22 57 00 88
E-post: info@tibetkomite.no
andrew.preston@online.no

Fellesrådet for Afrika

Osterhausgt. 27
0183 OSLO
Tlf.: 22 36 22 00
Faks: 22 36 22 80

Flyktningerådet

Postboks 6758 St. Olavs Plass
0130 OSLO
Tlf.: 23 10 98 00
Faks: 23 10 98 01
E-post: ragna.vikoren@nrc.no

FN-sambandet

Storgt. 33A
0184 OSLO
Tlf.: 22 20 91 70
Faks: 22 20 81 42
E-post: hovedkontoret@fn-sambandet.no

FOKUS - forum for kvinner og utviklingsspørsmål

Storgt. 33 C
0184 OSLO
Tlf.: 23 01 03 00
Faks: 23 01 03 01
E-post: fokuskvinner@online.no

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon

Postboks 4568 Torshov
0404 OSLO
Tlf.: 22 79 91 00
Faks: 22 79 91 98

Human-Etisk Forbund

Postboks 6744 St. Olavs plass
0166 OSLO
Tlf.: 22 11 10 10
Faks: 22 11 02 40
E-post: human@human.no

Institutt for menneskerettigheter (UiO)

Universitetsgt. 22 – 24
0162 OSLO
Tlf.: 22 84 20 01
Faks: 22 84 20 02
E-post: admin@nihr.no

International Romani Union - Norge

Kjelsåsveien 28F
0488 OSLO

International Society for Health and Human Rights

Nora Sveaas, Psykologisk Institutt
Postboks 1094 Blindern
0317 OSLO

Kirkens Nødhjelp

Postboks 4544 Torshov
0404 OSLO
Tlf.: 22 22 22 99
Faks: 22 22 24 20
E-post: nca-oslo@sn.no

LO

Youngsgt. 11
0181 OSLO
Tlf.: 23 06 10 50
Faks: 23 06 17 43

Landsrådet for norske barne- og ungdomsorganisasjoner - LNU

Rolf Hofmosgt. 18
0655 OSLO
Tlf.: 23 31 06 00
Faks: 23 31 06 01
E-post: lnu@lnu.no

Latin-Amerikagruppene i Norge

Solidaritetshuset
Osterhausgt. 27
0183 OSLO
Tlf.: 22 36 22 00
Faks: 22 36 22 80

Den norske lægeforenings MR-utvalg

Bjørn Oskar Hoftvedt
Postboks 1152 Sentrum
0107 OSLO
Tlf.: 23 10 90 00
Faks: 23 10 90 10
E-post: bjoern.hoftvedt@legeforeningen.no

Lærerforbundet

Wergelandsvn. 15
0167 OSLO
Tlf.: 22 03 00 00
Faks: 22 11 05 42
E-post: larerforbundet@larerforbundet.no

Mellomkirkelig Råd for Den norske kirke

Postboks 5816 Hegdehaugen
0308 OSLO
Tlf.: 22 93 27 50
Faks: 22 93 28 28
E-post: hans.morten.haugen@kirken.no

MiRA-ressurssenter for innvandrerkvinner

Postboks 1749 Vika
0212 OSLO
Tlf.: 22 11 69 20
Faks: 2236 40 19

NHO

Postboks 5250 Majorstua
0303 OSLO
Tlf.: 23 08 80 00
Faks: 23 08 80 01

NORAD

Postboks 8034 DEP
0030 OSLO
Tlf.: 22 24 20 30
Faks: 22 24 20 31

Norges Røde Kors

Postboks 1 Grønland
0133 OSLO
Tlf.: 22 05 40 00
Faks: 22 05 40 40
E-post: documentation.centre@redcross.no

Norsk Folkehjelp

Postboks 8844 Youngstorget
0028 OSLO
Tlf.: 22 03 77 00
Faks: 22 20 08 77
E-post: norsk.folkehjelp@npaid.no

Norsk Forum for Ytringsfrihet

Urtegt. 50
0187 OSLO
Tlf.: 22 67 78 64
Faks: 22 57 00 88
E-post: nffe@online.no

Norske Kveners Forbund

Holtet 2
9500 ALTA

Norsk Organisasjon for Asylsøkere (NOAS)

Postboks 8893 Youngstorget
0028 OSLO
Tlf.: 22 20 84 40
Faks: 22 20 84 44
E-post: noas@online.no

Norsk P.E.N

Etterstadgt. 25
0658 OSLO
Tlf.: 22 19 45 51
Faks: 22 19 45 51
E-post: k-o-jens@online.no

**Organisasjonen mot offentlig
diskriminering (OMOD)**

Postboks 2832 Tøyen
0608 OSLO
Tlf.: 22 20 32 10
Faks: 22 20 62 17

**Oslokoalisjonen for religions- og
livssynsfrihet IMR**

Universitetsgt. 22-24
0162 Oslo
Tlf.: 22 84 20 45
Faks: 22 84 20 02
E-post: lena.larsen@nihr.no

Redd Barna

Postboks 6902 St. Olavs plass
0130 OSLO
Tlf.: 22 99 09 00
Faks: 22 99 08 60
E-post: post@reddbarna.no
julian.kramer@reddbarna.no

Samerådet

FIN-99980
Utsjoki, Finland
Tlf.: +358 16 677 351
Faks: +358 16 677 353
E-post: samiradd@netti.fi

Sametinget

Postboks 144
9730 KARASJOK

Senter mot etnisk diskriminering

Postboks 677 Sentrum
0106 OSLO
Tlf: 22 24 69 70
Faks: 22 24 69 72

Stiftelsen Roma

Lillebyvn. 4
1637 FREDRIKSTAD

SOS Rasisme

Postboks 4720 Sofienberg
0506 OSLO
Tlf.: 22 35 00 56
Faks: 22 35 00 57

Likestillingsombudet

Grensen 5
Postboks 8048 DEP
0031 OSLO
Tlf.: 22 24 25 61
Faks: 22 24 09 01
E-post: post@likestillingsombudet.no

Stiftelsen Menneskerettighetshuset

Att.: Maria Dahle
Urtegata. 50
0187 OSLO

ANDRE RELEVANTE KILDER

Tema: MR og næringsliv

World Business Council for Sustainable Development
www.wbcsd.ch

Prince of Wales Business Leaders Forum
www.pwblf.org

The Copenhagen Centre
www.copenhagencentre.org

FNs Global Compact:
www.unglobalcompact.org

Foto bakside, fra venstre:

1. KUWAIT H. Rogers/Trip
2. SIBIR A. Kuznetsov/Trip
3. NORGE Mimsy Møller/Samfoto
4. SVERIGE Martin Bogren/Samfoto
5. MOSAMBIK Dag Hoel